

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS

Tarptautinės ir ES teisės katedra

Atliko: Eglė Dukavičiūtė,
Neakivaizdinis skyrius 4k. 5gr.

MAGISTRO DARBAS

Izraelio valstybės įsteigimas ir jos teritorinio sureguliuavimo problema

Darbo vadovas: Doc.dr.Z. Petrauskas

Recenzentas: Doc.dr.D.Žalimas

2008, Vilnius

Turinys

Įvadas	2
1. Valstybių susidarymas tarptautinėje teisėje	5
2. Izraelio valstybės atsiradimo istorinės-politinės priežastys	11
2.1 <i>Palestinos mandato susiformavimo istorija ir jo reikšmė</i>	13
2.2 <i>Palestinos mandato turinys ir jo teisinės pasekmės</i>	16
2.3 <i>1947m. JT Rezoliucija Nr. 181</i>	20
2.4 <i>Padalinimo plano galiojimas ir jo teisiniai aspektai</i>	22
3. Izraelio valstybės įsisteigimas ir jos statusas	24
3.1 <i>Izraelio teritorija ir gyventojai</i>	26
3.2 <i>Veiksminga valdžios kontrolė</i>	30
3.3 <i>Tarptautinis pripažinimas</i>	32
4. Palestinos autonomijos įkūrimas	34
4.1 <i>Teisinis Palestinos teritorijų statusas</i>	36
4.2 <i>Autonomijos ir valstybės santykis</i>	40
4.3 <i>Palestinos valstybingumo kriterijai</i>	48
4.4 <i>Palestinos ir Izraelio konflikto sureguliuavimo perspektyvos</i>	53
Išvados	58
Literatūros sąrašas	61
Magistro darbo „Izraelio valstybės įsteigimas ir jos teritorinio sureguliuavimo problema“ santrauka	67
Summary of Master Thesis 'Establishment of the State of Israel and its Territorial Issues'	68
Priedai	69

Ivadas

Temos aktualumas. Valstybių susidarymo tyrinėjimas turi plačią pažintinę ir politinę praktinę reikšmę. Jis padeda pažinti specifinę valstybės prigimtį, jos bruožus ir ypatumus, nustatyti atsiradimo ir raidos priežastis, taip pat geriau suvokti būdingas valstybės funkcijas, kurios užtikrina valstybės, kaip tarptautinio vieneto normalų egzistavimą tarp kitų valstybių. Izraelio valstybės įsteigimas vienas iš unikaliausių atvejų tarptautinės teisės praktikoje. Kartu su šios valstybės įkūrimu prasidėjo ir vis dar tęsiasi amžiaus dilema, kuri kelia grėsmę taikai ir saugumui visame pasaulyje. Žydų-arabų konfliktas, kaip naujos Izraelio valstybės įsikūrimo pasekmė, trunkantis beveik šimtą metų-vienas iš opiausių, sudėtingiausias pagal savo struktūrą ir paliekantys daugiausia diskusijų istorijoje, tarptautinėje teisėje ir pasaulio politikoje. Tema neabejotinai aktuali šiandien, nes konfliktas tebesitęsia ir modifikavosi į kitokio pobūdžio susipriešinimą, iššaukdamas naują globalinę problemą-teorizmą. Dabartinė situacija rodo būtinybę surasti galimų teisinių priemonių rinkinį Izraelio valstybės teritorinio sureguliuojimo klausimui išspręsti ir sumažinti įtampą Artimuosiuose Rytuose, kovojant su šiuo neigiamu tarptautinėje bendruomenėje vykstančiu reiškiniu. Vis dėl to, ši problema reikalauja neatidėliotinių sprendimų.

Darbo naujumas. Masinės informacijos priemonės nuolat praneša apie Artimuosiuose Rytuose vykstančius įvykius, yra parašyta nemažai straipsnių periodiniuose leidiniuose įvairiais to konflikto aspektais, bet daugelio autorių komentaruose nagrinėjamu vienu ar kitu egzistuojančios problemos klausimu vyrauja tik kritika bei tendencingas vienos ar kitos tarpusavyje konfliktuojančių pusių palaikymas, tam tikri vykstantis reiškiniai yra aiškinami nevienodai, tos pačios situacijos vertinamos visiškai prieštaringomis nuomonėmis. Ši nuomonių prieštaringumą įmanoma įveikti tik kompleksiskai bei sistemiskai sprendžiant problemą: kai remiantis ne tik istorijos, bet ir tarptautinės teisės teorijos žiniomis, tiek istoriniu, tiek politiniu, tiek teisiniu aspektu įvertinama valstybės susidarymo galimybė, atsižvelgiant į jos požymių buvimą atitinkamu laikotarpiu. Darbe siekiama išnagrinėti detalai Izraelio valstybės susidarymo ir jos tolimesnio egzistavimo tarptautinio teisinio reguliavimo praktines problemas.

Darbo tikslai ir objektas. Pagrindinis darbo tikslas yra išanalizuoti Izraelio valstybės pradinį įsteigimo istorinį teisinį pagrindą ir jo teisėtumą bei tolimesnius teritorinio sureguliuojimo problemos ypatumus. *Magistrinio tyrimo ribos priklauso* nuo darbo objekto nustatymo. Šio darbo objektas yra valstybės įsteigimas tarptautinės teisės požiūriu, esant būtiniesiems materialiesiems valstybės požymiams. Tuo pačiu santykiai su kitomis valstybėmis bei teritoriniais vienetais, valstybės priimtų ir nustatytų tarptautinės teisės aktų įsipareigojimų bei galiojančių papročių laikymasis, tolimesnės valstybės raidos bei egzistavimo problemas ignoruojant tarptautinės teisės nuostatas. Ilgą laiką vyravo nuomonė, kad naujos valstybės įsteigimas yra ne teisės, o fakto

dalykas¹. Tačiau pats, Izraelio valstybės atsiradimas pasaulio žemėlapyje kaip faktas, turi ypatingą, diskutuojamą istorinių, politinių ir tuo pačiu teisinių dalykų visumą. Todėl pirmoje darbo dalyje autorė mano esant būtina aptarti valstybių susidarymo tarptautinėje teisėje teoriją, kaip ją aiškina ir nustato tarptautinės teisės normos. Apžvelgti įvairių autorių nuomonę valstybės, kaip tarptautinio teisės subjekto charakterizuojančius aspektus: materialiuosius požymius, priešastingumą, istorinio vystimosi raidos ypatumus. Konkrečios šiame darbe nagrinėjamos Izraelio valstybės atsiradimas-neturintis analogų pasaulyje, todėl jos įkūrimo istorinių politinių veiksmų įvardinimas bei jų įtaka dabartinės teritorijos sureguliuavimo problemos suvokimas yra pirmas svarbus žingsnis nesibaigiančio konflikto išsprendimo link. Antroje darbo dalyje autorė siekia apžvelgti Tarptautinių organizacijų veiklą, jų įgaliojimus aptariamam klausimui, kurios tuo metu turėjo didelę įtaką ir nulėmė Izraelio valstybės įsisteigimą, pradedant nuo mandatinių teritorijų sampratos aptarimo ir jos santykio su nepriklausomos valstybės įkūrimu atskleidimo. Išskiriamas Jungtinių Tautų priimtas padalinimo planas ir tuo pačiu siekiama įvardinti Tarptautinės organizacijos sprendimo teisinius aspektus. Trečia darbo dalis skirta priešasčių, kurios sąlygoja dabartinę situaciją įvardinimui. Autorė mano esant būtina aptarti Izraelio valstybės tarptautinį statusą lyginant su teorijoje nustatytais valstybės kriterijais ir kiek tai atitiko šiuo konkrečiu atveju praktikoje. Ketvirtoji dalis skirta nustatyti Palestinos, kaip teritorinio vieneto, statusui, santykiui tarp valstybės ir autonomijos. Tuo pačiu siekiama įvardinti Izraelio valstybės tarptautinių įsipareigojimų nesilaikymą ir nuolatinį tarptautinės teisės normų pažeidinėjimą, vedantį prie taikaus ir efektyvaus šio klausimo išsprendimo problematiškumo, o taip pat įvertinti Palestinos valstybingumo kriterijus bei pabandyti aptarti galimas konflikto sureguliuavimo perspektyvas.

Tyrimo metodai. Tiriamojo darbo tikslams pasiekti bus panaudota keletas teisės tyrimo metodų. Pagrindiniai tyrimo metodai yra sisteminis analizės bei lyginamasis. Sisteminio analizės metodo panaudojimas yra vertinga pagalba giliau ir visapusiškiau suprasti bei aiškinti valstybės susidarymo esminius elementus tarptautinėje teisėje, jos kaip tarptautinio subjekto statuso buvimą, valstybės ir autonomijos santykio reguliavimo dėsninumus bei atrasti praktines problemas, ko ir reikalauja tema. Plačiausiai naudojamas lyginamasis metodas, padedantis sugretinti vienos konkrečios Izraelio valstybės ir Palestinos, kaip teritorinio vieneto susidarymo požymius su išskirtą tarptautinės teisės teorijoje valstybių susidarymo požymiais ir atitikimą jiems. Istorinis metodas naudojamas Izraelio valstybės įsisteigimo ištakoms atskleisti ir kartu su šiuo metodu, kaip tikslesnio teisės normų prasmės suvokimo priemone, sugretinami skirtingi tarptautinės teisės normų reguliavimo laikotarpiai, išskiriami jų privalumai ir trūkumai, rekonstruojamos vystimosi

¹ Crawford J. *The creation of States in international law*. Oxford Clarendon Press, 2006, p. 4

tendencijos, ir visa tai įvertinama efektyvumo požiūriu. Sisteminis metodas naudojamas interpretuojant skirtingų tarptautinės teisės šaltinių nuostatas, t.y. konkrečios nuostatos aiškinamos atsižvelgiant į kiekvieno konkretaus šaltinio tikslus, įtvirtintas išimtis. Sisteminio metodo galimybę lėmė valstybės kaip tarptautinio subjekto sampratos išskyrimas kelių tarptautinės teisės apimančių šakų kontekste. Loginis metodas naudojamas analizės išvadoms pagrįsti, išsakomai nuomonei, vertinimui motyvuoti bei leidžia pabandyti įspėti tolimesnes pasekmes. Apibendrinamojo metodo pagalba galima vertinti prieš tai aptartų metodų būdu išsiaiškintus pastebėjimus.

Šaltiniai. Svarbūs pradiniai šaltiniai šiame darbe yra istoriniai dokumentai: Tautų Sąjungos įsisteigimo Statutas ir Palestinos Mandato pavedimo aktas. Neabejotinai svarbiausiu šaltiniu būtina įvardinti Jungtinių Tautų (toliau-JT) Chartiją, JT Generalinės Asamblėjos 1947 metų rezoliucija A/RES/181(II) (Padalinimo planas), kuri ir buvo teisinis Izraelio valstybės įkūrimo pagrindas, JT Generalinės Asamblėjos A/RES/377(V) (1950) Vienybės taikos labai rezoliucija ir visus kitus šios organizacijos priimtus teisės aktus nagrinėjamu klausimu. JT Saugumo Tarybos 1967 metais priimtą rezoliucija S/RES/242(1967)-ji reikalavo nutraukti Izraelio valstybės neteisėtus veiksmus kaimyninių valstybių ir Palestinos teritorijos atžvilgiu, pakartotinė JT Saugumo Tarybos rezoliucija dėl tarptautinės teisės normų nesilaikymo S/RES/338(1973), kuri primigtinai reikalavo Izraelio valstybę imtis veiksmų, kad atkurti taiką ir saugumą regione, vykdant ankstesnes Jungtinių Tautų organizacijos priimtus teisės aktus bei rekomendacijas. Taip pat prasminga galimam konflikto suregulavimui 2003 metų rezoliucija S/RES/1515(2003). Vienas reikšmingiausių šaltinių, tarptautinės teisės taikymo praktiniu aspektu yra Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinė išvada dėl nelegalios sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje. Platus jos išaiškinimas, apibendrinimas bei Teismo nustatytos tarptautinės teisės taikymo rekomendacijos giliau palietė valstybės ir autonomijos santykį. Be, abejo, pagrindiniai šaltiniai, nagrinėjant šią temą, yra ir kiti tarptautinės teisės aktai: įvairios deklaracijų normos, konvencijų nuostatos, tokios kaip 1933 metų Montevideo Konvencija „Dėl valstybių teisių ir pareigų“, 1949 metų keturios Ženevos konvencijos ir jos *travaux preparatoires*, įtvirtinančios pagarbos humanitarinei teisei nuostatas bei nustato atsakomybę okupuojančiai valstybei laikytis okupuotų teritorijų piliečių teisių. Autorė taip pat remiasi elektroninėmis teisinėmis duomenų bazėmis, juose pateiktuose naujausiuose šaltiniuose įvairių užsienio šalių specialistų praktikos apžvalga, straipsniais gerai žinomuose periodiniuose leidiniuose, o taip pat istorine, moksline, monografinė literatūra.

1. Valstybių susidarymas tarptautinėje teisėje

Analizuojant valstybių susidarymo tarptautinėje teisėje teorines bei praktines galimybes, faktines jų atsiradimo situacijas, tarptautinio teisės subjekto statuso įgyjimą, pirmiausia reiktu apžvelgti pačios valstybės sampratą, kokie kriterijai ir požymiai reikalingi, kad tam tikrą darinį būtų galima pavadinti valstybe. Nuo antikos laikų mąstytojai mėgino atsakyti į klausimą, kas yra valstybė. Romos filosofas Markas Tulijus Ciceronas teigė, kad tai bendra teisėtvara². Austrų mokslininkas H. Kelzenas valstybės sąvoka siūlė vartoti kaip tam tikro juridinio asmens (teisinio fenomeno), korporacijos, nes nuo „*kitų korporacijų valstybė skiriasi tik šalies mastu nustatyta teisine tvarka*“³. Tuo pačiu H. Kelzenas atkreipė dėmesį į valstybę, kaip į politiškai organizuotą visuomenę turinčią valdžią. Garsus Nyderlandų teisininkas H. Grocijus apibūdino valstybę kaip „*laisvų žmonių bendriją, susijungusią tam, kad naudotųsi savo teisėmis dėl savo bendrų interesų*“⁴. Iš paminėtų autorių teiginių galima pastebėti, kad valstybė suprantama kaip tam tikras darinys turintis valdžią, nustatytą teisinę tvarką ir žmonių bendriją gyvenančią tam tikroje teritorijoje, kurie naudojami nustatytomis teisėmis ir atlieka jiems pavestas pareigas įgyvendinant savo interesus. Jau pačios valstybės sampratos, esmės ir vaidmens visuomenėje problemos yra diskutinės. Pirma, tos problemos yra susijusios su įvairių visuomenės sluoksnių interesais valstybės viduje. Antra, tik valstybė, t.y. ją atstovaujanti valdžia sprendžia daugybę uždavinių ir funkcijų veikiant visuomenės likimą. Ir trečia, valstybė yra prieštaringas visuomeninis politinis reiškinys, kuris sukelia dar daugiau diskusijų, kai valstybė prisiima atitinkamus įsipareigojimus, įgyja naujas teises ir pareigas kitų valstybių atžvilgiu tapdama tarptautinės visuomenės nare. Todėl valstybės sampratą ir jos susidarymo galimybes tarptautinės teisės prasme, būtina nagrinėti siejant ją su bendrais teisės teorijoje nustatytais valstybės požymiais ir jos funkcijomis. Teisės teorijoje išskiriama pirminių valstybės požymių visuma: teritorinis susiskirstymas, viešosios valdžios toje teritorijoje įgyvendinimas ir valstybės suverenitetas. Jie apsprendžia valstybę kaip realiai egzistuojantį vienetą. Tačiau teritorinis susiskirstymas susijęs ne tik su vienos atskiros valstybės atsiradimu, bet ir kitų šalių susikūrimu, bendradarbiavimu tarp valstybių ir taikių santykių tarp jų palaikymu, kuris kaip būtinasis požymis minimas ir tarptautinės teisės normose. Antras požymis-valstybės suverenitetas pasireiškiantis viršenybės, savarankiškumo ir nepriklausomumo principu, suteikia valstybei išimtinę teisę laisvai spręsti visus savo reikalus ne tik valstybės viduje, bet tuo pačiu ir pabrėžia valstybės nepavaldumą santykiuose su kitomis valstybėmis. Valstybės funkcijos, kurios taip pat svarbios valstybės esmės, vidinės jos sandaros ir

² Vansevičius S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 27.

³ Ten pat., p. 25.

⁴ Beinoravičius D. *Teisės ir įstatymo santykio raida modernėjančioje Europoje*. Vilnius, Jurisprudencija, 2002, t. 34(26); p.7.

turinio suvokimui, apibrėžiamos kaip pagrindinės valstybės veiklos kryptis, kuriomis ji siekia atitinkamų uždavinių, tikslų ir valstybės socialinės paskirties. Valstybės funkcijos įvardijamos kaip valstybės veikla, kuria ji sprendžia ne tik savo vidaus veiklos visuomeninio gyvenimo problemas, bet ir įgyvendina išorines funkcijas, susijusias su valstybės tikslų ir uždavinių įgyvendinimu tarptautinėje arenoje⁵. Ar valstybė egzistuoja realiai kaip tam tikras darinys, ar gali tinkamai vykdyti savo išorines funkcijas, t.y. palaikyti santykius su kitomis valstybėmis, spręsti ginčus iškilusius tarp valstybių, politiškai bendrauti su išoriniu pasauliu, ir ar ji yra priimama kitų valstybių kaip teisiškai ir pagrįstai susidariusi lygiavertė tarptautinės bendruomenės narė-šiuos klausimus reglamentuoja tarptautinės teisės normos. Pažymėtina, kad visuotinai pripažinti tradiciniai valstybės požymiai, kuriuos konkreti valstybė turi atitikti, siekiant jai tapti tarptautinės bendruomenės nare, įtvirtinti 1933m. Montevideo Konvencijoje “Dėl valstybių teisių ir pareigų”. Jos 1 straipsnis skelbia, kad valstybė, kaip tarptautinis teisės subjektas turi turėti: 1) *nuolatinius gyventojus*; 2) *apibrėžtą teritoriją*; 3) *vyriausybę*; 4) *galimybę užmegzti santykius su kitomis valstybėmis*⁶. Tačiau tarptautinės teisės teorijoje pateikti valstybės kriterijai sukelia daug diskutuojamų klausimų, nes praktikoje valstybių susidarymas yra daugiau paremtas faktinėmis situacijomis, kurios išėina už teorijos nustatytų ribų ir suteikia autoriams galimybę kalbėti apie papildomus egzistuojančius valstybės požymius. Pradedant nagrinėti Konvencijoje įtvirtintus valstybės susidarymo elementus, reiktų apžvelgti kaip juos aiškina skirtingi autoriai. Pavyzdžiui, M. Akerhust ir P. Malančuk, remdamiesi 1933 metų Montevideo Konvencijos nuostatomis išskiria nuolatinių gyventojų kriterijų, kuris, jų nuomone, susijęs su teritorijos kriterijumi ir sudaro materialinį valstybės egzistavimo pagrindą. Apibrėžtos teritorijos kriterijus įvardijamas kaip „...pagrindas svarbiausiai teritorinio suvereniteto sampratai, reiškiančiai valstybės išimtinę kompetenciją imtis teisinių bei kitokių priemonių savo teritorijoje ir neleisti užsienio valstybėms valdyti toje teritorijoje be pirmosios valstybės sutikimo“. Tačiau, praktikoje, konkrečiose situacijose yra nutolstama nuo apibrėžtos teritorijos, kaip valstybės sąvoką apibūdinančio požymio. Tarptautinis Teisingumo Teismas North Sea Continental byloje tuo klausimu pasisakė kad „tam tikros erdvės priskyrimas tam tikram dariniui jokia būdu nereiškia jos ribų tikslaus apibrėžimo“⁷ ir svarbu yra tik tai, kad valstybė nuolat kontroliuotų tam tikrą teritorijos pagrindą. Vyriausybės buvimo požymį, minėti autoriai sieja su veiksmingos vyriausybės teritorijos ir gyventojų kontrolės elementais. Jų nuomone, veiksmingos vyriausybės samprata išreiškia valstybės suvereniteto idėją, t.y. veiksminga vyriausybė yra tokia, kuri nėra kontroliuojama kitos vyriausybės, o veikia pati savarankiškai ir nepriklausomai. Tarptautinėje teisėje egzistuoja sviri

⁵ Vancevičius S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 28.

⁶ Akerhust M., Malančuk P. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 108.

⁷ Ten pat., p. 109.

nuomonė, kad valstybė ir toliau egzistuoja su savo teisėmis ir pareigomis, nepaisant revoliucinių pokyčių valdžioje arba nepaisant laikotarpio, kai joje iš vis nėra arba nėra veiksnios valdžios. Karinė okupacija nedaro poveikio valstybės tęstinumui, netgi jei joje nėra valdžios, pretenduojančios atstovauti okupuotą valstybę (pvz. Irako 2003 metų karo metu)⁸. Kalbėdami apie paskutinį valstybės požymį-galėjimą užmegzti santykius su kitomis valstybėmis, M. Akerhust ir P. Malančuk įvardija jį kaip daugiau teorinį, nei vyraujančią praktikoje ir tiesiogiai sieja jį su valstybės pripažinimo teisinėmis pasekmėmis, o tautų apsisprendimo teisę ir tarptautinį pripažinimą, jie skiria prie papildomų valstybės požymių ir siūlo taikyti tik kaip trijų ankstesnių požymių būvimo patvirtinimą⁹.

Kito autoriaus, J. Crawfordo nuomone, nagrinėjant valstybių susidarymą ir jos požymių visumą, kaip valstybės buvimo įrodymą, reiktų labiau atkreipti dėmesį į valstybės nepriklausomybės kriterijų, nes ji būtina valstybingumo sąlyga. Jis išskiria du šios sąvokos elementus: organizuotos bendruomenės, turinčios išimtinę ar realią savivaldą, egzistavimą tam tikroje teritorijoje ir kitos valstybės vykdomos valdžios bei teisės ją vykdyti nebuvimą. Žvelgiant iš šios perspektyvos, autorius teigia, jog „*tvirtinimas, kad aiškiai numatytų sienų nebuvimas nėra valstybingumo prielaida, yra aksiominis. Sienos yra teritorijos padarinys. Tačiau teritorija valstybingumo kontekste nėra „kažkas nuosavas“: tai organizuotos bendruomenės, kuri ir yra valstybė, pagrindas*“¹⁰.

Skirtingai nei M. Akerhust ir P. Malančuk, J. Crawfordas plačiau nagrinėja patį pripažinimo kriterijų, kuris jo nuomone yra svarbus valstybių susidarymui tarptautinės teisės atžvilgiu požymis. Tačiau autorius pažymi, kad doktrinoje esamos dvi pripažinimo teorijos: deklaratyvioji ir konstitucinė, mažai padeda aiškinant pripažinimą arba apibrėžiant nepripažintų darinių statusą praktikoje. Kalbėdamas apie deklaratyviają teoriją, autorius pastebi, kad valstybingumas yra teisinis statusas, nepriklausantis nuo pripažinimo ir jei valstybė ištikrųjų egzistuoja, tai jos sukūrimo ir egzistavimo legalumas yra tik abstraktus klausimas, nes svarbesnis kriterijus yra veiksmingumas, o ne teisėtumas. Tačiau remdamasis konstitucinę teoriją, teigiančią, kad su valstybingumu susijusios teisės ir pareigos kyla iš kitų valstybių pripažinimo ir kad valstybės egzistavimas yra tik faktinis klausimas, J. Crawfordas pabrėžia, kad pripažinimas yra, atrodo aiškus ir be įrodymų ir „*jei valstybė yra ir tampa tarptautiniu asmeniu tik ir išimtinai pripažinimo dėka*“. J. Crawfordas tuo pačiu akcentuoja, kad nei viena pripažinimo teorija tinkamai nepaaiškina valstybių pripažinimo tvarkos. Jo nuomone, konstitucinė teorija „*neteisingai sutapatina tą pažinimą su diplomatinio atpažinimu ir neatsižvelgia į galimybę, kad naujų subjektų*

⁸ JT Saugumo Tarybos rezoliucija S/RES/1511(2003). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-24]. Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2003/res1511.htm> >

⁹ Akerhust M., Malančuk P. *Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 114.

¹⁰ Crawford J. *Creation of States in International Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 437.

*identifikavimas gali būti atliekamas sutinkamai su bendromis normomis ir principais, o ne specialiai tam skirtu, diskreciniu pagrindu*¹¹. Tuo labiau, kaip užsimena V. Vadapalas, pagal konstitucinę teoriją nėra aišku, kiek valstybių turi pripažinti naują valstybę, kad ji būtų laikoma susikūrusia¹². Analizuodamas deklaratyviają teoriją teigiančią, kad teritoriniai vienetai gali remiantis vien jų egzistavimu būti įvertinti, kaip turintys vieną konkretų juridinį statusą, J. Crawfordas pastebi, kad yra supainiojamas fakto ir teisės klausimas. Autorius pažymi, kad „net jei veiksmingumas yra pagrindinis principas, jis vis tiek turi būti teisinis principas“, nes deklaratyvios teorijos atstovų faktų ir teisės suvienodinimas sumažina galimybę, kad valstybių įkūrimą gali reguliuoti normos, besiremiančios kitais esminiais principais¹³. Todėl pripažinimas yra traktuojamas įvairių autorių kaip painus nacionalinės, tarptautinės teisės ir politikos mišinys, nes pripažinimo, kaip valstybės susidarymo požymio elementai yra susiję su didele faktinių situacijų įvairove, kurias yra gan sunku apibendrinti. Pripažinimo kriterijaus turinį kiek daugiau praplėčia 1991m. priimtos Europos Bendrijos rekomendacijos, kuriuose Bendrija suteikė išskirtinį dėmesį laisvam tautų apsisprendimo principui. Bendrija patvirtino savo pasirengimą pripažinti naujas valstybes atsižvelgdama į įprastinius tarptautinės praktikos atvejus ir į politines situacijas kiekvienu konkrečiu atveju atskirai. Į pripažinimo turinį buvo įtraukti papildomi reikalavimai naujai susidariusioms valstybėms. Pirma, tokios valstybės turi laikytis Jungtinių Tautų Chartijos nuostatų ir įsipareigojimų, tiek, kiek tai susiję su teisine valstybe, žmogaus teisėmis ir demokratija. Antra, naujos valstybės turi garantuoti tose valstybėse esančias etninių ir tautinių grupių teises. Trečia-laikytis sienų neliečiamybės, kurios gali būti keičiamos tik taikiau ir bendru susitarimu. Tik šių nustatytų principų laikymasis suteikia naujoms valstybėms galimybę būti pripažintoms ir parodo naują tendenciją pripažinti tas valstybes, kurios laikosi tarptautinės teisės pagrindinių nuostatų¹⁴.

Reiktų paminėti, kad valstybių susidarymui reikšmingi požymiai, kito kartu su tarptautinės teisės istorija. 1933 metų Montevideo Konvencijos nuostatos buvo pirminės, siekiant bent kiek apibrėžti valstybę, kaip tam tikrą darinį. Pripažinimo kriterijus pasidarė daugiau svarbus tik 1945 metais įsisteigus Jungtinių Tautų organizacijai, nes kaip įtvirtinta Jungtinių Tautų Chartijoje, tik pripažinta valstybė gali tapti Jungtinių Tautų organizacijos nare¹⁵. Tautų apsisprendimo teisės kriterijus, kaip valstybės susikūrimo požymis taip pat išryškėjo po II-jo Pasaulinio karo. Šio valstybei susidaryti reikalingo požymio užuomazgos atsiradusios XXa. pradžioje buvo tik deklaratyvaus pobūdžio. Kaip pastebi H. Hannum, tautų apsisprendimo principas Jungtinių Tautų

¹¹ Crawford J. *Creation of States in International Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 5.

¹² Vadapalas V. *Tarptautinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 215.

¹³ Crawford J. *Creation of States in International Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 5.

¹⁴ Vadapalas V. *Tarptautinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p.218

¹⁵ Vadapalas V. *Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 16.

Chartijoje minimas tik du kartus ir abu kartus „draugiškų santykių tarp tautų ir visų žmonių lygybės kontekste“¹⁶. Tautų apsisprendimo principui įsitvirtinti tarptautinės teisės teorijoje didelę įtaką turėjo 1960 metais JT Generalinės Asamblėjos priimta rezoliucija 1514(XV) “Dėl nepriklausomybės suteikimo kolonijoms“, kurioje buvo numatyta, kad apsisprendimas taikytinas tik tokiai teritorijai, „kuri yra teritoriškai atskirta bei etiškai ir/arba kultūriškai skiriasi nuo ją valdančios šalies“¹⁷. 1970 metų ir 1993 metų JT Generalinės Asamblėjos deklaracijos dėl laisvo tautų apsisprendimo šį principą išplėtė. Minėto autoriaus nuomone, tautų apsisprendimo principas, kaip valstybės susidarymo požymis yra reikšmingas mažesniems teritoriniams vienetams, siekiant sukurti savo nepriklausomą valstybę¹⁸. Tautų apsisprendimo principas yra taip pat siejamas su kolektyvine žmonių teise, t.y. „vientisų nacionalinių grupių(tautų) teisė savarankiškai pasirinkti politines organizacijas ir savo ryšių su kitomis grupėmis formą“¹⁹, bet remiantis šiuo principu, savo teises gali įgyvendinti tik tautos, o ne tautinės mažumos. Jei valstybė sukuriama atsižvelgiant į tautų laisvo apsisprendimo principą, valstybinės valdžios efektyvumo kriterijus tampa mažiau svarbus, o valstybės įkurtos prieštaraujant minėtam principui, laikomos neteisinėmis.

Tarptautinėje teisėje kartais yra siūlomi tam tikri kiti kriterijai, būtini valstybingumui. Yra minimi tokie požymiai kaip *nepriklausomybė, pastovumas, teisinė tvarka*. *Nepriklausomybė* įvardijama kaip pirminė valstybingumo ir tolesnio egzistavimo sąlyga. Siekianti atsiskirti nauja valstybė turi pademonstruoti esminę, tiek oficialią, tiek realią nepriklausomybę nuo valstybės, kurios dalimi ji buvo, iki kol ji bus laikoma iki galo įkurta. Kita vertus, egzistuojančios valstybės nepriklausomybę nuo neteisėto įsiveržimo ir prijungimo gina tarptautinės teisės normos, taip kad ilgą laiko tarpą valstybė gali toliau egzistuoti kaip juridinis subjektas, nepaisant veiksnio stokos. Todėl kontekstas, kuriame pretenduojama į nepriklausomybę arba ji yra prarandama, yra nepaprastai svarbus. *Pastovumas* literatūroje ir praktikoje aiškinamas per pripažinimo prielaidą, kurioje numatyta, kad subjektas turi pagrįstus požymius, kad ir toliau patenkins visus keliamus valstybei reikalavimus. Yra manoma, kad pastovumas tam tikrais atvejais gali glaudžiai sietis su valstybingumu ir kai tai yra susiję su kitos valstybės teisėmis (pvz., atsiskyrimo) arba kai tam tikri valstybingumo kriterijai nėra patenkinami tuo metu, subjekto tęstinumas tuo laikotarpiu yra akivaizdžiai naudingas²⁰. Pavyzdžiui, pasidalijusių valstybių situacijose, kad ir koks bebuvo pradinis jų įkūrimo teisėtumas, ilgas tęstinumas(pastovumas) galiausiai privertė pripažinti jų

¹⁶ Hannum H. *Autonomy, sovereignty, and self-determination. The accommodation of conflicting rights*. University of Pennsylvania Press, 1996 p. 34

¹⁷ JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/1514 (XV) (1960). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-11]. Prieiga per internetą: < http://www.un.org/russian/ga/15/docs/res15_2.htm >

¹⁸ Hannum H. *Autonomy, Sovereignty and self-determination. The accommodation of conflicting rights*. University of Pennsylvania Press, 1996, p. 35.

¹⁹ Žalimas D. *Lietuvos respublikos nepriklausomybės atkūrimas. Pagrindiniai klausimai apie tarptautinę teisę*. Vilnius: Rosma, 1997, p. 100.

²⁰ Crawford J. *Creation of States in International Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 90.

poziciją (Vokietijos susijungimo atvejis)²¹. *Teisinė santvarka*- kadangi šiuolaikinė valstybė sudaro teritorinį pagrindą teisei santvarkai²², galima manyti, kad „teisinės santvarkos“ ar bent jau jos esminių normų egzistavimas yra naudingas valstybės egzistavimo kriterijus.

Apibendrinant visus valstybių susikūrimo tarptautinėje teisėje išskiriamus požymius, galima teigti, jog visi jie yra svarbūs ir daugiau ar mažiau išryškėja vienų ar kitų valstybių susidarymo atvejais. Pagal jau susidariusių valstybių praktiką: teritorija, gyventojai, vyriausybė, pripažinimas, tautų apsisprendimo teisė, valstybės tęstinumas, jos teisinė tvarka, ir kiti įtakojo pasaulio valstybių atsiradimą. Tačiau ne visos anksčiau susidariusios valstybės tęsia savo egzistavimą. Valstybių skaičius pasaulyje įvairiais istorijos laikotarpiais buvo skirtingas ir nuolat keitėsi. Dėl įvairių priežasčių, dažniausiai dėl karų, vienos valstybės prarasdavo savo suverenitetą ir išnykdavo iš pasaulio politinio žemėlapiu, o jų vietoje arba buvusiose laisvose teritorijose susiformuodavo ir įsitvirtindavusi kitos. XX amžiaus pradžioje pasaulyje buvo apie penkiasdešimt pripažintų valstybių. Prieš Antrąjį Pasaulinį karą jų skaičius išaugo iki septyniasdešimt penkių valstybių. Šiuo metu, jų yra apie du šimtus-tiek jų, kaip tarptautinių santykių dalyvių, įsipareigojusių laikytis visuotinai priimtų teisės normų yra Jungtinių Tautų organizacijos narėmis²³. Didelis, per paskutinį šimtmetį atsiradęs naujų valstybių skaičius, simbolizuoja ir ryškų XX amžiaus politinio išsivystymo lygį, kuris pakeitė ne tik teorinę tarptautinės teisės prigimtą kilmę, bet tuo pačiu įtakojo ir tarptautinių organizacijų veiklos praktiką. Išaugęs valstybių skaičius pasaulyje taip pat sąlygojo ir tarptautinių konfliktų tarp šalių priežastis. Šiame darbe nagrinėjamas klausimas, koku mastu vienos Izraelio valstybės formavimąsi ir egzistavimą reguliuoja tarptautinė teisė: ar Izraelio valstybės susidarymas buvo teisės ar daugiau „fakto klausimas“ ir kokie įsipareigojimai kyla valstybei, tapus tarptautinės bendruomenės nare. Izraelio valstybės kūrimasis 1948-1949 metais pateikia svarbių tarptautinių teisinių argumentų už ir prieš valstybių susidarymo atvejį, ir tai nenuostabu, nes vienos tautos sąlyginai „dirbtinis“ perkėlimas į jau kitos tautos gyvenamą teritoriją-beprecedentinis įvykis pasaulio istorijoje sukėlęs be galo daug diskusijų. Norint jį geriau suprasti ir teisiškai įvertinti, pirmiausia reiktų apžvelgti Izraelio valstybės susidarymo pagrindą ir paprotines tarptautinės teisės normas galiojusias tuo laikotarpiu. Trumpai tariant, konfliktas kilo iš dviejų tautų pretenzijų į ta pačią teritoriją. Ir jis užsitęsė taip ilgai, kad pasidarė nebeįmanoma jo išspręsti bei išsivystė iki tragedijos, kuri gali būti suprantama tinkamai, tikrai įtraukiant į tai istorinius aspektus.

²¹ Marek K. *Identity and continuity of States in Public International law*. Genevė: Librairie E Droz, 1954, p.669.

²² Kelsenas I. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 38.

²³ Valstybių narių sąrašas. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-12]. Prieiga per internetą:

< <http://www.un.org/russian/basic/memberstates.htm> >

2. Izraelio valstybės atsiradimo istorinės-politinės priežastys

Seniai yra žinoma, kad senovinė Palestinos žemė, su savo istorine sostine Jeruzale turi ypatingą, ir prasmingą trijų religijų susikirtimo vietą: judaizmą, krikščionybę ir islamišką tikėjimą. Palestinos istorija mini, kad ši žemė buvo nuolatinė kovų ir įvairių užsienio jėgų interesų vieta, ne vien dėl jos strategiškai patogios, geografinės vietos, kuri jungia net tris žemynus: Europą, Aziją ir Afriką. Dar ir dabar istorikai, mokslininkai bei teisės specialistai diskutuoja ar įmanoma atrasti ryšį tarp dabartinės modernios Izraelio valstybės ir dviejų antikinių žydų bendruomenių, kurios pirmą kartą paminimos Palestinos žemėje 13 amžiuje prieš mūsų erą²⁴. Kai kurie autoriai atkreipia dėmesį į tai, jog „...žydai gyvuoja nepertraukiamai jau apie 4000 metų, kai tuo tarpu kitos civilizacijos, atsiradusios kartu su žydais, pradingo iš istorijos akiračio“²⁵, bet iki pat 1948 metų jie neturėjo savo valstybės, o per amžius buvo tik maža klajoklių tauta. Maždaug 11a. prieš mūsų erą išorės pavojai lėmė žydų genčių susivienijimą ir Žydų karalystės įkūrimą, kuri gyvavo labai neilgai, tik apie šimtą metų, vėliau skilo į dvi karalystes Jeruzalės ir Izraelio. Abi karalystės dar gyvavo 200 metų, bet po skilimo žydams jau buvo sunku atremti išorės priešų puolimą. Nuo žydų karalysčių iki 7 amžiaus musulmonų imperijos Izraelio žemes paeiliui buvo užkariavę asirai, babiloniečiai, persai, graikai ir romėnai. Patys žydai akcentuoja, kad žydų bendruomenių išsibarstymas po skirtingas pasaulio šalis buvo Romėnų užkariavimo ir žydų išvijimo iš Palestinos rezultatas²⁶, bet nepaisant to, žydai visada norėjo sugrįžti į savo istorinius namus. Tačiau jau 7 mūsų eros amžiuje arabai išplito iš Arabijos pusiasalio ir sukūrė imperiją, kuri klestėjimo laikais driekėsi nuo Pirėnų, išilgai Šiaurės Afrikos, per teritoriją vėliau pavadintą Artimaisiais Rytai, tolyn į centrinę Aziją. Būtent musulmonai savo pirmaisiais nukariavimais 632 metais iš Bizantijos imperijos atėmė Izraelio žemes ir išlaikė regiono kontrolę sekančius 600 metų. Nuo 1250 iki 1516 metų Izraelio teritoriją valdė Egipto Mamelūkai, o nuo 1516 iki 1917 metų Osmanų imperija. Taip pat Palestinos arabai laikė, kad visą laiką Palestinos teritorijos gyventojų daugumą sudarė Arabų-Semitų tauta, kurie taip pat priklausė musulmonams ir pastoviai Palestinos žemė buvo valdoma tų pačių musulmoniškųjų šalių.

Modernios Izraelio valstybės įsteigimo idėja kilo 1896 metais, kai Austrijoje gyvenantis T. Herzlis atkreipė dėmesį į nuolatinės žydų bendruomenių, gyvenančių įvairiuose Europos šalyse problemas savo knygoje „Žydų valstybė“, motyvuodamas tuom, kad „*įtampa kyla iš fakto, kad žydai yra tauta gyvenanti kitų tautų žemėje*“²⁷. Kartu su pasirodžiusia knyga kilo ir sionizmo

²⁴ Malančuk P. *Israel. Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: Elsevier, 1995, 2, p. 1469.

²⁵ Eidintas A., Eidintas S. *Žydai, Izraelis ir palestiniečiai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007, p. 24.

²⁶ Ten pat., p. 25.

²⁷ Drukteinis G. S. *Izraelis žydų valstybė*. Vilnius: Artlora, 2006, p. 65.

judėjimas, kurio tikslas-žydų valstybės Izraelio žemėje įkūrimas. Nors iš pradžių Palestinos žemė buvo minima tik kaip viena iš galimybių, tačiau ilgainiui tapo akcentuojama kaip tik ši alternatyva, kadangi judėjimo iniciatorių nuomone, būtent istorinė žemė galėtų patraukti plačiąsias žydų mases. 1897 metais įvykęs pirmasis Pasaulinis Sionistų Kongresas įkūrė Pasaulinę Sionistų Organizaciją, kuri su metais nuolat plėtėsi, aktyviai veikė, atkreipė į save įvairių šalių politikų dėmesį bei palaikė ryšius su buvusiu tuo metu didžiųjų Europos valstybių vadovais stengdamiesi įgyvendinti žydų valstybės įkūrimo idėją. Politinė ir nacionalizmu paremta sionistų organizacija aiškiai apibrėžė savo veiklos uždavinius ir tikslus siekiant įgyvendinti savo planus bei paskatinant išsibarsčiusią visame Pasulyje žydų diasporą atgaivinti ir puoselėti žydų nacionalinę savimonę. Sionistų judėjimo reikšmė buvo didžiulė. Ji paskatino tūkstančių žydų legalią bei nelegalią imigraciją į Palestinos žemę. Pirmoji didelė imigracijos banga, žinoma kaip Pirmoji Alija, kilo 1881 metais, Antroji Alija vyko 1904-1914 metais, o po trečiosios(1919-1923), ir ketvirtosios(1924-1929) alijų Palestinos žemėje jau gyveno apie 160 000 žydų naujakurių ir stengėsi ten visokeriopai įsikurti tuo pačiu sukeldami vietinių arabų neapykantą.

Kaip jau buvo minėta, Pirmojo pasaulinio karo metu Palestinos teritorija priklausė Osmanų imperijai, kurioje tuo metu vyko Vokietijos, Turkijos, Prancūzijos ir D. Britanijos įtakos sferų regione pasidalinimas. Artimuosius Rytus sudarė kelios provincijos, būtent: Sirija(su autonominė Libano sritimi), Palestina(dabar Izraelis ir Jordanija) bei Mesopotamija(šiandien Irakas) kartu su autonominė Kuveito sritimi. Šiuose regionuose D. Britanija turėjo savų interesų, siekė naujų strateginių priėmimų prie Persų įlankos ir Viduržiemio jūros, bei norėjo užsitikrinti prekybos kelių su Indija ir Sueco kanalo saugumą. 1916 metais D. Britanijoje įvyko vyriausybės krizė. Naujas užsienio reikalų ministras A. D. Balfouras palankiai vertino sionistus kaip potencialius sąjungininkus siekiant įgauti įtaką Artimuosiuose Rytuose ir tikėjosi, kad žydai padės įtraukti į karą ir JAV, kas pasidarė aktualu 1917 metais. Susiklosčiusios istorinės bei politinės to meto sąlygos lėmė, kad 1917m. lapkričio 2 dieną A. D. Balfouras pasiuntė D. Britanijos sionistų federacijos pirmininkui laišką, žinomą kaip Balfouro Deklaracija, kuriame pranešė, jog vyriausybė palankiai vertina nacionalinių žydų namų įkūrimą Palestinoje ir skirs savo pastangas šiam tikslui pasiekti. Deklaracija buvo patvirtinta ir D. Britanijos ministrų kabineto. Šios deklaracijos buvimas parodė Pasaulio Sionistų Organizacijos pripažinimą bei žydų sutapatinimą su Palestina politine prasme²⁸. Tolimesnė Izraelio valstybės įsikūrimo eiga priklausė nuo Pirmojo Pasaulinio karo laimėtojų susitarimų ir 1919 metais įsisteigusios Tautų Sąjungos organizacijos priimtų dokumentų, kuriuos būtina išnagrinėti detaliau analizuojant Izraelio valstybės įsisteigimo legalumą.

²⁸ Malančuk P. *Israel .Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: Elsevier, 1995, 2, p. 1474.

2.1 Palestinos mandato susiformavimo istorija ir jo reikšmė

Apžvelgiant Izraelio valstybės teisinės įsisteigimo prielaidas, dėl kurių iki šiol tebediskutuojama, šiame darbe atkreipiamas dėmesys į tuo metu vyravusius tarptautinės teisės šaltinius: tarptautinių organizacijų steigiamąsias sutartis ir jų turinį, tų sutarčių pagrindu priimtus kitus dokumentus, jų teisėtumą, tęstinumą ir faktinį pagrįstumą, bendrus teisės principus galiojusius tuo laikotarpiu, kurie turėjo didelę įtaką naujos valstybės atsiradimui pasaulio žemėlapyje. Atsiradus sąvokai Palestinos Mandatas-atsirado ir iki dabartinių dienų tebesitęsiantis dviejų valstybių konfliktas, kuriam pradžia davė istorinės bei politinės XXa. pradžios aplinkybės ir kuriomis buvo paremta tolimesnė Izraelio valtybės įkūrimo ir nepriklausomybės kelio link idėja.

1914 metais Palestina buvo neatskiriama Osmanų Imperijos dalis be jokio atskiro statuso. 1917 metais ją okupavo britų karinės pajėgos ir visa teritorija tapo pokarinio susitarimo dalimi. Siekiant šio susitarimo iškilo sunkumų, kadangi 1917 metais D. Britanija turėjo prieštarų įsipareigojimų Palestinos atžvilgiu. 1916 metais pasikeitė notomis su Prancūzija (vadinamame Sykes-Picot sutartimi) buvo susitarta, kad D. Britanija ir Prancūzija pripažins nepriklausomą Arabų valstybę arba konfederaciją toje teritorijoje, ir suderins pasidalijimo įtaką bei apsaugos ir tuo pačiu gynybos klausimus.²⁹ 1917 metų Balfouro deklacijos idėjų pagrindu, D. Britanija prabilo apie žydų tautinės gyvenvietės įkūrimą Palestinoje, nors kita vertus tai buvo tik D. Britanijos vidaus politikos pareiškimas, kuriuo, nežiūrint į jo dviprasmiškumą buvo pasinaudota vėliau.

Analizuojant to laikotarpio Palestinos teritorijos situaciją, galima atkreipti dėmesį į tai, jog Osmanų Imperijos žlugimas, atrodytų bent teoriškai suteikė galimybę Artimųjų Rytų gyventojams įgyti nepriklausomybę. Tautų apsisprendimo sąvoka pirmąkart buvo paminėta JAV prezidento W. Wilsono 1918m. sausio 8 d. kalboje kongresui, kurioje jis pristatė šią mintį kartu su laivybos laisvės, tarptautinės prekybos liberalizavimo ir nusiginklavimo sampratomis bei raginimu sukurti bendrą tautų asociaciją, suteikiant vienodas politines garantijas tiek didelėms, tiek mažoms valstybėms. W. Wilsono iškelta tautų apsisprendimo teisės principo koncepcija siejosi su specifiniais teritoriniais vienetais palikusiais po Austro-Vengrų ir Osmanų Imperijų žlugimo, siekiant ateityje nepriklausomų valstybių susikūrimo. Jo suformuluotas principas konkrečiai susijęs su tautų apsisprendimu ir teritorija: žmonės ir teritoriniai klausimai turi būti nuolatiniai, tvirti, apibrėžti bei susiję su vietinės populiacijos interesais su aiškiais nacionaliniais elementais. Bet tautų apsisprendimo ar mažumų teisės principo įgyvendinimo sėkmė ar nepasisekimas XIX a.

²⁹ Malančuk P. *Israel. Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: Elsevier, 1995, 2, p. 1473.

pabaigoje ir XX a. pradžioje daugiau priklausė nuo išorinio galingųjų valstybių palaikymo masto, nuo jų geopolitinių bei strateginius tikslų, ir praktiškai tuo laikotarpiu tai buvo tik teorinė galimybė pačioms tautoms spręsti dėl savo likimo³⁰. 1919 metais buvo įkurta Tautų Sąjunga (toliau-TS), tarptautinė organizacija, kurios tikslas – skatinti tarptautinį bendradarbiavimą, siekti taikos ir saugumo, grindžiamo šalių išsipareigojimo nesiimti karinių veiksmų, nusiginklavimo, naujo karo grėsmės pašalinimo kolektyvino saugumo dėka, ginčų tarp valstybių sprendimo derybų, diplomatijos būdu ir globalinės gerovės didinimas. TS įsisteigimo Statute buvo įtvirtintos naujos tarptautinės teisės gairės, tokios kaip: „*elgesio tarp valstybių vyriausybių taisyklių numatymas, atsižvelgiant į tarptautinės teisės supratimą, pagarba teisei ir visų priimtų sutarčių išsipareigojimų vykdymas*“³¹. Šios tarptautinės organizacijos Statute, kurį sudarė 26 straipsniai, buvo numatyti jos organai (Asamblėja, Taryba, nuolatinis Sekretoriatas ir ateityje būsiantis Nuolatinis Teisingumo Teismas), pažymėtas nepastovus ir nenuolatinis organizacijos darbas, leidžiantis susirinkti valstybėms narėms spręsti iškilusius klausimus tik esant reikalui, abstrakčiai aptarti organizacijos organų įgaliojimai, posėdžių ir susirinkimų bei sprendimų priėmimo procedūra. Daugelyje Statuto straipsnių dėmesys skiriamas valstybėms narėms, naudojant kolektyvino saugumo koncepciją ir kuri vėliau tapo Sąjungos iširimo priežastimi, nes tai buvo tik savimi suinteresuotų ir suverenių valstybių asociacija galėjusi funkcionuoti tik tokiu mastu, kiek valstybės narės sugeba susitarti³².

Iki šiol autoriai ir tarptautinės teisės specialistai tęsia diskusijas ar TS siekiai atsižvelgiant į pradinius šios organizacijos įsisteigimo deklaruojamus tikslus buvo palaikyti bei įtvirtinti taiką, saugumą ir tarptautinį bendradarbiavimą ar bandymas įteisinti suinteresuotų didžiųjų valstybių siekius išlaikyti savo įtaką nukariauotose teritorijose inkorporuojant į Statutą 22 straipsnį su nauja mandato sąvoka. Šios idėjos autorius Prezidentas W. Wilsonas ragino didžiąsias valstybes nesiremti senų laikų nukariautojų praktika, kai karo laimėtojai priskirdavo savo nuosavybei užkariautas užsienio žemes. Nors daugelis didžiųjų valstybių priėmė W. Wilsono požiūrį į tautų apsisprendimo teisę, bet kartu ir reikalavo, jog tokia tauta, prieš įgydama nepriklausomybę, taptų pajėgi naująjį statusą išlaikyti³³ ir įvedė mandatų sistemą kaip teisinę naujovę. Atsižvelgdami į Wilsono pasiūlymą, Pirmojo Pasaulinio karo laimėtojai susitarė, kad gerbdami nukariautų žemių gyventojų teises, jie apriboja savo valdžios įgaliojimus, įtvirtindami tokius apribojimus TS Statuto 22 straipsnyje. Jis skelbė, kad užkariauta teritorija turi būti kitos valstybės valdoma ir administruojama ne kaip nuosava, bet kaip globojama jai suteikto mandato

³⁰ Hannum H. *Autonomy, Sovereignty and self-determination. The accommodation of conflicting rights*. University of Pennsylvania Press, 1996, p. 28.

³¹ *Covenant of the League of Nations*. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/leagcov.htm#art14>

³² Akerhust M. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 53.

³³ Calvoressi P. *Pasaulio politika*. Vilnius: Briedis, 2001, p. 352.

pagrindu bei prižiūrima TS įsteigtų organų, nes „*tokia nauja sistema suformuotų neliečiamą pasitikėjimą civilizaciją*“³⁴. Pažymėtina, kad kituose šio straipsnio nuostatose buvo tik nurodyta kokių metodu bus įgyvendinama buvusiųjų kolonijinių ir nukariautų teritorijų priežiūra: „...*globos teisė mandato pagrindu bus suteikiama toms tautoms, kurios yra pažangios, turi pakankamai resursų ir dėl savo administravimo patirties ar tinkamos geografinės padėties gali prisiimti tokią atsakomybę*“³⁵. Pačių mandatų sąlygos, jų galiojimo terminai, atšaukimo, perdavimo teisės bei panaikinimo galimybė numatyta nebuvo. Tai pat Statuto 22 straipsnis visiškai neapibrėžė administruojančių valstybių teisių ir pareigų visumos valdomų teritorijų atžvilgiu, o svarbiausia visiškai nebuvo aptartas vėlesnis galimas mandatinės teritorijos suverenumo klausimas, paliekant tai valstybei mandatarijui ir TS Tarybai spręsti kiekvieno konkretaus mandato atveju atskirai, tuom suteikiant galimybę didžiosioms valstybėms manipuliuoti pradine mandato idėja įgyvendinant praktikoje visiškai kitus politinius tikslus. Galima teigti, kad tokiomis abstrakčiomis formuluotėmis buvo ginami tik mandatarijų, didžiųjų pasaulio valstybių, Pirmojo Pasaulino karo laimėtojų interesai, o ne pačių administruojamų šalių teisėti bei pagrįsti lūkesčiai. Pavyzdžiui, dar prieš nusprendžiant paskirstyti ir įteisinti mandatus, Sirija, Arabų nacionaliniame Kongrese, 1919 metais protestavo prieš TS Statuto 22 straipsnį bei reikalavo savo šaliai nepriklausomybės, tačiau į jos pareiškimus visiškai nebuvo atsižvelgta³⁶. Kaip pažymi tarptautinės teisės tyrinėtojai, kai kalbama apie mandatus, mandatinės komisijas ar tarptautinį prižiūrimąjį organą, nelieka abejonių, kad už jų stovėjo stiprios suinteresuotos tuo klausimu politinės jėgos³⁷, kurios įgyvendino savo tikslus, naudojantis palankia situacija. Todėl manytina, kad tuo laiku, kol dar nebuvo bendru valstybių susitarimu įtvirtintų visuotinai primtų teisės normų bei principų, kai kurie buvę tuo laikotarpiu tarnavo daugiau politikai, o ne pačiai tarptautinei teisei ir valstybėms, kaip tarptautinių santykių subjektams.

Vėliau mandatų sistema buvo plačiai kritikuojama, nes ji niekaip nesiderino su suverenumo sąvoka, juolab, kad ir Statuto 22 straipsnis savo teisine prasme kėlė daug abejonių ir po ilgų diskusijų buvo prieita išvados, kad suverenitetas nesiderina su administruojančia valdžia³⁸. Analizuojant mandato sampratą, reiktų atsižvelgti į teisės teoriją bei valstybių susidarymo koncepcijas, kuriuose valdymo mandatas yra įvardijamas tik kaip laikinas, įsteigtas kokių nors aktu(mandato pavedimo aktu), apibrėžtas, su jame nustatytos tam tikromis funkcijomis³⁹. O svarbiausia, mandatas yra kažkuriai tai valstybei priskirtos jai valdyti teritorijos įgaliojimas, todėl

³⁴ Hannum H. *Autonomy, Sovereignty and self-determination. The accommodation of conflicting rights*. University of Pennsylvania Press, 1996, p. 30.

³⁵ *Covenant the League of Nations*. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-02]. Prieiga per internetą: <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/leagcov.htm#art14>

³⁶ Malančuk P. *Israel. Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: Elsevier, 1995, 2 p. 1473.

³⁷ Asbek F. M. *International society in searh of transnational order*. Brill, 1976, p. 184.

³⁸ Crawford J. *The Creation of States in International Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 568.

³⁹ Riomeris M. *Valstybė*. Vilnius: Pradai, 1995, p. 42.

valdoma šalis nebeturi jokių teisių į suverenitetą, o turi taikytis su mandato pavedimo akte nustatytais reikalavimais ir būti pavaldūs kitos valstybės administruojantiems organams. Nors pradinė mandatinių teritorijų idėja ir kilo iš naujos tautų apsisprendimo teisės koncepcijos, siekiant ateityje tokioje teritorijoje sukurti nepriklausomą valstybę, tačiau praktiškai ji labiau buvo panaši į metropolijos, kolonijos ar protektorato teritorinio vieneto modelį. Palestinos teritorija, prieš tai ne vieną amžių buvusi Osmanų Imperijos dalimi, pateko į TS kontroliuojamų teritorijų sąrašą, kurios tikslas buvo nesavarankiškas, politiškai silpnas šalis su ginčytinomis jų teritorijų ribomis laikinai pavesti valdyti trečioms valstybėms, kol tų teritorijų gyventojai bus patys pasirengę įgyti savivaldos teises ir tuo pačiu palaipsniui atsisakyti kolonijinio valdymo modelio buvusio iki XIX amžiaus pabaigos.

Vyraujant tuo metu Artimuosiuose Rytuose įtampai dėl teritorijų, kurios tapo laisvos po Osmanų Imperijos žlugimo, vietinių Arabų šalių D. Britanijos ir Prancūzų interesai dėl nukariautų teritorijų bei įtakos regione buvo persipynę. Kai 1919 metais Arabų nacionaliniame kongrese Sirija reikalavo nepriklausomybės, D. Britanija paprašė sąjungininkų suteikti jiems įgaliojimus mandato pagindu valdyti Palestiną, kuri buvo pietinė Sirijos dalis⁴⁰. Arabai savo kongrese protestavo ne tik prieš Prancūzų viešpatavimą Sirijos teritorijoje, bet ir prieš Palestinos, kaip pietinės šalies dalies, mandato suteikimą D. Britanijai. Nepaisant visų Arabų šalių protestų, 1920m. balandžio mėnesį, San Remo Konferencijoje buvo įteisintas Prancūzijos mandatas Sirijai ir Libanui bei D. Britanijos mandatas-Palestinai.

2.2 Palestinos mandato turinys ir jo teisinės pasekmės

Kaip jau buvo paminėta, TS Statuto 22 straipsnyje, kuris numatė mandatų sistemą, visiškai nebuvo užsiminta nei apie mandatinių teritorijų administravimo tvarką, nei apie valstybės, įgaliotos valdyti tokią teritoriją teises ir pareigas, nei tinkamai sureguliuota įgyvendinimo procedūra, o juolab, nenumatytas ir neaptartas mandato, kaip tarptautinio teisės akto turinys, paliekant viską spręsti tam tikslui įsisteigusiai Mandatinei Komisijai. Remiantis abstrakčiomis TS Statuto 22 straipsnio nuostatomis, į Palestinos mandato turinį buvo inkorporuota 1917 metais priimta Balfouro Deklaracija. Jos idėja buvo suteikti žydams „namus“. Palestinos mandato preambulėje įtvirtintas pagrindis šio dokumento tikslas, kad „...mandatarijus turi būti atsakingas už D. Britanijos vyriausybės priimtos 1917m. lapkričio 2 dieną Balfouro Deklaracijos tikslų efektyvų

⁴⁰ Malančuk P. *Israel. Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: Elsevier, 1995, 2, p.1479.

įgyvendinimą ir įpareigoja valstybę, mandato turėtoją, įkurti žydams nacionalinius namus⁴¹, tačiau, kaip pažymi autoriai, „ne Žydų valstybę *per se*, praplėčiant mandato turinio nuostatą su išlyga, kad niekas negali būti daroma pažeidžiant Palestinoje gyvenančių ne žydų bendruomenių pilietines ir religines teises⁴². Trečiasis Palestinos mandato straipsnis nurodo, kad administruojanti valdžia turi remti vietinę autonomijos teisę, nepaaiškinant būtent kokią autonomiją, nes ją sudarė ne tik žydų mažuma, bet ir didesnė už ją arabų bendruomenė. Sekančiuose straipsniuose pažymėta, kad Žydų Agentūrai ir Sionistų Organizacijai suteikiamos viešųjų organų teisės, kurios turi bendradarbiauti su Palestinos mandatarium, D. Britanijos administracija, konsultuojant juos ekonomiais, socialiniais ir kitais klausimais, siekiant regiono plėtros bei gerovės. Žydams taip pat leidžiama steigti savo nuosavas institucijas, bei įvairaus pobūdžio visuomenines organizacijas, stengiantis visokeriopai skatinti bei plėtoti žydų savivaldą ir palaiptiui formuoti tautos savarankiškumą bei ateityje bandant įgyti suverenumą ar visišką nepriklausomybę. Tačiau kaip ir ankstesniuose straipsniuose, tokia teisė nebuvo suteikta arabų bendruomenei, atimant iš jų teorinę galimybę vėliau įkurti savo valstybę, kas visiškai nesiderino su nauja tautų apsisprendimo teisės koncepcija ir mandatinių teritorijų esme, kuri buvo įtvirtinta TS Statuto 22 straipsnyje⁴³. Nors Palestinos mandate ir buvo pažymėta, kad administruojanti valdžia garantuoja visų ten gyvenančių bendruomenių teises, tačiau arabai, kaip Palestinos teritorijoje gyvenanti vietinė dauguma, mandate iš vis neminima, pavadinant juos „kitomis bendruomenėmis“. Kyla nemažai abejonių dėl tokio Palestinos mandato, kaip teisės akto turinio: ar atsižvelgiant į Statuto 22 straipsnį, priėmusios tokį dokumentą šalys galėjo įpareigoti, pavesti administruojančiai valstybei įkurti kitos tautos, nei tuo metu gyvenusios mandatinėje teritorijoje vietinės tautos dauguma, „namus“? Ir ar tos vienos bendruomenės interesai, galėjo teisiškai būti ginami daugiau, nei kitų bendruomenių? Ar atsižvelgiant į TS Statuto 22 straipsnį, nereikėjo gauti, arabų, kaip ten gyvenančios vietinės daugumos pritarimo, kurių interesai buvo visiškai nepalieti mandate? Istoriniai faktai skelbia, kad tuo metu Palestinoje gyveno tik 11% žydų iš visų ten gyvenančių žmonių⁴⁴. Žydai, mandato turinio suformulavimo bei jo priskirimo D. Britanijai metu, buvo mažuma, kurią tarptautinė teisė apibrėžia subjektyviaisiais ir objektyviais požymiais, kaip tam tikrą žmonių grupę, gyvenančią toje pačioje teritorijoje, kalbanti tokia pat kalba, išpažįstančią vienodą religiją, turinčią istoriją, bet jos teisės bei galimos pretenzijos į savarankišką nepriklausomą valstybę yra gan ribotos. Tačiau, atsižvelgiant į to meto situaciją, susiformavusį

⁴¹ The Palestine Mandate. 1922m.[Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/palmanda.htm>>

⁴² Rowley G. *Israel and potential for conflict: a rejoinder*. The Professional Geografer, Volume 22, Issue 5, p. 248-251, Sep 1970. Prieiga per internetą: <<http://www.blackwell-synergy.com/action/doSearch?>>

⁴³ Malančuk P. *Israel. Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: Elsevier, 1995, 2, p. 1474.

⁴⁴ Rowley G. *Israel and potential for conflict: a rejoinder*. The Professional Geografer, Volume 22, Issue 5, p. 248-251, Sep 1970. Prieiga per internetą: <<http://www.blackwell-synergy.com/action/doSearch?>>

teritoriškai išsisklaidžiusios žydų tautos nacionalizmą, mandate buvo įtvirtinta nuostata, kad kitose šalyse gyvenantys žydai gali bet kada grįžti į savo istorinius namus Palestinoje.

Mandate buvo numatytos ir specialios Palestinos padalijimo sąlygos⁴⁵. D. Britanija buvo įgaliota padalinti teritoriją į dvi dalis ir apriboti Balfouro deklaracijos taikymą teritorijoje į vakarus, išskyrus tuometinę Transjordaniją. Transjordanijos gyventojų apsisprendimo teisė buvo pasiekta etapais, pradedant sutartimi tarp Didžiosios Britanijos ir Emir Abdullah 1928 m. vasario 20 d. ir baigiant 1946 m. kovo 22 d. Aljanso sutartimi, kuri pažymėjo visišką Jordanijos nepriklausomybę. Nors tarp Jordanijos ir okupuotos Palestinos teritorijos egzistavo įvairūs ryšiai (neapsiribojantys 1949-1967 metų laikotarpiu, kai Jordanija valdė Vakarų Krantą), atsiskyrimo padariniu tapo tai, kad apsisprendimo teisės klausimai Palestinos atžvilgiu (t.y. teritorijos į vakarus nuo 1922 m. linijos) po to turėjo būti atskirai sprendžiami iš naujo. 1944 metais taikos sutartis tarp Izraelio ir Jordanijos patvirtino, kad vakarinė Jordanijos siena eina pagal 1922 metais numatytą liniją, tačiau kitus klausimus paliko spręsti derybose dėl nuolatinio statuso⁴⁶.

Vertinant Palestinos mandato teisėtumą, ir bandant atsakyti į aukščiau iškeltus klausimus, galima išskirti keletą aspektų. Pirma, tai mandato pavedimo akto turinys pažeidė Palestinos gyventojų apsisprendimo teisę arba „suverenumą“, kuris gali būti traktuojamas kaip pažeidžiančiu Turkijos suverenitetą ir TS Statuto 22 straipsnį. Esminis sunkumas, susijęs su visais šiais argumentais, yra aiškus žydų teisės pripažinimas į tėvynę Palestinoje sutinkamai su Balfouro deklaracija, pareiškimu, kuriam niekada nepritarė Osmanų Imperija, bet, nepaisant to, įtrauktu į mandatą. Kita vertus, 1920 metais tarptautinėje teisėje neegzistavo visuotinė apsisprendimo teisė. Ji buvo tik deklaruojamo pobūdžio. Antras diskutuotinas teisėtumo atžvilgiu aspektas, kad Statuto 22 straipsnis kaip pagrindinį principą, aiškiai numatė, kad „tokių žmonių (t.y. suinteresuotų teritorijų gyventojų) gerovė ir vystymas formuoja šventą pasitikėjimą civilizacija“⁴⁷. Išvedant loginį ryšį iš šios nuostatos, reiktų suprasti, kad čia yra kalbama apie tikruosius mandatinių teritorijų gyventojus. Tai ypač liečia turinyje naudojamas frazes „tam tikras bendruomenės, anksčiau priklausiusias Turkijos Imperijai“. Tik arabai, kaip Palestinos gyventojų dauguma, atitiko šį apibūdinimą⁴⁸, nes žydai tuo metu sudarė tik tautinę mažumą. Sąlygos, liečiančios visiškai skirtingai pristatomus Palestinos gyventojus, prieštaravo jos gyventojų interesams ir norams bei tuo pačiu ir Statuto 22 straipsniui, kad ir kaip netiksliai bei neapibrėžtai tas straipsnis skambėjo. Balfouro Deklaracijos įtraukimas į mandatą prieštaravo ne tik politinėms gyventojų

⁴⁵ Tarptautinio Teisingumo Teismo 2004. liepos 09 d. išvada dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-12]. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/idoctimwppframe.htm>.

⁴⁶ Malančuk P. *Israel. Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: Elsevier, 1995, 2, p. 1473.

⁴⁷ Covenant League of Nations. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-02]. Prieiga per internetą: <
<http://yale.edu/laweb/avalon/leagcov.htm#14> >

⁴⁸ Crawford J. *Creation of States in International Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p.

teisėms, Statuto 22 straipsnio sąlygoms, bet tuo pačiu sukėlė sunkumų TS, kuri vis dėl to patvirtino mandato teisėtumą. Vėliau ši pozicija savo ruožtu buvo patvirtinta Jungtinių Tautų Chartijos 80 straipsniu. Tai įrodo, kad Jungtinių Tautų organizaciją, perimdama Tautų Sąjungos veiklos tęstinumą, patvirtino savo veiksmais tuo pačiu ir mandato teisėtumą. Pagal analogiją su mandato nutraukimu ir globos sutartimis tai buvo toks atvejis, kai atitinkamo organo atliktas mandato patvirtinimas reiškė „galutinį teisinį išsigaliojimą“, kad joks kitas organas nebegalėtų abejoti jo teisėtumu. Į tai atkreipė dėmesį ir Tarptautinis Teisingumo Teismas savo 1963m. gruodžio 2d. sprendime dėl Šiaurės Kamerūno, jog „*..įsteigus Jungtinių Tautų organizaciją, visos buvusios mandatinės teritorijos, pritariant 1946m. gruodžio 13d. Generalinės Asamblėjai, buvo priskirtos tarptautinei globai*“⁴⁹. Tarptautinė teisė, kurios mandatų sistema yra sudėtinė dalis, specifiškai pripažino ir įteisino žydų reikalavimus į Palestinos teritoriją, kurie kilo iš „...istorinio ryšio ir žydų noro atkurti jų namus Palestinoje“. Tačiau remiantis vėliau priimtais tarptautinės teisės aktais, kurie įtvirtino visų tautų lygias religines ir pilietines teises, vietinė žydų mažuma, negalėjo turėti daugiau teisių, ir jiems suteiktų mandato pavedimo aktu privilegijų, nei ten gyvenantys arabai. Nežiūrint į tai, siekiant įgyvendinti deklaruojamus mandate „istorinio žydų ryšio su Palestina ir jų tautos namų atkūrimo tos šalies žemėje“ tikslus, turinčiam mandatą buvo aiškiai suteiktos „...visos įstatymų leidimo ir administravimo teisės, kurias galėjo apriboti tik šio mandato sąlygos“⁵⁰.

Grižtant prie tautų apsisprendimo ir suverenumo sąvokų, kurios buvo pagrindinė mandatų sistemos ir tame tarpe Palestinos mandato idėja, galima pasakyti, kad mandatas kaip visuma buvo susietas ir neatskiriamas nuo tarptautinės kontrolės teritorijos gyventojų naudai. Nesuverenios turinčios mandatą ar administracinės valdžios padėties esmė buvo tame, kad ji negalėjo vienašališkai nustatyti teritorijos statusą. Tam reikėjo imtis tarptautinių veiksmų, paprastai vykdomų per kompetentingą TS ar JTO organą. Kita vertus, tai nereiškė, kad Tautų Sąjunga ar Jungtinės Tautos pačios buvo suverenios mandatinė ar globojamų teritorijų atžvilgiu. Tarptautinės organizacijos negalėjo būti teritorinio suvereniteto savininkais, jų tikslas buvo priežiūra, o ilgalaikis mandatinė teritorijų tikslas-progresas link teritorijos gyventojų savivaldos. Tačiau Palestinos mandato turinio teisinės normos turėjo svarbų ir lemiamą vaidmenį tolimesnei įvykių raidai Palestinoje.⁵¹

⁴⁹ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1963m. gruodžio 2d. sprendimas byloje dėl Šiaurės Kamerūno. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-24]. Prieiga per internetą: < <http://www.icj-cij.org/homepage/ru/summary.php> >

⁵⁰ The Palestine Mandate.1922. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-12]. Prieiga per internetą: < <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/palmanda.htm>.>

⁵¹ Crawford J. *The Creation of States in International Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 573.

2.3 1947m. JT Rezoliucija Nr. 181

1945 metais įsikūrus Jungtinių Tautų organizacijai (toliau-JTO), klausimas dėl mandatinių teritorijų išliko. Todėl, siekiant TS veiklos tęstinumo mandatinė sistema buvo pakeista tarptautine globos sistema, įtvirtinta XII ir XIII JT Chartijos skyriuose⁵². Naujoji sistema išskyrė dvi globojamų teritorijų kategorijas: paprastas globojamas teritorijas, valdomas Generalinės Asamblėjos, ir „strategines globojamas teritorijas“, valdomas Saugumo Tarybos⁵³. Po TS panaikinimo ir įsisteigus JTO liko tik du mandatai nepervesti į globos sistemą – Palestinos ir pietvakarių Afrikos. Abiejų atžvilgiu JT Generalinė Asamblėja neabejotinai patvirtino mandata turinčių valstybių valdžią, joms pateikus prašymus dėl tolesnio disponavimo teritorija. Tačiau 1939-1946 metų laikotarpio istoriniai ir politiniai įvykiai pasaulyje: D. Britanijos vyriausybės nustatyti žydų imigracijos į Palestiną apribojimai, nacių holokaustas, pačių žydų nacionalizmas, teroristiniai išpuoliai prieš administruojančios valstybės organus Palestinoje, didžiųjų valstybių susipriešinimas ir noras įgauti didesnę įtaką Artimuosiuose Rytuose įtakojo ir globojamos teritorijos teisinį statusą. Situacijos sudėtingumas pasireiškė tuo, kad po Antrojo Pasaulinio karo, žydai iš įvairių Europos šalių masiškai legaliais ir nelegaliais būdais migravo į Palestiną. Vietiniai, arabai, kurie tuo metu sudarė 2/3 visos Palestinos žmonių, įnirtingai tam reiškiniui priešinosi. Palestinoje tarp žydų ir arabų vyko pastovūs susirėmimai, ginkluoti užuolimai, prievartos aktai. D. Britanija, susidūrusi su koordinuotomis žydų nacionalistų pastangomis nuversti esamą valdžią ir nebegalėdami susitvarkyti su padėtimi teritorijoje, paskelbė, kad perduos šį klausimą svarstyti JTO⁵⁴. 1947 metais buvo įsteigtas UNSCOP-Jungtinių Tautų Specialusis Palestinos reikalų komitetas, kuris bandė išspręsti susidariusią grėsmingą ir komplikotą situaciją. Į jį įėjo 11 Jungtinių Tautų organizacijos valstybių narių, penkios arabų šalys, kaip Palestinos atstovai, žydų pusę atstovavo Palestinos žydų agentūra. Arabų šalių lygos atstovai pateikė savo poziciją už nedelstiną nepriklausomos Palestinos valstybės į vakarus nuo Jordano upės įkūrimą. UNSCOP lankėsi Palestinoje ir kitose aplinkinėse arabų šalyse, o taip pat Vokietijos bei Austrijos nukentėjusių nuo holokausto ir laukiančių išvykimo iš Europos, žydų stovyklose⁵⁵. Specialioji komisija pabaigė parengiamuosius Palestinos problemos nagrinėjimo darbus 1947 metais rugpjūčio mėnesį. Visų komisijos narių vieninga nuomone buvo susitarta, kad nutrauks Mandato galiojimą, tačiau vieningos nuomonės tarp dėl tolimesnio Palestinos likimo, nebuvo. Mažuma komisijos narių rekomendavo padalinti Palestiną į arabų ir žydų valstybes priskiriant Jeruzalės

⁵² Crawford J. *Creation of States in international law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 566.

⁵³ Vadapalas V. *Tarptautinės teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 34.

⁵⁴ Calvoressi. P. *Pasaulio politika*. Vilnius: Briedis, 2001, p. 356.

⁵⁵ *The origins and Evolution of the Palestine problem: Part II 1947-1977*. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-24] Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/Depts/dpa/gpa/ngo/history.html> >

miestui specialų tarptautinį statusą, kuri valdytų JTO. Visus šituos darinius buvo bandoma sujungti į ekonominę sąjungą, kuri turėtų federacinės valstybės modelį, o Jeruzalė būtų federacinės valstybės sostinė. Be to, komisijos nariai siūlė nuo 1947 metų rugsėjo mėnesio nustatyti Palestinei 2-jų metų pereinamąjį laikotarpį, kad būtų įmanoma reorganizuoti visą teritoriją į dvi atskiras nepriklausomas valstybes. Nepriklausomybė, remiantis komisijos pasiūlymais, galėjo būti suteikiama kiekvienai valstybei tik tada, kai ji to paprašys JTO, priims savo šalies konstituciją, pateiks tarptautinei organizacijai deklaraciją su nustatytais joje tam tikromis garantijomis ir pasirašys Ekonominės Palestinos valstybės Sąjungos, sukurta tarp dviejų valstybių šio tikslo įgyvendinimo sistema, sutartį. Australija, balsavimo dėl pritarimo tokiam planui metu, susilaikė. Ji skaitė, kad komisija su tokiais rekomendacijomis ryškiai peržengė savo kompetencijos ribas⁵⁶. Daugumos komisijos narių pasiūlymu buvo parengtas daug pairesnis ir sudėtingesnis planas, kuriame buvo numatyta ne vėliau kaip iki 1948m. spalio 1 d. padalinti Palestiną į 8 dalis, iš kurių 3 dalis priskirti žydų valstybei, 3 dalis-arabų valstybei, septintą dalį sudarytų Jaffos miestas, kaip arabų anklavas žydų teritorijoje, o aštuntąją dalį Jeruzalę priskirti JTO. Plane taip pat buvo numatytos padalinimo tikslo įgyvendinimo priemonės, susijusios su pilietybe, tranzitu, ekonominė sąjunga, o taip pat išsipareigojimai abiem valstybėms: priimti ir pateikti JTO deklaracijas dėl religinių ir mažumų teisių. Tuo pačiu rezoliucijoje buvo pabrėžta, kad taikos regione atkūrimo tikslas, nereiškia kariaujančių šalių teritorinių pretenzijų pripažinimą⁵⁷. Teritoriją administruojančios D. Britanijos vyriausybės prašymu, JT Generalinė Asamblėja susirinkusi į neeilinį posėdį, remdamasi Specialiosios Palestinos reikalų komisijos parengtomis išvadomis, 1947m. lapkričio 29 d. priėmė ir balsavimo būdu patvirtino rezoliucija A/RES/181(II) (Priedas I) su papildomais jos priedais, kurioje įtvirtino daugumos komisijos narių priimtą padalinimo planą⁵⁸. D. Britanija tuo pačiu pareiškė, kad atsisakys mandato pavidimo aktu jai priskirtų įgaliojimų Palestinos teritorijoje iki 1948m. rugpjūčio 1 dienos. Sionistų Lyga pritarė padalijimo planui, tačiau arabų valstybės jį atmetė, pateikdamos argumentus, jog nėra jokio teisinio pagrindo priskirti 55% Palestinos teritorijos žydų mažumai, kuri realiai sudaro tik 1/3 visų žmonių gyvenančių Palestinoje. O didėjantis jų skaičius yra atvykę iš užsienio⁵⁹. Tuom remiantis buvo bandoma užginčyti Palestinos mandato teisėtumą. JTO vėliau šią arabų poziciją atmetė.

⁵⁶ *The origins and Evolution of the Palestine problem: Part II 1947-1977*. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-02]. Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/Depts/dpa/gpa/ngo/history.html> >

⁵⁷ *The origins and Evolution of the Palestine problem: Part II 1947-1977*. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-05]. Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/Depts/dpa/gpa/ngo/history.html> >

⁵⁸ JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/181(II) (1947). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-18]. Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/russian/ga/2/docs/res2.htm> >

⁵⁹ Malančuk P. *Israel. Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: Elsevier, 1995, 2, p. 1479.

2.4 Padalinimo plano galiojimas ir jo teisiniai aspektai

Galimas trejopas požiūris į JT Generalinės Asamblėjos sprendimo galiojimą ir teisinius padarinius. Tai galėjo būti *ultra vires* (kompetencijos viršijimas); tai galėjo būti tik rekomendacija arba galiojantis ir efektyvus Palestinos reikalų sutvarkymas, bent jau įgaliojantis suinteresuotuosius jį įgyvendinti. Požiūris, kad sprendimas buvo *ultra vires* kyla iš bendros JT Generalinės Asamblėjos disponavimo įgaliojimų prasmės. Tačiau netgi ankstesnė tvarka rodė, kad, esant atitinkamoms aplinkybėms, Jungtinių Tautų organai gali įvesti privalomą disponavimą teritorija, sutinkamai su suinteresuotų šalių valdžios perdavimu ar kitu atveju. Tas kitas atvejis Palestinos teritorijos atžvilgiu, tarp kitko, nereiškė, kad Jungtinės Tautos davė tiesioginį numanomą leidimą įsisteigti Izraelio valstybei kaip nepriklausomai. Šį požiūrį mandatų sistemos kontekste du kartus pakartotinai patvirtino Tarptautinis Teisingumo Teismas anksčiau minėtoje konsultacinėje išvadoje dėl Pietvakarių Afrikos statuso⁶⁰ ir konsultacinėje išvadoje dėl Namibijos⁶¹. Taigi nėra pagrindo sprendimą vertinti kaip *ultra vires*. Iš tikrųjų bent jau vienu atžvilgiu aišku, kad sprendimas turėjo galutinį teisinį poveikį. Mandatą turinti šalis savo vienašališku nutarimu negalėjo atsisakyti savo įsipareigojimų. Nuo TS egzistavimo pabaigos buvo laikoma, kad bet koks mandato administravimo pagrindų pakeitimas reikalauja JT Generalinės Asamblėjos patvirtinimo⁶². Britanija atsisakė mandato 1948 m. gegužės 14-15 d. naktį; jos veiksmas turėjo juridinę galią remiantis JT Generalinės Asamblėjos patvirtinimu sprendime A/RES/181(II) (1947). Tačiau ginčijamas klausimas yra esminių to sprendimo sąlygų statusas, ypač padalijimo planas. Tuo laiku, buvo įrodinėjama, kad mandatų atžvilgiu ir mandatą turinčios šalies nurodymu sprendimas buvo įpareigojantis, remiantis pačios JT Generalinės Asamblėjos valdžia. Žinoma, jei mandatą turinti šalis ir Asamblėja būtų kartu nusprendę dėl būsimo disponavimo teritorija, tas sprendimas būtų turėjęs juridinę galią (bent jau jei jis nebūtų akivaizdžiai pažeidęs esminių mandato sąlygų). Antraip Asamblėja būtų įgijusi išimtinę galią disponuoti mandatu, pavyzdžiui, esminio pažeidimo teisėto panaikinimo atveju. Tačiau aišku, kad nei viena iš šių sąlygų nebuvo įvykdyta. Visų pirma, nors vienašališkas D. Britanijos mandato atsisakymas kitomis aplinkybėmis būtų galėjęs reikšti esminį pažeidimą, taip pat buvo būtina, kad atšaukdama mandatą JT Generalinė Asamblėja veiktų pagal tą pažeidimą. To ji nepadarė; priešingai, ji patvirtino D. Britanijos sprendimą atsisakyti. Tačiau tarp mandatą turinčios šalies ir

⁶⁰ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1950m. birželio 11d. konsultacinė išvada dėl Pietvakarių Afrikos statuso. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-06]. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/homepage/ru/summary.php>

⁶¹ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1971m. birželio 21d. konsultacinė išvada dėl teisinių pasekmių valstybėms, nevykdančioms JT Saugumo tarybos rezoliucijos 276(1970). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-06]. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/homepage/ru/summary.php>.

⁶² Tarptautinio Teisingumo Teismo 1950m. 06.11d. konsultacinė išvada dėl Pietvakarių Afrikos statuso. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-06]. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/homepage/ru/summary.php>

JT Generalinės Asamblėjos nebuvo sutarimo nei dėl disponavimo teritorija ateityje, nei dėl ketinimo priimti padalijimo planą kitoku nei rekomendaciniu pobūdžiu suinteresuotų šalių atžvilgiu. Galima daryti išvadą, kad padalijimo planas, nors ir teisėtas, nereiškė nieko daugiau nei rekomendaciją. Nors JT Generalinė Asamblėja rezoliucija A/RES/181(II)(1947) ir patvirtino teritorijos padalinimo planą, numatydama ekonominę dviejų valstybių Sąjungą ir galimą ateityje nepriklausomų valstybių savarankiškumą, tačiau, pirma-JTO rezoliucijos, kaip tarptautinės teisės aktai yra rekomendacinio, o ne privalomojo pobūdžio. Antra, abiejoms valstybės buvo nustatytas „pereinamasis laikotarpis“, kol jos pačios sugebės efektyviai valdyti joms priskirtas teritorijas⁶³. Ir trečia, D. Britanijos mandatas buvo perduotas tarptautinei organizacijai, o ji remiantis JT Chartijos 73-77 straipsniais buvo atsakinga už Palestinos teritorijos, kuri vis dar tebebuvo globojama teritorija, teisinį statusą. Vėliau priimtoje Tarptautinio Teisingumo Teismo 1950m. birželio 11 d. konsultacinėje išvadoje dėl Pietvakarių Afrikos statuso buvo pažymėta, kad valstybių „įsipareigojimai, kuriuos jos prisiėmė mandato pavedimo aktu globojamų teritorijos atžvilgiu, nepasibaigia, nustojus egzistuoti jį suteikusiam tarptautiniam organui, kadangi globos objektas ir tikslai numatyti Tautų Sąjungos Sutarties 22straipsnyje išlieka tol, kol nebus su tarptautine organizacija sudarytų naujų susitarimų dėl globos.“⁶⁴ Kitoje savo išvados dalyje Teismas pabrėžė, „..kad įprastas būdas pakeisti teritorijos statusą- yra įjungti tokią teritoriją į globojamų teritorijų sistemą, kuri aptarta JT Chartijos XI skyriuje.“⁶⁵ Pagal pateiktus argumentus galima daryti išvadą, jog teoriškai Izraelis, nepriklausomybės paskelbimo metu valstybės statuso neturėjo, o vis dar buvo JTO priskirta „globojama teritorija“, nes faktiškai, kai kurios kitos, buvusios mandatinės teritorijos, savo nepriklausomybę įgijo bendru mandatarijų, mandatą išdavusios tarptautinės organizacijos ir jų pačių susitarimu, ko Palestinos mandato atveju, nebuvo padaryta⁶⁶. Šią išvadą patvirtina sprendimo istorija po 1947 m. lapkričio 29 d. Tiek JT Saugumo Taryba, tiek D. Britanija atsisakė priversti vykdyti padalijimo planą ir buvo aptariamai įvairūs alternatyvūs variantai. Iki 1948 m. gegužės 19 d. tapo aišku, kad sprendimas 181(II) negali būti realizuojamas, ir sprendimas 186(S-2) nutraukė JT Specialiosios Komisijos Palestinos reikalams funkcionavimą, vietoj to paskirdamos tarpininką Folke Bernadotte. Jis laikėsi požiūrio, kad jo pareiga buvo ne paprasčiausiai vykdyti padalijimo sprendimą, o stengtis rasti tinkamą ir priimtina konflikto sprendimą, atitinkantį sprendimą arba ne. Iki 1948 m. gegužės 14 d. pati JT Generalinė Asamblėja atsisakė padalijimo plano.

⁶³ JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/181(II) (1947). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-18]. Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/russian/ga/2/docs/res2.htm> >

⁶⁴ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1950m. 06.11d. konsultacinė išvada dėl Pietvakarių Afrikos statuso.

[Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-06]. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/homepage/ru/summary.php>

⁶⁵ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1950 06 11d. konsultacinė išvada dėl Pietvakarių Afrikos statuso.[Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-07]. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/homepage/ru/summary.php>

⁶⁶ Crawford J. *Creation of States in International Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 575.

3. Izraelio valstybės įsisteigimas ir jos statusas

Šių dienų problemos, susijusios su Izraelio valstybe, jos teritorija ir šalia esančiomis teritorijomis, kurias Izraelis tebeokupuoja po penkių Arabų-Izraelio karų, prasidėjusių nuo 1948 metų Izraelio valstybės Nepriklausomybės Deklaracijos ir kitų jo bei Artimųjų Rytų šalių priimtų komplikuočių, sudėtingų dokumentų paskelbimo. Taip pat Palestinos žemė siejama su senu palestiniečių pabėgėliu klausimu, palestiniečių skundų ir pareiškimų apie savo nepriklausomos valstybės įkūrimą ir tautų apsisprendimo teisę, kuri buvo vėliau apspręsta PIO (Palestinos Išsivadavimo organizacija) ir palaikoma aplinkinių arabų valstybių.

JT Saugumo Tarybai nesisekė taikyti priverstinio vykdymo priemonės, numatytas JT Generalinės Asamblėjos sprendime A/RES/181(II) (1947)⁶⁷, ir buvo aptariamai įvairūs alternatyvūs planai. 1948 m. gegužės 14 d. antrojoje ypatingojoje sesijoje Asamblėja paskyrė Jungtinių Tautų tarpininke Palestinoje, *inter alia*, „paremti tolesnį situacijos Palestinoje sureguliuvimą“ ir atleido nuo įsipareigojimų Specialiąją Palestinos Komisiją, kuri A/RES/181(II) (1947) sprendimu buvo skirta perimti Palestinos administravimą iki dviejų atskirų valstybių įkūrimo. Tą pačią dieną Laikinoji Valstybės Taryba paskelbė Izraelio nepriklausomybę. Deklaracijoje buvo paminėta, kad Izraelio žemė yra žydų žmonių istorinė gimtinė ir visų žydų susivienijimas Palestinoje. Nepriklausomybės Deklaracija rėmėsi ir minėjo T. Herzlio žydų valstybės viziją, pirmojo Sionistų Kongreso, įvykusio 1897m. idėjas ir Balfouro Deklaracijos nuostatas. Taip pat buvo neužmirštos Antrojo Pasaulinio karo holokausto pasekmės. Deklaracija tuo pačiu ypatingai pabrėžė 1947 metų JT Generalinės Asamblėjos priimtą Padalinimo planą, kaip pagrindą Izraelio valstybės įkūrimui⁶⁸. Toliau buvo skelbiama, kad Izraelio valstybė bendradarbiaus su JTO siekiant numatytų rezoliucijoje tikslų įgyvendinimo ir palaiptams vykdyti numatytas, Ekonominės Sąjungos palaikymui visoje Palestinoje gaires. Mandatas buvo nutrauktas vidurnaktį po oficialaus D. Britanijos atšaukimo. 1948 m. gegužės 15 d. karinės pajėgos, supančios arabų valstybes, įsiveržė į Palestiną. Paliaubų sutartis tarp skirtingų kariaujančių šalių buvo pasirašyta 1949 metais ir po to Izraelis buvo trumpam priskirtas JTO⁶⁹. Paliaubų metu Izraelio valdoma teritorija buvo žymiai platesnė nei padalinimo sutartimi siūloma teritorija. Likusią iki 1948 metų Palestinai priklausiusią teritoriją užėmė Jordanija (Vakarų Krantas, Rytų Jeruzalė) ir Egiptas (Gazos Ruožas). Ši okupacija tęsėsi iki 1967 metų, kai po šešių dienų karo Izraelis užėmė tas teritorijas.

Izraelio valstybės įsisteigimas kelia keletą pastebėjimų. Faktiškai, žydų bendruomenė Palestinoje ilgai siekė efektyvios administracijos su karine struktūra, kaip tam tikros rūšies

⁶⁷ JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/181(II) (1947). Prieiga per internetą: <
<http://www.un.org/russian/ga/2/docs/res2.htm>>

⁶⁸ Malančuk P. *Israel. Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: Elsevier, 1995, 2 p. 1479.

⁶⁹ Ten pat., p. 1480.

teritorinio darinio, panašios į valstybę įkūrimo, kas jau buvo pastebėta Peelo Komisijos 1936 metais⁷⁰. Nors JT Generalinės Asamblėjos padalinimo sprendimas ir nebuvo privalomas, bet tuo pačiu jis suteikė galiojančius juridinius įgaliojimus suinteresuotoms šalims imtis sprendimo tikslų įgyvendinimo. Laikinoji Izraelio vyriausybė būtent ir motyvavo nepriklausomos valstybės įkūrimą tais įgaliojimais. Kitas pastebėjimas, kad padalinimo sprendimu buvo siekiama padalinti teritoriją į dvi dalis kiekvienai Izraelio ir Palestinos žmonių grupei. Izraelio nepriklausomybės paskelbimas padalintos teritorijos atžvilgiu buvo atskira, būtent žydų tautos apsisprendimo išraiška. Tauta, turinti teisę į apsisprendimą, gali išreikšti savo apsisprendimą keliais būdais-kaip rodo tarptautinė praktika, dažniausiai apsisprendimas išreiškiamas ginkluota kova, nacionalinio išsivadavimo judėjimais bei referendumu. Izraelio valstybės įsisteigimas buvo paremtas tautų apsisprendimo principu, bet kaip pastebi autoriai, apsisprendimo teisė likusiajai daugumai nesuteikia teisės primesti savo valios tokiu būdu, kad tai pažeistų kitų teises⁷¹, nes palestiniečiams lygiai taip pat galiojo šis principas. Izraelis šiuo atveju, nors ir rėmėsi padalinimo sprendimu, vis dėl to valstybė buvo sukurta ne ten nustatytu būdu ir nesuderinama su nurodytomis mažumų apsaugos sąlygomis. Tačiau reiktų atkreipti dėmesį ir į tai, kad dėl Izraelio valstybės įsisteigimo kylančios diskusijos, būtent rėmėsi apsisprendimo principo galiojimu tuo laikotarpiu. Apsisprendimo teisės principas, kaip pagrindinis valstybingumo kriterijus, sudarantis galimybę anksti pripažinti apsisprendimo judėjimus nebuvo tarptautinėje teisėje visuotinai galiojantis 1920 ar 1948 metais ir jis galėjo būti netaikomas Palestinei šiuo laikotarpiu. Tarplaikinės teisės principas reikalauja, kad tam tikru laikotarpiu atsitinkantys įvykiai būtų nagrinėjami pagal tuo metu taikytus įstatymus. Todėl ginčai, susiję su tuo meto nepriimtų įstatymų sukūrimu, pavyzdžiui, kad apsisprendimo teisė yra pagrindinis valstybingumo kriterijus, sudarantis galimybę anksti pripažinti apsisprendimo judėjimus ir užkertantys kelią bet kokio subjekto, sukurto pažeidžiant apsisprendimo principą, valstybingumui-gali neatitikti to laikmečio. Bet sutinkamai su TS Statuto 22 straipsniu ir mandatu buvo aiškiai pritaikytas Palestinos teritorijai apsisprendimo teisės principas. Šį požiūrį bent jau netiesiogiai dar kartą patvirtino JT Chartijos 80 straipsnis⁷².

Tačiau apsisprendimo teisės principas nėra pripažįstamas kaip visuotinis steigiamasis valstybės elementas ir iš esmės valstybės egzistavimą lemia jos kiti pagrindiniai kriterijai. Ar Izraelio valstybė atitiko visus kitus valstybės požymius, sutinkamai su tarptautinės teisės nuostatomis, būtina apžvelgti ją pagal visuotinai pripažįstamus 1933 metų Montevideo Konvencijos „Dėl valstybių teisių ir pareigų“ nustatytus valstybės, kaip turinčios tarptautinio subjekto statusą kriterijus.

⁷⁰ Malančuk P. *Israel. Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: Elsevier, 1995, 2, p.1484.

⁷¹ Hannum H. *Autonomy, sovereignty and self-determination. Accomodation of conflicting rights*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996, p. 455.

⁷² Crawford J. *Creation of States in International Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 427.

3.1. Izraelio teritorija ir gyventojai

Kalbant apie Izraelio valstybės statusą, pirmiausia reiktų atkreipti dėmesį į tarptautinės teisės nustatytus valstybės požymius, kuriais remiantis apibrėžiama valstybė, kaip tam tikras darinys, tuo pačiu ir į valstybių susidarymo tarptautinėje teisėje praktiką. Teritorijos samprata išreiškiama per valstybės sienas, kurios yra esminis dalykas tarp valstybių. Kaip pastebi autoriai: Sienos tai vietos, kur skirtingos bendruomenės ar visuomenės susiduria viena su kita. Pagrindiniai skirtingumai kyla iš strateginių, ekonominių, nacionalinių, kultūrinių, lingvistinių ir istorinių atskirų bendruomenių ypatybių. Sienos ir teritorija yra tiesioginis pagrindinis pasaulyje konfliktų šaltinis⁷³. Vienas iš 1933 metų Montevideo Konvencijos „Dėl valstybių teisių ir pareigų“ išskirtų kriterijų yra apibrėžta teritorija. Analizuojant plačiau teritorijos sąvoką, galima pasakyti, kad tarptautinėje teisėje teritorija yra suprantama kaip „erdvė su nustatytu teisiniu režimu–dalis žemės rutulio (sausumos, vandens teritorija, gelmės, oro erdvės), taip pat kosminė erdvė ir dangaus kūnai.“ O valstybinė teritorija yra tokia žemės rutulio dalis, kuri priklauso atitinkamos valstybės suverenitetui⁷⁴. Teritorija yra vienas iš esminių valstybės elementų, be kurios ją būtų sunku įsivaizduoti. Tai yra svarbiausia, siekiant išsiaiškinti teritorinio suvereniteto sampratą. Pabrėžtina, kad suverenitetas paprastai vienodai yra traktuojamas tiek nacionalinėje, tiek tarptautinėje teisėje. Būtų galima išskirti dvi jo puses-vidinę ir išorinę. Vidinė pusė reikštų valstybės viršenybę šalies viduje, o išorinė-nepriklausomybę tarptautiniuose santykiuose. Visų pirma, suverenitetas valstybės viduje reiškia valstybės valdžios viršenybę, t.y., šią viršenybę įgyvendina tos valstybinės institucijos, kurios turi aukščiausią galią šalies viduje. Tačiau teritorinis suverenitetas nėra vien tik valstybės išimtinės galios savo teritorijoje. Juk negali valstybės aukščiausioji valdžia elgtis taip, kaip ji pati nori. Svarbiausia, kad ta teritorija būtų valdoma teisėtai. Taigi yra būtinas teisėtumo elementas⁷⁵. Išorinis suverenitetas yra susijęs su tarptautiniais teisiniais santykiais tarp valstybių. Vienas žymiausių Lietuvos teisės teoretikų M.Riomeris išorinį suverenitetą supranta kaip *“valstybės ir jos valdžios teisinį nepereinamumą nuo kitų valstybių arba kitokių išorinių veiksmų, kaip tam tikrą subjektyvinę valstybės teisę santykyje su kitomis ypač valstybėmis ar sui generis tarptautinėmis korporacijomis-tarptautiniame socialiniame bendravime“*.⁷⁶ Žymiausia šiuo klausimu byla-*Island of Palmas*. Šioje byloje buvo nagrinėjamas ginčas tarp JAV ir

⁷³ Moore M., Buchanam A. *States, nations and borders. The ethic of making boundaries*. Cambridge University Press, 2003, p. 278.

⁷⁴ Бирюков П. Н. *Международное право*. Москва, Юрист, 2000, p.85.

⁷⁵ Žalimas D. *Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas: pagrindiniai klausimai pagal tarptautinę teisę*. Vilnius, 1997, p.22.

⁷⁶ Riomeris M. *Suverenitetas*. Vilnius: Pradai, 1995, p. 222.

Nyderlandų dėl Nanusu salų suvereniteto. Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo pirmininkas Maxas Huberis taip išaiškino teritorinio suvereniteto sampratą:

*“Teritorinis suverenitetas apima išimtinę teisę vykdyti valstybės funkcijas. Šią teisę atitinka pareiga toje teritorijoje saugoti kitų valstybių teises, ypač jų teisę į vientisumą bei nepažeidžiamumą taikos bei karo metu”*⁷⁷. Taigi būtų galima pasakyti, kad teritorinis suverenitetas-tai valstybės išimtinės galios vadovaujantis teisėtumo principu valdyti savo teritoriją ir užtikrinti, kad kitos valstybės nesikištų į pirmosios valstybės vidinį valdymą be jos sutikimo. Aišku, kad politinė bendruomenė turi kontroliuoti apibrėžtą erdvėje teritoriją. *”Teritorija-tai konstruktyvinis valstybės elementas, kuris turi tos pačios reikšmės bet kuriai valstybei, neatsižvelgiant į tam tikrojo žemės ploto ypatybes”*⁷⁸. Kaip atkreipia dėmesį autoriai, tarptautinė teisė reikalauja, kad sienomis, kurios išreiškia apibrėžtą teritoriją, yra atskiriama kiekvienos valstybės tiek politinė, tiek moralinė tvarka⁷⁹. Juo labiau, valstybė ar politinė grupuotė(organizacija) turi vienašališkai patvirtinti, kad sienos egzistuoja. Izraelio valstybės teritorija buvo ir yra susijusi su etniniais, religiniais, politiniais ir istoriniais motyvais, kurios buvo aptartos ankstesniuose šio darbo skyriuose. Apibrėžtos teritorijos elementas, kaip valstybės sąlyga Izraelio atveju nebuvo aiški, be to, ji nėra pakankamai tiksli ir dabar. Teritorinės Palestinos sienos buvo apibrėžtos Palestinos mandato galiojimo metu įvairiais dokumentais: rytinė siena-1922 metais D. Britanijos memorandumu ir 1928 metais Anglo-Transjordanijos susitarimu. 1947 metais JT Generalinės Asamblėjos Rezoliucijoje A/RES/181(II), kuria rekomenduotina įsteigti dvi nepriklausomas arabų ir žydų valstybes bei nustatytas specialus tarptautinis Jeruzalės statusas buvo preliminariai numatytos Izraelio valstybės sienos. Arabų valstybės su tomis sienomis nesutiko, prasidėjo karinis konfliktas ir padalinimo planas nebuvo įgyvendintas⁸⁰. 1948 metais Izraelio valstybės Nepriklausomybės Deklaracijos paskelbimo metu, sienų klausimas nebuvo nustatytas taip pat. Izraelis susilaikė ir nuo formalios savo valstybės konstitucijos sukūrimo, kuri būtų buvusi kaip pagrindas kitiems vėlesniems įstatyminiams dokumentams išaiškinantiems sienų apibrėžtumą. Vietoj to, 1948 metų rugsėjo mėnesį, Laikinoji Valstybės Taryba patvirtino įstatymą, kuriuo praplėtė Izraelio valstybės teisės galiojimą visoms teritorijoms, kurias viešai paskelbė Izraelio Gynybos ministras kaip karines okupuotas teritorijas⁸¹. Po 1948-1949 metų karo, kai arabų valstybės, motyvuodamos tuom, kad D.Britanija, atsisakydama Palestinos ir nutraukdama mandata, Palestiną kaip terra nullius paliko atvirą bet kokios esamos arba būsimos

⁷⁷ Akerhust M. Malančuk P. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 109.

⁷⁸ Riomeris. *Valstybė*. Vilnius: Pradai, 1995, p.

⁷⁹ Moore M., Buchanam A. *States, nations and borders. The ethic of making boundaries*. Cambrige University Press, 2003 p. 279.

⁸⁰ Tarptautinio Teisingumo Teismo 2004m. 07 09 d. konsultacinė išvada dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-24]. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/homepage/ru/advisory_2004-07-09.pdf >

⁸¹ Malančuk P. *Israel. Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: Elsevier, 1995, 2, p.1483.

valstybės okupacijai, įsiveržė į Palestiną, Izraelio teritorijos ribos aiškiai išsiplėtė. Izraelis kontroliavo visą Palestinos dalį, išskyrus Jordano upės Vakarinį krantą, Rytų Jeruzalę ir Gazos ruožą. Tuo metu Izraelis valdė 77 % visos Palestinos teritorijos taip nukrypdamas nuo Padalinimo plano nustatytų ribų. Svarbu pažymėti, kad 1949 metais paliaubomis buvo sudaryti Izraelio ir kitų arabų valstybių susitarimai, ir atsižvelgiant į JT Saugumo Tarybos rezoliucija S/RES/62(1948), juose buvo užfiksuotos demarkacinės linijos vadinamos „žaliosiomis linijomis“⁸² tarp Izraelio ir arabų pajėgų. Demarkacines linijas, kurias reikėjo dar tikslinti, buvo galima keisti tik abipusiu šalių susitarimu. Tačiau, kaip pažymi autoriai, susitarimai dėl demarkacinių linijų užtikrino tik saugumą, uždraudžiant ginkluotus užpuolimus ir egzistuojančių demarkacinių linijų pripažinimą, bet tai buvo ne politinės ar teritorinės Izraelio sienos⁸³. Izraelio geografinė padėtis lėmė, kad jis ribojasi su kitomis tik arabų valstybėmis Egiptu, Libanu, Sirija, Jordanija, kurios nuo pat pradžių buvo priešiška nusiteikusios „žydų namų“ įkūrimui Palestinoje. Su Egiptu(1974m.) ir Libanu(1983 m.) Izraelis vėliau sudarė susitarimus dėl sienų, bet su Sirija ir Jordanija, sienų klausimas taip ir liko neišspręstas. Nuo 1967 metų karo, kuriame Izraelis užkariavo Vakarų krantą, Gazos ruožą, Holano aukštumas ir Sinajų, Izraelis pasiliko kontroliuoti žymias papildomas teritorijas, kurių statusas yra ginčytinas. 1967 metais po karinių veiksmų JT Saugumo Taryba ir JT Generalinė Asamblėja nepasmerkė nė vienos iš šalių agresijos, tačiau JT Generalinė Asamblėja ir JT Saugumo Taryba priėmė rezoliuciją A/RES/242(1967), kurioje pabrėžė, kad teritorijos užėmimas jėga yra negalimas. Valstybės negali užkariauti teritorijos, ir bet tokio įgijimo neteisėtumas gali būti panaikintas nukariautos aukos pripažinimu. Siekiant užkirsti tam kelią, 1970 metais JT Generalinė Asamblėja Tarptautinių principų deklaracijoje paskelbė, jog „joks teritorijos įgijimas, kilęs iš grasinimo jėga ar jos panaudojimo, neturi būti pripažįstamas teisėtu“⁸⁴. Vadinasi Izraelis, neteisėtai valdydamas užkariautas teritorijas, teritorinio suvereniteto į tas teritorijas neįgijo, negalėjo tose teritorijose vykdyti jokių veiksmų ir juo labiau, esant tokiai situacijai, atitikti „apibrėžtos teritorijos“, kaip valstybės požymiui, kriterijui. Tuo pačiu Izraelio nepasitraukimas iš okupuotų teritorijų pažeidė kitų valstybių vientisumą. Taip pat nuo 1967 metais Izraelis ėmėsi įvairių veiksmų, kad pakeistų Jeruzalės miesto ir jo teritorijos statusą, kuris pagal 1947 metų Padalinimo planą buvo paliktas JTO priežiūrai. 1980 metais Izraelis paskelbė Jeruzalę „vientisa ir nedaloma“ savo sostinę. JT Saugumo Tarybą, šį Izraelio valstybės pareiškimą pasmerkė ir pripažino kaip prieštaraujantį tarptautinei teisei. Tarptautinės teisės normos dar kartą įtvirtino teritorijos ir sienų neliečiamumo nuostatas 1975 metų Europos saugumo ir

⁸² JT Saugumo Tarybos rezoliucija S/RES/62(1948). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-17]. Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/russian/document/scresol/1948> >

⁸³ Malančuk P. *Israel. Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: Elsevier, 1995, 2, p. 1483.

⁸⁴ JT Generalinės Asamblėjos A/RES/ 2625(XXV) (1970) [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-18]. Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/russian/ga/2/docs/res2.htm> >

bendradarbiavimo pasitarimo Helsinkio Baigiamajam Akte. Sienų neliečiamumas apibrėžtas Akto III skyriuje, kurio tekstas skelbia, kad „*Dalyvaujančios valstybės laiko neliečiamomis visas viena kitos sienas, kaip ir visų valstybių Europos sienos, ir todėl jos dabar ir ateityje vengs bet kokių pasikėsinių į tas sienas. Jos atitinkamai vengs, ir bet kurių reikalavimų ar veiksmų, kuriais siekiama užgrobti bei uzurpuoti dalį bet kurios dalyvaujančios valstybės teritorijos arba visą teritoriją*“⁸⁵. Tai rodo, kad teritorijos ir sienų klausimas, kaip valstybių susidarymo požymis yra svarbus. O būtent Izraelio valstybės įsisteigimo atveju yra sutinkamas apibrėžtos teritorijos, kaip valstybės požymio nebuvimas, tačiau valstybės susidarymas buvo pripažintas teisėtu remiantis kitais valstybės požymiais, daugiausia įrodinėjant veiksmingumo kriterijaus buvimą, kuris bus apžvelgtas vėliau. Tą patvirtino faktas, kad Izraelis 1949 metais buvo priimtas į Jungtinių Tautų organizaciją. Dėl to, tarptautinės teisės praktikoje yra atkreipiamas dėmesys į tai, kad teritorijos koncepcija nebūtinai reikalauja tikslų valstybės sienų egzistavimą. Tarptautinis Teisingumo Teismas North Sea Continental byloje tuo klausimu pasisakė kad „*tam tikros erdvės priskyrimas tam tikram dariniui jokia būdu nereiškia jos ribų tikslaus apibrėžimo*“⁸⁶ ir svarbu yra tik tai, kad valstybė nuolat kontroliuotų tam tikrą teritorijos pagrindą.

Nuolatiniai gyventojai, kaip kitas valstybės apibrėžtumo požymis Izraelio atveju yra taip pat diskutuotinas. Nuolatinų gyventojų skaičius tarptautinėje teisėje nėra nurodytas, koks jis turi būti, kad galėtų valstybė susidaryti. Yra ir labai mažų valstybių, kur gyventojų skaičius tiesiog minimalus. Nuolatinų gyventojų kriterijus, reiškia, kad valstybėje turi būti nusistovėjusi bendruomenė: ar nacionaliniu, ar tautiniu pagrindu, ši bendruomenė turi būti stabili ir jos ryšys su valstybe bei jos teritorija yra pastovus ir nenutrūkstamas⁸⁷. Juos turi sieti bendra kilmė, kalba, papročiai, teritorija, istorija, kultūra ir bendras gyvenimas. Apibrėžiant nuolatinus gyventojus kaip bendruomenę, per teisės teorijos prizmę, naudojamosi dviem požiūriais: pirmasis, pasak R. Debbascho, yra objektyviųjų elementų (geografinių, religinių, lingvistinių ir kt.) buvimas, o antrasis, remiantis (prancūzų autorių suformuota koncepcija) E. Renanu-subjektyviųjų (bendra praeitis, solidarumas, noras gyventi kartu ir noras kurti bendrą ateitį) veiksmų egzistavimas⁸⁸. Izraelio valstybės susidarymo nuolatinų gyventojų požymis buvo susijęs daugiau su politiniais motyvais ir išreikšta sionistų mintimi „*žemė be žmonių, žmonėms be žemės*“⁸⁹. Faktiškai, Izraelio žemėje iki Palestinos mandato patvirtinimo gyveno tik kelios žydų bendruomenės, o vėliau atvykę neturėjo pastovaus, tęstinio ir nuolatinio ryšio su teritorija. Jei taikytumėm nuolatinų gyventojų

⁸⁵ Vadapalas V. *Tarptautinė teisės. Bendroji dalis*. Vilnius : Eugrimas, 1998, p. 218.

⁸⁶ Akerhust M., Malančuk P. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p.109.

⁸⁷ Ten pat.

⁸⁸ Jarašiūnas E. ir kt. *Lietuvos Konstitucinė teisė*. Vilnius, 2002, p. 486.

⁸⁹ Meisels T. A *Land without a People: an Evaluation of nations. Efficiency-based territorial claims*. Political studies: Vol 50, 959-973, Dec 2002. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-12]. Prieiga per internetą: < <http://www.blackwell-synergy.com/action/doSearch?>>

kriterijui objektyviuosius elementus-tai Izraelio gyventojai, Nepriklausomybės paskelbimo metu (1948m. ten jau gyveno 650 000 tūkstančių gyventojų)⁹⁰, jų neatitiktų. Tuo pačiu ir subjektyviųjų veiksnių egzistavimas ir jų įgyvendinimas negali vykti be tęstinio ryšio su teritorija ir jos istorija. Atsižvelgiant į nuolatinumo ir pastovumo sąvokas, galima pastebėti, kad žydai, kaip Izraelio gyventojai neturėjo išskirtinio ryšio su teritorija, o buvo tik Balfouro deklaracijos, įtvirtintos Palestinos mandate pagrindu imigravę į tą šalį žmonės. Jų skaičius nuolat augo ryšium su 1950m. Izraelio Kneseto priimtu įstatymu, kad visi žydai turi teisę imigruoti į šią šalį. 1988m. Izraelyje gyveno 3 600 000 žmonių⁹¹. Dabar jų skaičius siekia apie 6 000 000.

3.2. Veiksminga valdžios kontrolė

Vien teritorijos ir nuolatinių gyventojų kaip valstybę apibūdinančių elementų nepakanka, kad galėtumėm konstatuoti esant valstybę, tuo labiau, kad Izraelio valstybės įsisteigimo metu pirmieji, jau minėtieji kriterijai, neatitinka tarptautinės teisės teorijoje nustatytų valstybės požymių apibendrinimo ir išaiškinimo. Veiksminga vyriausybės teritorijos ir gyventojų kontrolė yra trečias esminis valstybės susidarymo elementas, kuriame išskiriami du vyriausybės vykdomos kontrolės aspektai: vidinis ir išorinis. Pirmuoju aspektu vyriausybės buvimas reiškia galimybę kurti ir palaikyti teisinę tvarką konstitucinės autonomijos prasme, t. y. įgyvendinti toje teritorijoje jai priskirtas funkcijas ir turėti galimybę nustatyti visai visuomenei gyvenančiai toje teritorijoje privalomas elgesio taisykles ir sprendimus, kurių jokia kita visuomenės grupė, asmuo ar privati organizacija negali panaikinti. Trumpiausias veiksmingos valdžios valstybės požymio apibrėžimas, išreiškiant jį per efektyvios vyriausybės ir gyventojų kontrolės kriterijų-yra stabili politinė bendruomenė palaikanti teisinę tvarką neabejotinai jai priklausančioje teritorijoje. Efektyvios vyriausybės egzistavimas, su centralizuota administruojančia ir įstatymų leidžiamąja valdžia yra geriausias stabilios politinės bendruomenės buvimo įrodymas⁹². Išorinė efektyvi valstybės valdžios kontrolė suteikia galimybę veikti savarankiškai tarptautinėje arenoje, teisiškai nepriklausant nuo kitų valstybių tarptautinės teisės sistemos. Tačiau kartu šis kriterijus liečia ir valstybės pareigas. Vien tik vyriausybės egzistavimo fakto nepakanka, jeigu nėra veiksmingos kontrolės. Pažymėtina, kad Tarptautinis Juristų komitetas pateikė raportą dėl Suomijos statuso: jame pripažino, jog „Suomija ne tapo suverenija valstybe teisine prasme, nes nebuvo sukurta stabili politinė organizacija ir valstybė nebuvo tokia stipri, kad galėtų įsitvirtinti be užsienio pajėgų pagalbos“⁹³. Izraelio valstybę įsisteigė pati, neskaitant vėlesnio nuolatinio JAV

⁹⁰ Asher A. *Politics in Israeli the second generation*. New-Jersey: Chatham House Publisher, 1985, p. 18.

⁹¹ *Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: Elsevier, North-Holland, 1995, 3, p. 1482.

⁹² Hiller T., Taylor, & Francis Group. *Sourcebook on Public International Law*. Cavendish Publishing, 1998, p. 185.

⁹³ Akerhust M., Malančuk P. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p.110.

palaikymo. Veiksmingos vyriausybės samprata yra susijusi su nepriklausomybe, dažnai vadinamos „valstybės suvereniteto idėja“, ta prasme, kad tokia vyriausybė egzistuoja tik tokiu atveju, jei jai tiesiogiai nevadovauja arba jos nekontroliuoja kitos vyriausybės, bet tarptautinė teisė nenustato specifinių reikalavimų koks turi būti tos kontrolės pobūdis ir apimtis, išskyrus tai, kad tai turi būti palaikoma remiantis teise ir tvarka. Dar Palestinos mandate buvo nustatyta, kad žydai gali kurti savo visuomenines ir politines organizacijas. 1929 metais buvo įkurta Žydų Agentūra, kaip patariamasis mandatinės administracijos organas. Gana greitai Žydų Agentūra pasidalino funkcijomis su Pasauline Sionistų Organizacija, pastarajai paliekant tarptautinės diplomatijos ir kultūros veiklos reikalus už mandatinės teritorijos ribų. Ilgainiui šios abi institucijos įgyjo svarbią įtaką ir turėjo reikšmę kuriant valstybę. 1948m. gegužės 13 dieną buvo suformuota Izraelio vyriausybė su išrinktu Ministru Pirmininku. Po dviejų dienų, Izraeliui pasiskelbus nepriklausoma valstybe, Nepriklausomybės Deklaracijoje buvo pasisakyta dėl laikinųjų valstybės organų sukūrimo, kurie veiks iki tol, kol bus išrinkti ir normaliai funkcionuoti pradės nuolatiniai. Tuo pat buvo įkurtos ir Izraelio Gynybos Pajėgos (IDF), kad apsaugoti valstybę nuo arabų įsiveržimo⁹⁴. Vyriausybės kriterijus Izraelio atveju buvo akivaizdus, nes jis egzistavo remiamas žydų tautos tautų apsisprendimo teisės principu ir jų noru įsteigti valstybę. Kita vertus, negalima vertinti Izraelio vidinės valstybės kontrolės kaip efektyvios kitų, ne žydų tautybės žmonių atžvilgiu, kai tūkstančiai palestiniečių pabėgėlių dėl karo ir dėl vyriausybės vykdomos politikos jų atžvilgiu plūstelėjo į kaimynines arabų šalis. Tarptautinė teisė nenurodo koks turi būti vyriausybės kontrolės pobūdis, bet ji akcentuoja, kad ši veikla turi būti teisėta⁹⁵. Taip pat dėl konfliktų su arabais kontekste, kyla abejonių dėl efektyvios vyriausybės išorinės kontrolės. Jei vyriausybės efektyvi išorinė kontrolė yra apibrėžiama per santykių palaikymą su kitomis valstybėmis, o tuo pačiu ir tarptautinių įsipareigojimų vykdimą, ar Izraelis, okupavęs Palestinei priskirtas teritorijas vykdė tinkamai išorinę kontrolę? Vyriausybės efektyvumo kriterijus suvaidino gan svarbų vaidmenį Izraelio valstybės įsisteigimui. Jei teritorijos ir nuolatinių gyventojų požymiai buvo diskutuoti, tai valdžios kontrolė, be abejo, buvo efektyvi, bet ji daugiau buvo veiksminga, nei teisėta. Ir šiuo atveju, kaip pažymi autoriai, Izraelio nepriklausomybės kriterijumi turbūt yra ne „tinkamo veiksmingumo“ patikrinimas, taikomas apsisprendimo teisę turinčio vieneto atsiskyrimui, o griežtesnis stabilaus ir veiksmingos teritorijos valdymo patikrinimas. Yra laikoma, kad Izraelis atitiko tą standartą, kai 1949 m. vasario 24 d. buvo pasirašyta Egipto-Izraelio paliaubų sutartis⁹⁶.

⁹⁴ *A survey of Arab-Israeli relations*. Europa Publishing Limited, 2004, p. 1.

⁹⁵ Hiller T., Taylor, & Francis Group. *Sourcebook on Public International Law*. Cavendish Publishing, 1998, p. 185.

⁹⁶ Crawford J. *Creation of States in International Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 432.

3.3 Tarptautinis pripažinimas.

Apžvelgiant pripažinimo institutą, kurį yra svarbus valstybės požymis, reiktų paminėti tai, jog Izraelio valstybės pripažinimas turėjo lemiamą vaidmenį tolimesniam valstybės formavimuisi. Analizuojant pačią pripažinimo sąvoką, pažymėtina, kad tarptautinės teisės subjektu yra *“darinys (būtybė), galintis turėti tarptautines teises ir pareigas, taip pat ginti savo teises pareikšdamas tarptautines pretenzijas”*⁹⁷. Tik valstybė yra pagrindinis tarptautinės teisės subjektas. Išskyrus valstybę, kiti tarptautinės teisės subjektai neturi valstybinio suvereniteto-pagrindinio valstybės atributo. Tarptautinės teisės normos kuriamos valstybių susitarimu. Tačiau, kad valstybė galėtų dalyvauti konkrečiuose tarptautiniuose teisiniuose santykiuose, ji turi turėti tarptautinį teisinį subjektiškumą, t.y. tarptautinės teisės normomis įtvirtintą galėjimą būti tarptautinių teisiųjų santykių subjektu. Valstybės siekimas tapti pilnateise tarptautinių teisiųjų santykių dalyve yra priklausomas nuo kitų valstybių. Pripažinimas normalizuoja santykius tarp pripažįstančios valstybės ir naujai pripažintos valstybės. Pripažinimas yra svarbus ne vien tik naujai valstybei. Jis garantuoja tarptautinių teisiųjų santykių tarp valstybių vystymąsi, užtikrina tarptautinių įsipareigojimų vykdymą. Tam, kad valstybė įgytų teises ir pareigas, visų pirma, ji turi būti pripažįstama kitų valstybių kaip lygiateisė tarptautinės bendruomenės narė. Kyla klausimas: Ar Izraelio valstybė buvo suvereni ir turėjo visus atitinkančius valstybės, kaip tarptautinės teisės subjekto statusą, ar jis vis dar buvo integrali Palestinos teritorijos dalis? Tačiau šio tyrimo tikslui pradžioje galima pasitenkinti laisvu valstybių pripažinimo apibrėžimu, reiškiančiu *“santykių apimties tarp valstybių nustatymą”*⁹⁸. Tarptautinėje teisėje neegzistuoja valstybės pripažinimo kriterijų, tačiau pripažįstant valstybę, tuo pačiu yra pripažįstama, jog darinys atitinka valstybės kriterijus. Atkreipiant dėmesį į jau minėtas pripažinimo konstitucinę ir deklaratyviają teorijas, galima pastebėti, kad Izraelio valstybė buvo pripažinta kaip „faktas“, nors ji ir neturėjo visų reikalingų valstybingumo požymių. Remiantis J. Crawfordo pastebėjimais, Izraelio valstybės pripažinimo atvejį galima traktuoti, kad toks *„...pažinimas yra neteisingai sutapatinamas su diplomatiniu atpažinimu ir neatsižvelgiant į galimybę, kad naujų subjektų identifikavimas gali būti atliekamas sutinkamai su bendromis normomis ir principais, o ne specialiai tam skirtu, diskreciniu pagrindu”*⁹⁹. Oficialus kitos valstybės pripažinimas-tai vienašalis aktas, kurį viena valstybė siunčia kitai konstatuodama pastarosios egzistavimo faktą ir siūlydama užmegzti atitinkamo lygio tarptautinius santykius. Pripažinimas reiškia norą palaikyti santykius su naujaja

⁹⁷ Brownlie I. *Principles of Public International Law*. Oxford Clarendon Press, 1990, p.58

⁹⁸ Brown P.M *The legal effects of recognition..* The American Journal of International Law. Vol.44, .Washington, 1950, p.617.

⁹⁹ Crawford J. *Creation of States in International Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 5.

valstybe, kaip tarptautinės bendrijos nare ir siejamas su pripažintos valstybės gebėjimu vykdyti tarptautinius įsipareigojimus. Paskelbus 1948m. gegužės 15 d. Izraelio valstybę nepriklausoma, pirmoji ją *de facto*, pripažino JAV, nežiūrint į tai, kad nebuvo apibrėžtos valstybės sienos, kaip pagrindinis iš valstybės buvimo kriterijų ir jos teritorijose dar veikė D. Britanijos kariniai daliniai¹⁰⁰. Po kelių dienų Izraelį pripažino *de jure* Sovietų Sąjunga, po to sekė ir kitos valstybės. 1949m. sausio 29 dieną, po rinkimų į Izraelio Knesetą, JAV pripažino Izraelio vyriausybę *de jure*. Tais pačiais metais Prancūzija ir D. Britanija pripažinimo Izraelį tik kaip *de facto*. Praėjus vieneriems metams po Izraelio valstybės įsisteigimo, ją buvo pripažinusios 53 valstybės¹⁰¹. Lyginant su kitų valstybių tarptautinės teisės istorijoje pripažinimu, pvz. Lietuva, paskelbusi savo nepriklausomybę 1990m. kovo 11d., sulaukė pirmojo pripažinimo tik beveik po metų, o kitos valstybės pripažino ją dar ir vėliau, bandydamos pateisinti savo delsimą tuo, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė nevisiškai kontroliavo savo valstybės teritoriją¹⁰². Tačiau Izraelio valstybės pripažinimo atveju situacija buvo dar sudėtingesnė ir mažiau apibrėžta, bet didžiosios pasaulio valstybės, norėjusios įgauti daugiau įtakos Artimųjų Rytų regione, skubėjo pareikšti savo palaikymą naujai ir diskutuotiną pagrindą įsikūrusiai valstybei. Pažymėtina, kad oficiali JAV pozicija dėl valstybių pripažinimo buvo pateikta 1976 m. lapkričio 1d., kurioje pasakyta, kad „...*Jungtinių Valstijų manymu, tarptautinė teisė nereikalauja, kad valstybė pripažintų kitą vienetą valstybe. Kiekvienos valstybės reikalas spręsti, ar tam tikras vienetas turi požymius, reikalingus valstybės pripažinimui*“¹⁰³. Be abejojimo neatidėliotinas Izraelio pripažinimas buvo skubotas, bet skubotumas galėjo būti pateisintas vėlesniais įvykiais, ypač faktiniu Izraelio valstybės įsisteigimu. Yra ir kita nuomonė, kad Izraelio valstybės atsiskyrimas buvo Palestinos gyventojų mažumos apsisprendimo teisių pažeidimas ir tai galėtų būti toks atvejis, kai norma, neleidžianti pripažinti valstybes, atsirado iš apsisprendimo teisės pažeidimo, taigi galima ir tokia prielaida, kad Izraelis apskritai nebuvo valstybe ir atitinkamai buvo neteisėtai pripažintas ir neteisėtai priimtas į JT¹⁰⁴.

Apibendrinant, galima pasakyti, kad 1933 metais priimta Montevideo Konvencija „Dėl valstybių teisių ir pareigų“, kaip svarbus tarptautinės teisės šalinis ir siūlo tam tikrus teisinius kriterijus, kad valstybė būtų vertinama kaip pagrįstai įsisteigusi, bet valstybės įsisteigimo ir tolimesnio jos statuso buvimo sėkmė yra politinis fenomenas. Išanalizavus visus apibūdinančius valstybės, kaip tam tikro darinio elementus, drąsiai galima teigti, kad Izraelio valstybės pripažinimas buvo susijęs daugiau su politiniais motyvais, nei remiantis rekomenduojamą tarptautinėje teisėje valstybių įsisteigimo požymių visuma.

¹⁰⁰ Malančuk P. *Israel. Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: Elsevier, 1995, 2, p.1484.

¹⁰¹ Ten pat., p. 1485.

¹⁰² Vadapalas V. *Tarptautinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p.217.

¹⁰³ Ten pat., p.215.

¹⁰⁴ Crawford J. *Creation of States in International Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 434.

4. Palestinos autonomijos įkūrimas

Atsižvelgiant į tai, kas jau buvo pasakyta apie 1948-1949 metų įvykius, kai Izraelis atsiskyrė nuo mandatinės Palestinos teritorijos, palikdamas likusią teritoriją vis dar priklausomą nuo mandato principų. Aišku, kad mandatas nebuvo nutrauktas Tautų Sąjungos panaikinimu¹⁰⁵. Jo nenutraukė nei D. Britanijos pasitraukimas 1948 m. gegužę, nei Izraelio atsiskyrimas. Padalijimo sprendimas tik pritarė jo nutraukimui su prielaida, kad visa Palestina (išskyrus Jeruzalę) taptų numatomų arabų ir žydų valstybių dalimi, tačiau taip neatsitiko. Balfouro deklaracijai buvo pritarta, kadangi ji buvo įtraukta į mandatą, ir todėl žydai turėjo apsisprendimo teisę Palestinos kaip visumos atžvilgiu po 1922 metų, bet tas pats lietė ir Palestinos žmones. Izraelis galėjo būti laikomas Palestinos žydų apsisprendimo teisės principo išraiška 1948 metais, net ir neįgyvendinus padalijimo sprendimo. Nuo tada tiek juridiniu, tiek teisiniu požiūriu jų apsisprendimo teisės įgyvendinimas buvo esminiu Izraelio-Palestinos teritorinio sureguliuavimo konflikto elementu.

Nors 1988 metais Palestinos Nacionalinė Taryba kaip atsaką į sukilimą užimtose teritorijose, žinomą kaip *intifada*, paskelbė „Palestinos valstybės įkūrimą mūsų palestinijoje teritorijoje su sostine šventąją Jeruzalę“, tačiau valstybe ji taip ir netapo. Žiūrint iš bendro šios temos konteksto, atrodytų, kad jei žydai sėkmingai įsisteigė savo valstybę ir tapo „faktu“, kodėl visgi Palestina negalėtų egzistuoti kaip valstybė ir būti tokiu pat lygiaverčiu „faktu“? Dėl šių nesutarimų bei anksčiau aptartų dalykų ir kyla iki šių dienų besitęsiantis konfliktas. Nuo to laiko prasidėjo dar didesni neramumai Artimuosiuose Rytuose. Palestiniečiai savo apsisprendimo teisę į nepriklausomą valstybę pradėjo reikšti atvirais teroristiniais veiksmais, tuom sukeldami grėsmę viso pasaulio saugumui. Vis dėl to, ar gali būti tą jų teisę į nepriklausomą valstybę jiems suteikta?

Yra teigiama, kad apsisprendimo teisės principas galioja tik tautoms, o ne tautinėms mažumoms ir Palestina yra vertinama kaip tautinė mažuma, kurios teisės į nepriklausomą valstybę yra ribotos. Tačiau šiuo teiginiu galima suabejoti atsižvelgiant į šiame darbe išdėstytus nuoseklius faktus ir argumentus. Jei grįžti atgal į istoriją, tai arabai iki Palestinos mandato įsigaliojimo buvo Palestinos gyventojų dauguma. Žydams, remiantis Balfouro deklaracijos nuostatomis buvo suteikta teisė imigruoti į Palestiną, tuom palaipsniui sudarant gyventojų daugumą. Remiantis Jungtinių Tautų organizacijos atstovų sudarytais gyventojų statistikos žemėlapiais (Priedas III), prieš priimant Padalinimo plano sprendimą-žydai Palestinos teritorijoje sudarė gyventojų mažumą. Problema iškyla šios situacijos aiškume ir vertinime. Kaip ir koku laikmečiu galima traktuoti santykinę gyventojų daugumos ir mažumos kriterijaus buvimą, iš kurio kyla dabartinė palestiniečių kaip tautinės mažumos sąvoka? Ar remiantis sistemiskai istoriniais faktais ir įvykiais

¹⁰⁵ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1950 06 11d. konsultacinė išvada dėl Pietvakarių Afrikos statuso.[Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-07]. Prieiga per internetą: < <http://www.icj-cij.org/homepage/ru/summary.php> >

iki JT Generalinės Asamblėjos padalinimo plano priėmimo, kuris skyrė beveik vienodas teritorijas abiem tautom, pagal gyventojų skaičiaus tuo metu buvimą ar po JT Generalinės Asamblėjos padalinimo plano priėmimo, kai žydai po visų karų ir vėliau okupuodami jiems nepriskirtas teritorijas išstūmė iš šių žemių Palestinos arabus taip sudarydami dabartinę jų mažumą? Jei laikantis sistemingumo, tai būtų galima daryti prielaidą, kad dabartinis palestiniečių gyventojų mažumos buvimas, o tuo pačiu dabartinis jų teisių įgyvendinimo į visišką nepriklausomybę negalimumas kyla iš istorinių ir politinių Palestinos mandato ir tolimesnių įsisteigusios Izraelio valstybės neteisėtų veiksmų. Todėl Palestinos norai turėti savo nepriklausomą valstybę, bent šiuo požiūriu, išlaikant vienodą apsisprendimo teisės galimybę abiem tautom, yra pateisinami. Kita vertus, Palestina nebuvo veiksminga iki pat 1988 metų PIO įsisteigimo ir praėjus 40 metų po Padalinimo plano priėmimo, situacija gyventojų atžvilgiu pasiketė. Palestiniečiai dabar sudaro gyventojų mažumą. Kaip pažymi autoriai, nei arabų valstybės (kurios puolė Izraelį), nei arabų gyventojai Palestinoje nedėjo pastangų įgyvendinti minėtą sprendimą nuo pat 1947 metų. Nebuvo įkurta nei arabų valstybė, nei veiksmingai išspręstas Jeruzalės klausimas¹⁰⁶. Dabartinė likusi palestiniečių mažuma bando reikšti pretenzijas Palestinos kaip nepriklausomos valstybės įsteigimui. Todėl atsakant į iškeltą gyventojų mažumos ir daugumos kriterijaus nustatymo klausimą, situaciją, pirmiausia, galima pabandyti vertinti pagal dabartinę esamą padėtį. Tuo pačiu, kaip jau minėta, tautų apsisprendimo teisės principas nėra pagrindinis valstybės įsisteigimo elementas ir šiuo atveju gyventojų daugumos ir mažumos kriterijus nėra labai reikšmingas ir vien jo buvimas valstybės į nepriklausomybę nenuveda. Vis dėlto, kaip galima spręsti iš Izraelio atvejo, reikalingas veiksmingos ir stabilios vyriausybės buvimas elementas, kuri būtų pajėgi vykdyti vidinę teritorijos kontrolę ir tuo pačiu išorinę, palaikant draugiškus santykius su kaimyninėmis valstybėmis bei sprendžiant iškilusius ginčus taikiu derybų keliu, ko nei 1948-1988 metų laikotarpiu, nei įsisteigus PIO per paskutinius dvidešimt metų Palestinei nepavyksta padaryti.

1993 metais pagal Oslo susitarimus buvo įsteigta Palestinos autonomija¹⁰⁷. Šia rezoliucija buvo įtvirtintos pagrindinės apsisprendimo teisės išraiškos gairės. Autonomijos išlikimo garantijos pagrindas siejasi su kai kuriais ar visais iš šių esminių klausimų: kalba, švietimu, priėjimu prie valstybės tarnybų, įskaitant policiją ir saugumo pajėgas bei socialines tarnybas, žeme ir gamtiniais ištekliais bei atstovaujamosiomis vietinio valdymo struktūromis. Tačiau kaip Palestinos autonomija gali egzistuoti ir kokios jos išlikimo garantijos, jei dauguma iš jos teritorijų yra okupuotos Izraelio, kurias būtina apžvelgti išsamiau.

¹⁰⁶ Crawford J. *Creation of States of International Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 432.

¹⁰⁷ JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/48/94(1993). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-31]. Prieiga per internetą: < http://www.un.org/russian/ga/48/dosc/res48_2.htm >

4.1 Teisinis Palestinos teritorijų statusas

Palestinos autonomijos, kurią sudaro tam tikri elementai, išlikimo garantijos ir Izraelio teritorinio sureguliuavimo problema, kyla pirmiausia iš fakto, kad nuo 1967 metų karo Izraelis taip ir neišsprendė teritorijų klausimo su Palestina. Vakarų Krantas ir Gazos ruožas yra teritorijų dalys, kurios buvo suformuotos Palestinos mandatu ir kurios buvo įtrauktos į JT Generalinės Asamblėjos A/RES/181(II) (1947) padalinimo planą bei priskirtos arabų valstybei. Šios dvi teritorijos yra svarbios Izraeliui dėl geografinių, demografinių, ekonominių ir politinių aplinkybių¹⁰⁸. Vakarų Krantas yra teritorija tarp Jordano upės ir Izraelio valstybės sienų nustatytų iki 1967 metų karo. Politinis Vakarų Kranto svarbumas yra, kad Izraelis-ne vienintelis kandidatas pretenduojantys į tą teritoriją, bet taip pat bendrai suprantama, kaip būsima teritorija kurioje Palestinos žmonių apsisprendimo teisė yra daugiausia tikėtina su Jordanijos sujungimu¹⁰⁹. 1950-1967 metų laikotarpiu, kai Izraelis okupavo visą buvusią Palestinos mandatinę teritoriją, tik D. Britanija ir Pakistanas pripažino tai kaip aneksiją. Po 1967 (Priedas II) metų šešių dienų trukusio karo, Izraelis savo ribas dar praplėtė. Izraelis okupavo Sinajų(Egipto teritorija), Gazos ruožą ir Vakarų Krantą, įtraukiant ir Rytinę Jeruzalės dalį, o taip pat ir Golano aukštumas(Sirijos teritorija). Po įvykių Artimuosiuose Rytuose, JT Saugumo Taryba priėmė rezoliuciją 237(1967), kurioje buvo rekomenduota Izraeliui užtikrinti gyventojų saugumą, kurioje vyksta kariniai veiksmai ir skatinti visakeriopą civilių vietos gyventojų sugrįžimą. Suinteresuotom vyriausybėm buvo pasiūlyta sąžiningai laikytis humanišku principų, nurodytų 1949 metų Ketvirtojoje Ženevos konvencijoje dėl civilių gyventojų apsaugos. Izraeliui tuo pačiu buvo nurodyta atšaukti visus savo suplanuotus veiksmus, kurie pakeistų Jeruzalės statusą¹¹⁰. JT Saugumo Tarybą, priėmusi rezoliuciją S/RES/242(1967), pareikalavo Izraelio nedelsiant išvesti visas savo karines pajėgas, panaikinti visas pretenzijas, pripažinti Palestinos teritorinį suverenitetą ir politinę nepriklausomybę palaikant taiką bei saugumą regione, o tuo pačiu užtikrinti gyventojų teisę į taikų ir saugų gyvenimą bei pripažinti sienas negrasinant ir nenaudojant jėgos. Rezoliucijoje taip pat buvo pabrėžtas kiekvienos valstybės teritorinis ir nepriklausomybės neliečiamumas ir siūloma pasiekti tai teisingu taikiu sureguliuavimo būdu. 1973 metais prasidėjo karas tarp Egipto ir Izraelio. Kai kariniai veiksmai pasiekė kritinį tašką, Tarybų Sąjungos ir JAV prašymu buvo sušauktas JT Saugumo Tarybos neeilinis posėdis. Pakartotinė, Izraelio atžvilgiu priimta rezoliucija S/RES/338(1973) įsakmiai pabrėžė laikytis principų, nurodytų rezoliucijoje S/RES/242(1967) ir

¹⁰⁸ *Israeli and the Resources of the West Bank*. Journal of Palestine Studies, Vol. 8, No. 4(summer, 1979), p. 94-104. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: < <http://links.jstor.org/sici?sici=0377-919X%28197922%298%3A4%3A%20IATROT%E2.0.CO%3B%2D-C>

¹⁰⁹ Malančuk P. *Israel. Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: Elsevier 1995, 2, p. 1489.

¹¹⁰ JT Saugumo Tarybos rezoliucija S/RES/237(1967). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-27]. Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/russian/documen/scresol/1967> >

paskatino šalis pradėti derybas siekiant taikaus problemos sureguliuavimo. Izraelis rezoliucijas ignoravo ir liko okupuojančia valstybę, o Palestinos teritoja, Tarptautinis Teisingumo Teismas 2004m. liepos 9d. savo konsultacinėje išvadoje dėl sienos statybos okupuotose Palestinos teritorijose teisinių pasekmių, apibrėžė kaip buvusią ir tebeesančią okupuotą teritoriją. Apžvelgdamas Palestinos teritorijos teisinio statuso raidą, Tarptautinis Teisingumo Teismas, pažymėjo, kad Palestina buvo Osmanų imperijos dalis ir ji pagal Mandatą po Pirmojo Pasaulinio karo atiteko D. Britanijai iki tol, kol pati galės savarankiškai tvarkytis. Teismas pabrėžė, kad mandato esmė buvo nukreipta į vietos gyventojų gerovės skatinimą, suteikiant jiems pasitikėjimą civilizacija. Remiantis šiuo istoriniu teiginiu, Teismas išskyrė du principus: ne aneksijos principą ir civilizacijos plėtojimo principą. Izraelio buvimas Palestinei priskirtuose padalinimo planu teritorijose niekaip nesiderina su civilizacijos plėtojimo principo sąvoka, o tuo labiau su „ne aneksijos“ samprata, todėl traktuojamas kaip okupacija ir yra šių principų pažeidimas¹¹¹. Okupacijos sąvoką yra išvedama iš paprotinės teisės normų dėl sausumos karo įstatymų, kurios įtvirtintos 1907 metų Ketvirtojoje Hagos konvencijoje ir kuria remiantis formuluojamas okupacijos apibrėžimas. Okupacija, tai faktinis teritorijos užėmimas ir buvimas svetimos valstybės ginkluotų pajėgų valdžioje. Tarptautinis Teisingumo Teismas pažymėjo, kad okupuota laikoma tik tokia teritorija, į kurią tokia valdžia įvesta ir gali būti įgyvendinama. Todėl pagal paprotinę teisę Izraelis laikomas okupuojančia valstybe 1967 metų ginkluoto konflikto su Jordanija metu užimtose palestiniečių teritorijose. Teismas pabrėžė, kad vėlesni įvykiai šiose teritorijose (įskaitant Izraelio mėginimus aneksuoti Jeruzalę) paskelbiant ją savo sostinę, taikos sudarymas su Jordanija delimituojant sieną, dalinės civilinės ir karinės palestiniečių savivaldos sukūrimą) nepakeitė okupuotų teritorijų statuso ir Izraelis jose tebėra okupuojanti valstybė. Taigi nei okupuotos teritorijos aneksija, nei civilinės administracijos įvedimas šioje teritorijoje nekeičia jos teisinio statuso, t. y. jai tebetaikomas okupacijos režimas¹¹². Dar viena paprotinės teisės nuostata yra įtvirtinta JT Generalinės Asamblėjos 1970 metais priimtoje Tarptautinės teisės principų dėl draugiškų santykių tarp valstybių deklaracijoje. Joje nurodoma, kad joks teritorijos įgyjimas, atsiradęs grasinant jėga ar ją panaudojus, negali būti pripažintas teisėtu, kuri taip pat išvedama iš jėgos nenaudojimo principo ir Izraelis, kaip Jungtinių Tautų narė privalo šių normų laikytis¹¹³.

¹¹¹ Tarptautinio Teisingumo Teismo 2004m. liepos 9d. konsultacinė išvada dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-20]. Prieiga per internetą: < http://www.icj-cij.org/homepage/ru/advisory_2004-07-07.pdf >

¹¹² Žalimas D. *Palestinos sienos byla: aktualios tarptautinės teisės raidos problemos tarptautinio Teisingumo konsultacinėje išvadoje*. Vilnius, Justitia, 2004, Nr. 4(52), p. 44.

¹¹³ JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/2526(XXV) (1970) [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-27]. Prieiga per internetą: < http://www.un.org/russian/ga/docs/res25_1.htm >

Kalbant apie okupuojančios valstybės ir okupuotos Palestinos teritorijos santykį, reikėtų paminėti, kad tarptautinės teisės normos svarbų dėmesį skiria humanitarinės teisės nuostatomis. Jos įtvirtintos 1949 metų Ketvirtojoje Ženevos konvencijoje dėl civilių gyventojų apsaugos, kurioje yra draudžiamos bet kokios vietos gyventojų deportacijos ir savų gyventojų perkėlimas į okupuotas teritorijas, sulaikytų asmenų bet koks kankinimas, masiniai areštai, namų griovimas, turto naikinimas, privačios gyventojų nuosavybės nusavinimas, savavališkas nekaltų žmonių mušimas ir žudymas, vaikų ir moterų žeminimas – tai kas buvo sistematiškai vykdoma palestiniečių atžvilgiu Izraelio vykdomosios valdžios¹¹⁴. 1967-2004 metų laikotarpiu Izraelis okupuotose Palestinos teritorijose padarė eilę pažeidimų. 1979 metų JT Saugumo Taryba rezoliucijoje S/RES/446(1979) konstatavo, kad Izraelio politika ir praktika vietos gyventojų atžvilgiu buvo neteisėta ir neturinti jokio juridinio pagrindo. Okupuojanti valstybė negali skatinti savo gyventojų persikėlimo į okupuotas arabų teritorijas, siekiant pakeisti šių teritorijų teisinį statusą ir iškreipti jų demografinę sudėtį¹¹⁵. 1984-1988 metais Izraelis ne tik toliau aktyviai steigė naujas žydų gyvenvietes, bet ir vykdė palestiniečių žemių neatlygintina nusavinimą okupuotose teritorijose, motyvuodamas tuom, kad 1949 metų Ketvirtosios Ženevos konvencijos nuostatos pateisina privačios nuosavybės konfiskavimą kariniams tikslams¹¹⁶. Pažymėtina, kad jei pati teritorija remiantis paprotinėmis tarptautinės teisės nuostatomis buvo įgyta neteisėtai, tai ir tolimesnė toje teritorijoje vykdoma veikla negali būti pripažinta kaip teisėta. Tarptautinis Teisingumo Teismas 2004m. liepos 9d. savo konsultacinėje išvadoje dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių dar sykį akcentavo, kad žydų gyvenvietės Palestinos okupuotoje teritorijoje yra įsteigtos pažeidžiant tarptautinės teisės normas. Taip pat Teismas ištyręs bylos aplinkybes, nustatė, kad Izraelio atliekamas okupuotų teritorijų gyventojų turto nusavinimas, nebuvo būtinas karinių operacijų poreikiams tenkinti ir traktuojamas kaip visuotinai priimtų teisės principų pažeidimas¹¹⁷. Tuo pačiu Teismas pabrėžė, kad okupuotose teritorijose be humanitarinės teisės nuostatų, taip pat yra taikomos ir bendros žmogaus teisių apsaugos normos. Jos įtvirtintos 1966 metų Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte bei Tarptautiniame ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakte, nes visuotinai priimti žmogaus teisių principai taikomi ne tik toje teritorijoje, kurioje valstybė turi suverenitetą, bet ir toje teritorijoje, kurioje ji

¹¹⁴ *The origins and evolution of Palestine problem: 1917-1988. Part IV.* [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-20].

Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/Depts/dpa/gpa/ngo/history.html> >

¹¹⁵ JT Saugumo Tarybos rezoliucija S/RES/446 (1979). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-20]. Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/russian/document/scresol/1979> >

¹¹⁶ *The origins and evolution of Palestine problem: 1917-1988. Part IV.* [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-20].

Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/Depts/dpa/gpa/ngo/history.html> >

¹¹⁷ Tarptautinio Teisingumo Teismo 2004m. liepos 9d. konsultacinė išvada dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-20]. Prieiga per internetą: < http://www.icj-cij.org/homepage/ru/advisory_2004-07-09.pdf >

įgyvendina teritorinę jurisdikciją¹¹⁸. Todėl Izraelis, nepaisant visų jo prieštaravimų privalo laikytis visuotinai priimtų teisės normų ir žmogaus teisių apsaugos principų Palestinos atžvilgiu, kuriai taikomas okupacijos režimas. Tokios pat pozicijos Izraelio okupuotų teritorijų ir humanitarinės teisės principų taikymo požiūriu, laikėsi ir 1949 metų Ženevos Konvencijų depozitarė Šveicarija, atvirai pareikšdama, kad Izraelis eilinę kartą aiškiai pažeidė tarptautinės teisės principines normas ir kylančius iš jų įsipareigojimus, kai 2006 metais pravedė karinę operaciją Gazos Ruože sunaikindamas elektros jėgaines ir areštuodamas didelį skaičių demokratiškai išrinktų Palestinos valdžios atstovų. Neutrali Šveicarija, pareiškė, kad „*nekyla jokių abejonių, kad Izraelis nesiėmė jokių, tarptautinės teisės normų nustatytų atsargumo priemonių, kad apsaugotų civilius gyventojus ir infrastruktūrą*“¹¹⁹, nes 1949 metų Ženevos Konvencijų papildomo protokolo dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos(I protokolas) 54 straipsnio nuostatos draudžia sąmoningai taikytis į civilių gyventojų būtinųjų poreikių tenkinimui skirtas paslaugų sferas, kaip vanduo ir elektra¹²⁰.

Remiantis Tarptautinio Teisingumo Teismo padarytomis išvadomis, reiktų atkreipti dėmesį į Teismo suformuluotą teiginį, kad Izraelis įgyvendina okupuotoje Palestinos teritorijoje savo jurisdikciją, kurią įgyvendindamas jis turi laikytis tam tikrų paprotinės tarptautinės teisės principų. Darant prielaidą, kad palestiniečiai yra tautinė mažuma, turintys teisę į autonomiją, kurią jie išreiškė dar 1988 metais, paskelbdami savo Nepriklausomybės Deklaraciją, ir kuri buvo įtvirtinta 1993 metais Oslo susitarimais, siekiant jiems suteikti savivaldos teisę, reiktų pabandyti išanalizuoti kaip tos teisės gali ir turi būti įgyvendinamos. Tačiau šios teisės įgyvendinimo sudėtingumas pasireiškia tuom, kad Palestina nėra vientisas teritorinis vienetas. Ją sudaro dvi tarpusavyje nesusijusios dalys. Jei Gazos ruože jie ir gali įgyvendinti savo teises tiek, kiek neišeina už savo teritorijos ribų, tai Vakarų Krante sutinkamas problematiškumas, nes žydų ir arabų gyvenvietės yra susimaišiusios bei suveda apsisprendimo teisės įgyvendinimą iki minimumo. Iš kitos pusės ir patys palestiniečiai neturi vieningo ir stabilaus savivaldos organo, kurie galėtų veiksmingai kontroliuoti jų teisių įgyvendinimo užtikrinimą. Todėl šioje vietoje, būtina išnagrinėti pačią autonomijos sampratą, nustatyti autonomijos turinį sudarančius elementus per kuriuos yra apibrėžiama autonomijos, kaip teritorinio darinio visumos sandara ir jos santykį su valstybe, kurioje tautinė mažuma egzistuoja.

¹¹⁸ Žalimas D. *Palestinos sienos byla: aktualios tarptautinės teisės raidos problemos Tarptautinio Teisingumo Teismo išvadoje*. Vilnius, Justitia, 2004, Nr. 4(52), p.46.

¹¹⁹ *Switzerland deries Gaza campaign*. Foulkes I. BBC News, Geneva. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-23]. Prieiga per internetą : < <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/5145654.stm> >

¹²⁰ 1949 m. rugpjūčio 12d. Ženevos Konvencijų papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos(I protokolas). V. Ž., 2000, Nr. 63-1909.

4.2 Autonomijos ir valstybės santykis

Kaip jau minėta Izraelio-Palestinos konflikto ir jo tolimesnio sureguliuavimo problematiškumo esmė daugiausia siejasi su palestiniečių apsisprendimo teisės įgyvendinimo negalimumu. Bendras konflikto, kuris sąlygojo didelę prievartą, bruožas yra esminių žmogaus teisių pažeidimas. Siekiant išvengti vidinių konfliktų, tautų apsisprendimo teisės kontekste yra suteikiama galimybė tam tikram teritoriniam dariniui turėti kitokį statusą, kuriame tauta galėtų įgyvendinti savo politines ir pilietines teises. Tą įtvirtina ir 1966 metais priimti Tarptautinis pilietinių ir politinių bei Tarptautinis ekonominių socialinių ir kultūrinių teisių paktai. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 1 straipsnyje yra skelbiama, kad, „*visos tautos turi apsisprendimo teisę. Remdamosi šia teise, jos laisvai nustato savo politinį statusą ir laisvai vykdo savo ekonominę, socialinę ir kultūrinę plėtrą*“¹²¹.

Tautų ar tautinių mažumų politinių ir pilietinių teisių įgyvendinimo forma tam tikrais jų pasirinktais būdais suderinamai su atitinkamais tarptautinės ir vietinės teisės normomis, apibrėžtame(arba apytiksliai) teritoriniame darinyje yra traktuojama kaip autonomija. Nei konstitucinė teisė, kuriai atrodo priklausytų valdymo ir valstybių formų nagrinėjimas, nei tarptautinė teisė, kuri nagrinėja ir nustato atitinkamas nuostatas valstybių susidarymo galimybei, tikslaus autonomijos apibrėžimo nepateikia. Galbūt tai ir neturėtų būti keista, nes tarptautinė teisė reguliuoja santykius tarp valstybių, o ne tarp teritorinių darinių, ir tik valstybės gali būti tarptautinių teisių santykių subjektais. Konstitucinė teisė šiek tiek paaiškina autonomijos sąvoką, išskirdama ją plačiuoju ir siauruoju požiūriu. Plačiuoju požiūriu autonomija-tai savarankiškumo administracinėje srityje suteikimas tam tikrai valstybės daliai, o siauriuoju ypatingas valstybės dalies savivaldos tipas, vietinių gyventojų sudarytomis institucijoms suteikiantis teisę leisti tam tikrus įstatymus¹²². Norint geriau suprasti autonomijos esmę, reiktų apžvelgti pačios autonomijos sąvoką bei turinį, t.y. kas ją sudaro. Pasak H. Hannum „*Teisė į autonomiją pripažįstama kaip mažumų teisė ir vietinių bendruomenių teisė vykdyti reikšmingus vidinius apsisprendimo ir kontrolės dėl jų pačių vidinių reikalų, ir tokiu būdu, kad tai nebūtų suderinama su visišku suverenumu-nes tas terminas yra galutinai suprantamas kaip valstybė*“¹²³. Bendras autonomijos aspektas yra tautų apsisprendimas ar savivaldos teisė, atsižvelgiant į mažumos grupę valstybės viduje. R. Lapidofh apibrėžia teritorinę politinę autonomijos formą kaip „...*grupės žmonių, skirtingos nuo visos valstybės gyventojų daugumos ir esančios specifiniame*

¹²¹ 1966m. Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių paktas. V. Ž., 2002, Nr. 77-3288.

¹²² Jarašiūnas ir kt. *Lietuvos Konstitucinė teisė*. Vilnius, 2002, p. 546.

¹²³ Hannum H. *Autonomy, sovereignty and self-determination. Accomodation of conflicting rights*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996, p. 14.

valstybės regione, siekį, atsižvelgiant į bendrą tikslų suderinamumą, išreikšti savo skirtingą identišumą“¹²⁴. Pasak, kai kurių autorių, autonomija yra svarbiausias efektyvus būdas garantuojant mažumų teises¹²⁵. Vidinių konfliktų situacijose tai gali būti naudojama kaip institucionalizuotas būdas konfliktų reguliavimui. Kai po toks jis gali panaikinti atskilimą ir tapti pirmu žingsniu link taikingos integracijos į valstybę. Tuo pačiu, reikia pripažinti, kad autonomija yra tikrai dalinis konflikto išsprendimas ir tuo pačiu ji sujunginama su su kitomis priemonėmis. Bendras visų rūšių autonomijos aspektas yra tautų apsisprendimas ar savivaldos teisė, atsižvelgiant į mažumos grupę valstybės viduje. Yra argumentuojama, kad vietinės teisės tvarkoje egzistuojantis autonomijos pozicijos suderinamumas yra svarbus pritaikymo stabilumui. Tačiau, kaip yra Izraelio valstybės ir vadinamos Palestinos autonomijos atveju?

Iš pateiktų autorių nuomonių apie autonomijos sąvoką, galima išskirti autonomijos sąvokos turinį, kuris padės nustatyti valstybės ir autonomijos santykį. Kaip turi elgtis valstybė su savo teritorijoje esančiu teritoriniu dariniu, kuriam suteikiamas autonomijos statusas ir kaip ji tą santykį turi išlaikyti. Autonomijos sampratą apima tokie elementai, kaip kalba, tautos teisė į švietimą, priėjimas prie valstybės darbo ir socialinių paslaugų, teisė į tam tikrą teritoriją ir atstovaujamojų vietinių atstovaujamojų vietinio valdymo struktūrų sukūrimas. Kiekvienas iš jų reikalauja detalesnio analizavimo, siejant su Izraelio valstybės įgyvendinama politika palestiniečių atžvilgiu.

Tautą nuo tautos skiria kalba, kuri yra savičiausias kultūros bruožas. Teisė naudoti savo kalbą yra esminis aspektas ir neatskiriamas išraiškos ir bendravimo laisvės komponentas. Net jei mažumos kalba nėra pakankamai svarbi šaliai, kaip visumai siekiant tam tikro konstitucinio pripažinimo, įstatyminės ar administracinės nuostatos dėl mažumų kalbų vartojimo tam tikromis aplinkybėmis gali būti labai svarbios sklandžiam valdžios funkcionavimui.

Su kalba yra susijusi ir tautos teisė į švietimą bei priėjimas prie valstybės tarnybų darbo ir socialinių paslaugų yra esminė problema, lemianti mažumos grupės narių ekonominę, socialinę ir politinę įtaką. Valstybės vykdoma ar toleruojama diskriminacija ir darbo diskriminacija, kuri yra viena iš labiausiai matomų apraiškų, yra vieni iš labiausiai daugumos-mažumos nesantaiką kurstančių faktorių, todėl šioje vietoje būtina apsistoti ties pirmine valstybės pareiga-žmogaus teisių gerbimu ir tolerancija visiems jos jurisdikcijoje esantiems asmenims suteikiant vienodas lygias teises. 1948 metais priimtos Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos 1 straipsnis skelbia, kad „visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis“, toliau yra akcentuojama, kad kiekvienas turi teisę naudotis visomis savo teisėmis ir laisvėmis be jokių skirtumų, dėl rasės, odos

¹²⁴ Lapidoth R. *Autonomy: Flexible solutions to Ethnic conflicts*. United States Institute of Peace Press, Washington D.C. 1997, p. 111-149. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-31]. Prieiga per internetą: <http://www.springerlink.com/index/4NRRT6W6XA2AP76B.pdf> >

¹²⁵ Jovanovic A. M. *Territorial Autonomy in Eastern Europe-Legacies of the Past*. Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe. University of Belgrade, Serbia, Issue 4/2002. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-25]. Prieiga per internetą: < http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus4-2002_Jovavic_kymlicka.pdf >

spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių įsitikinimų, nacionalinės ar socialinės kilmės, turtinės, gimimo ar kitokios padėties. Pabrėžiamas ir asmens teisių apsaugos principo teritorinis nepriklausomumas: „neturi būti daroma jokie skirtumo dėl šalies ar teritorijos, kuriai priklauso asmuo, politinio, teisinio ar tarptautinio statuso, nesvarbu, ar ji būtų nepriklausoma, globojama, nesavavaldi arba jos suverenitetas būtų kaip nors kitaip apribotas“. Deklaracija įvirtina ir asmens teisę į gyvybę, asmens saugumą, judėjimo laisvę, nuosavybės turėjimo ir kitas nuostatas¹²⁶. Kaip vis dėl to Izraelio valstybė laikėsi visų šių tarptautinės teisės visuotinai priimtų principų palestiniečių, kaip tautinės mažumos atžvilgiu? 1948-1988 metų laikotarpiu, kai Izraelis nukrypo nuo Padalinimo plano nustatytų ribų ir vėliau okupavo Palestinos teritoriją buvo priimta eilė Jungtinių Tautų organizacijos rezoliucijų, susijusių su žmogaus teisių pažeidinėjimu Palestinoje, kuriuose tiek JT Generalinė Asamblėja, tiek JT Saugumo Taryba primigtinai reikalavo Izraelio nutraukti tokius veiksmus. Be to, kaip pažymi Izraelio ir Palestinos įvykių raidos tyrinėtojai, kad net nekyla jokių abejonių, jog Izraelis, remdamasis JT Generalinės Asamblėjos padalinimo, kuris buvo numatytas kaip dviejų valstybių Ekonominė Sąjunga sprendimu, nuo 1948 metų, „keturis milijonus Palestinos arabų, savo vidaus teisės aktų nuostatomis apibūdino kaip nesančius, tuom apribodamas jiems galimybes gauti Izraelio pilietybę, o taip pat ir teisę į savo turtą valstybės viduje“¹²⁷. Toks, autorių nuomone, nuolatinis Izraelio pilietybės palestiniečiams suteikimo atsisakymas, yra masinis piliečių denacionalizavimo aktas ir akivaizdus Jungtinių Tautų Chartijos bei tarptautinės teisės normų pažeidimas, nes Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 15 straipsnis skelbia, kad visi žmonės turi teisę į pilietybę ir niekam negali būti savavališkai atimta jo pilietybė arba teisė ją pakeisti¹²⁸. Izraelio armija, 1948-1949 metų laikotarpiu, prisidengdamas karo stoviu, vykdė ir etninius valymus, siekdamas, kad žydų valstybė Palestinoje, būtų skirta tik žydams, kas visiškai neatitiko JT Generalinės Asamblėjos padalinimo plano idėjos, o tuo labiau, visuotinai priimtų žmogaus teisių principų. Po 1967 metų karo, kai Izraelis okupavo Palestinos teritorija prasidėjo masinis žydų gyvenviečių kūrimas už nustatytos „žaliosios linijos“ ribų, ką ir buvo konstatavusi JT Saugumo Taryba savo rezoliucijoje S/RES/446(1979). Tokiu būdu, Palestinos okupuotoje teritorijoje, įtraukiant į tą sąrašą ir Jeruzalę, buvo nelegaliai apgyvendinti apie 500 000 žydų¹²⁹. Nuolatinis Izraelio valstybės tarptautinės teisės normų nesilaikymas ir absoliutus jų

¹²⁶ 1948m. Visuotinė Žmogaus Teisių Deklaracija. V. Ž., 2006, Nr. 68-2497.

¹²⁷ Davis U. *Whither Palestine-Israel? Political reflection on citizenship, bi-nationalism and the one-state solution*. Holyland studies: A multidisciplinary Journal (Edinburgh University Press), Nov 2006, Vol. 5, Issue 2, p.199-210. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-02]. Prieiga per internetą: <

<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=108&hid=103&sid=01a76cce-643b-455d-8e6c-30def5c416%40session> >;

¹²⁸ 1948m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. V. Ž., 2006, Nr. 68-2497;

¹²⁹ Zeedani S. *Palestinians and Israel jews: divide and share the land*. Palestine-Israel Journal of Politics, Economics and Culture; 2007. Vol. 14, Issue 3, p. 104-109. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-23]. Prieiga per internetą:

< <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=14&hid=15&sid=bbd366d1-4d05-48fc-9dd9-fb433fe51b9%40sessionmgr8> >

ignoravimas, susilaukė eilinės JT Generalinės Asamblėjos kritikos, kuri buvo išreikšta 1974 metų rezoliucijoje A/RES/3236(XXIX). Joje buvo pripažinta, kad Palestinos problema kelia grėsmę taikai ir saugumui pasaulyje, todėl remiantis visomis kitomis prieš tai buvusiomis rezoliucijomis, akcentuota palestiniečių teisė į apsisprendimą ir nepriklausomybę, taip pat teisė sugrįžti į savo buvusias gyvenamąsias vietas iš kurių jie buvo išvaryti¹³⁰. Šio dokumento turinys leidžia suprasti, kad tuo pačiu buvo ir patvirtinta, jog Izraelis visus šiuos neteisėtus veiksmus atlieka, nors privalo gerbti jo jurisdikcijoje gyvenančių asmenų teises ir siekti jas įgyvendinti sutinkamai su tarptautinės teisės normomis. Izraelio valstybės tęsė savo pažeidimus, todėl 1990 metais, JT Generalinė Asamblėja dar sykį pabrėžė Izraelio pareigą laikytis priimtų žmogaus teisių apsaugos įsipareigojimų. Priimtoje rezoliucijoje A/RES/45/67 buvo pažymėta, kad palestiniečiams turi būti suteikiamos visos galimybės turėti lygias teises, tokias kokias turi Izraelio valstybės gyventojai¹³¹. 1966 metų Tarptautinių ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas, nustato normas, užtikrinančias žmonių teisę į darbą, atlyginimą, socialines garantijas, šeimos saugumą, todėl gyventojai esantys valstybės jurisdikcijoje negali būti diskriminuojami, atsižvelgiant į jų tautybę¹³². Tarptautinis Teisingumo Teismas 2004m. liepos 9d. konsultacinėje išvadoje dėl sienos statybos okupuotoje palestinose teritorijoje teisinių pasekmių išnaginėjęs visą pateiktą informaciją dar kartą atkreipė dėmesį į Izraelio daromus pažeidimus bei pažymėjo, kad statydamas sieną Palestinoje Izraelis pažeidė tarptautinių žmogaus teisių paktuose įtvirtintas gyventojų teises laisvai judėti ir pasirinkti gyvenamąją vietą, teisę į asmeninio ir šeimos gyvenimo apsaugą į savavališko ar kitokio neteisėto kišimosi, teisę į darbą ir atitinkamą gyvenimo bei sveikatos priežiūros lygį. Teismas taip pat konstatavo, kad Izraelio nukrypimai nuo žmogaus teisių apsaugos įsipareigojimų nėra pateisinami jo saugumo užtikrinimo interesais, nes sienos statyba pagal nustatytą maršrutą negali būti laikoma būtina ir proporcinga priemonė saugumo užtikrinimo poreikiams¹³³. Iš visų šių pateiktų argumentų, galima pasakyti, kad valstybės pareiga yra užtikrinti vienodai lygias, tiek daugumos, tiek mažumos, gyvenančios jos teritorijoje žmonių teises, tačiau kol Palestinos teritorija yra okupuota ir okupuojanti valstybė vykdo joje savo administravimą jai priimtiniu būdu, šias mažumų teises yra gan sunku įgyvendinti. Iš to išplaukia, kad žemė, kaip dar vienas autonomijos sampratos komponentas yra vienas iš svarbiausiųjų. Žemė yra tiesioginis kiekvienos autonomijos siekiančios bendruomenės pamatas. Teritorijos kontrolė yra esminis dalykas kuriant normalius vietinės ar regioninės valdžios organus ir tai taip pat gali būti svarbu ekonominio

¹³⁰ JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/3236 (1974). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-23]. Prieiga per internetą: < http://www.un.org/russian/ga/29/docs/res29_1.htm >

¹³¹ JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/45/67(1990). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-23]. Prieiga per internetą: http://www.un.org/russian/ga/45/docs/res45_2.thm >

¹³² 1966m. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. V. Ž., 2002, Nr.77-3290.

¹³³ Žalimas D. *Palestinos sienos byla: aktualios tarptautinės teisės raidos problemos Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinėje išvadoje*. Vilnius, Justitia, 2004m. Nr. 4(52), p. 46-47.

gyvybingumo ar plėtros požiūriu. Tuo pat metu teritorinis valstybės vientisumas taip pat įgavo mitinį statusą, kuris dažnai neatskiriamas nuo apsisprendimo teisės. Teritorija gali būti laikoma pirminiu dviejų esminių žmogaus poreikių, t.y. identiškumo ir saugumo, garantu¹³⁴. Neabejojant unikalia tradicinių vietinių santykių su žeme prigimtimi (skirtingai nuo geopolitinės „teritorijos“), taip pat galima pastebėti, kad psichologinį ryšį tarp žmonių ir jų protėvių žemės dažnai nepakankamai vertina tiek turintys dvasingesnį ryšį su ta žeme, tiek esantys šiuolaikinės, kosmopolitinės ir iš esmės bežemės kultūros vaisiais. Krikščionių, žydų ir musulmonų prisirišimas prie Jeruzalės ir kitų istorinių vietų Artimuosiuose Rytuose ir yra daugiau nei vien įprotis ar „valstybės“ identitetas. Antra vertus, paprastai mažumos poreikius turėti aiškų teritorinį pagrindą ar tėvynę sukuria rimti žmogaus teisių pažeidimai, kurie ir vyksta Izraelio -Palestinos konflikto atveju. Etninės riaušės, kuriose mažuma yra pirminė auka padidina poreikį kontroliuoti teritoriją, kuris išeina už ekonominio ir politinio dalyvavimo didesnėje valstybėje ribų. Ir šiuo atveju Palestinos gyventojų teisių pažeidimai, jų tinkamo įgyvendinimo negalimumas pirmiausia pasireiškia per teritorijos(žemės) elementą, kuris yra autonomijos turinio sudedamoji dalis. Ir kurio valstybė, autonomijos atžvilgiu turi laikytis.

Paskutinis, ir tuo pačiu reikšmingiausias kriterijus sudarantis autonomijos turinį ir kurią išskiria autoriai, yra atstovaujamojo vietinio valdymo struktūrų sukūrimas. Tai daugeliu atvejų yra esminė autonomijos poreikio dalis, nors, ypač mažose valstybėse, veiksmingas atstovavimas valstybės ar nacionaliniu lygiu gali būti svarbesniu tikslu. Iš tikrųjų tarptautinė teisė neriboja vidinių konstitucinių susitarimų, kuriuos gali priimti bet kuri valstybė sutinkamai su jos „suverenumu“. Tačiau palyginimo tikslu galima būtų manyti, kad „visiškai autonomiška“ teritorija turėtų daugelį iš šių galių: egzistuojantį vietoje išrinktą įstatymų leidžiamąjį organą su tam tikra nepriklausoma įstatymų leidžiamąja valdžia, ribojama konstitucinio dokumento. Jei šios valdžios veikla neviršija vietinio įstatymų leidžiamojo organo kompetencijos, apibrėžtos konstituciniame dokumente. Ji neturėtų būti priklausoma nuo pagrindinės suverenios valdžios veto. Vietinė kompetencija turėtų apimti pradinio ir vidurinio išsilavinimo, kalbos vartojimo, vietinės valdžios struktūros ir žemės naudojimo bei planavimo kontrolę. Vietoje renkamas pagrindinis vadovas, kuris gali būti priklausomas nuo centrinės valdžios patvirtinimo yra šio kriterijaus elementas; vadovas gali būti atsakingas už valstybės administravimą ir įstatymų vykdymą bei vietos įstatymus. Nors vadovas gali būti kartu atsakingas ir vietinei, ir centrinei valdžiai, šios struktūrinės painiavos geriausiai išvengiama, kai pasireiškia stiprus vietinis identitetas. Taip pat turi būti įsteigta nepriklausoma vietinė teismo organų sistema, turinti pilną atsakomybę už vietinių įstatymų aiškinimą. Konfliktai dėl vietinės valdžios masto ar santykio tarp

¹³⁴ Hannum H. *Autonomy, sovereignty and self-determination. Accommodation of conflicting rights*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996, p. 464.

autonominės ir centrinės valdžios gali priklausyti vietos teismų jurisdikcijai, tačiau galutiniai sprendimai paprastai priklauso arba valstybės teismų arba jungtinio konfliktų sprendimo organo kompetencijai¹³⁵. Palestinos autonomija turi prezidentą ir visuotiniuose rinkimuose renkama parlamentą, policiją ir atstovus daugelyje šalių. Pagal 1993 metų Oslo susitarimus palestiniečiams buvo suteikti laikinieji savivaldos įgaliojimai Gazoje ir Vakarų krante. Dabartiniais tikslais nėra būtina detalai apibūdinti struktūrą, išplaukusią iš susitarimų, sudarančių „Oslo procesą“. Neskaitant viso kito, susitarimai dėl statuso problemų yra nepaprastai neinformatyvūs, neabejotinai todėl, kad tarp šalių egzistavo ir tebeegzistuoja esminiai nesutarimai.

Ši seka prasidėjo tikru žingsniu į priekį. Per pasikeitimą laiškais Palestinos Išsivadavimo Organizacija (toliau-PIO) pripažino Izraelio teisę egzistuoti ir išipareigojo priimti derybinį susitarimą dėl „*neišspręstų problemų, susijusių su nuolatinio statusu*“; savo ruožtu Izraelis pripažino Palestinos Išsivadavimo Organizaciją „kaip Palestinos žmonių atstovę“ ir todėl kaip pagrindinį pašnekovą šiame procese. Tolesnis dalinis Izraelio pasitraukimas iš okupuotos Palestinos teritorijos civilinio administravimo taip pat yra reikšmingas. Tačiau ribotą to pasitraukimo pobūdį galima vertinti, pavyzdžiui, laikinos Palestinos savivaldos jurisdikcijos požiūriu, kuris apima: „Vakarų Kranto ir Gazos ruožo teritoriją, išskyrus problemas, dėl kurių bus derimasi nuolatinio statuso derybose: Jeruzalę, susitarimus, karinę padėtį ir Izraelį.“¹³⁶ Taigi normaliu teritoriniu požiūriu apibrėžiama jurisdikcija praktiniais sumetimais apibrėžiama kitaip. Tokiu būdu nuolatinio statuso derybų darbotvarkė virsta eile pašalinimų iš Palestinos savivaldos laikinoju laikotarpiu. Taip pat yra pakartotini abiejų pusių išipareigojimai „neinicijuoti ar nesiimti jokių žingsnių, kurie pakeistų Vakarų Kranto ir Gazos ruožo statusą sutinkamai su laikinoju susitarimu.“¹³⁷ Tai neteikia vilčių kalbant apie autonominės vietinės savivaldos sudarymo pagrindą, kuria remiasi pretenzijos dėl Palestinos valstybingumo.

Aišku, Palestinos Išsivadavimo Organizacija yra plačiai pripažinta nacionalinė išlaisvinimo organizacija ir išorinis Palestinos žmonių atstovas. Palestinos žmonės (t.y. likusių mandatinių Palestinos teritorijų) turi apsisprendimo teisę, t.y. statusą, kurį Tarptautinis Teisingumo Teismas numatė savo konsultacinėje išvadoje dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių¹³⁸. 2003 metų priimta JT Saugumo Tarybos rezoliucija S/RES/1515 ir jį lydintis

¹³⁵ Hannum H. *Autonomy, sovereignty and self-determination. Accommodation of conflicting rights*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996, p. 464.

¹³⁶ Israeli-Palestinian Interim Arrangement on the West Bank and the Gaza Strip. Washington, D.C., September 28, 1995. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-22]. Prieiga per internetą: < <http://www.israel.org/mfa/Peace%20Process/Guide%20to%20the%20Peace%20Process/The%20Israeli-Palestinian.htm> >

¹³⁷ The Wye River Memorandum. Art. V. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-22]. Prieiga per internetą: < http://www.state.gov/www/regions/nea/981023_interim_agm.html >

¹³⁸ Tarptautinio Teisingumo Teismo 2004m. liepos 9 d. konsultacinė išvada dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-17]. Prieiga per internetą: < http://www.icj-cij.org/homepage/ru/advisory_2004-07-09.pdf >

dokumentas S/2003/529, dar kitaip vadinamas „Kelio gairių žemėlapiu“, numatė Palestinos politinės struktūros reorganizavimą siekiant tinkamai pasiruošti valstybingumo sukūrimui, buvo rekomenduotas Palestinos Konstitucijos priėmimas, efektyvių savivaldos institucijų suformavimas, kurios būtų pajėgios atstovauti save ir pripažįstamos tarptautinių lygiu¹³⁹. Tie įsipareigojimai buvo priimti abiejų šalių: tiek Izraelio, tiek ir Palestinos¹⁴⁰. Šiuo atveju galima kalbėti apie nevalstybinį teisinį organizmą, kurį atstovauja nacionalinis išlaisvinimo judėjimas. Tai paaiškina Palestinos Išsivadavimo Organizacijos „kompetenciją“ vykdyti įvairius veiksmus, sudaryti sutartis, turėti teises ir priimti įsipareigojimus. Pavyzdžiui, Palestina yra pasirašiusi su ES Europos ir Viduržemio jūros regiono šalių partnerystės veikmų planą¹⁴¹, kuris iš pradžių buvo ES politikos, skirtos būsimai demokratinėi Palestinos valstybei kurti, dalis. Tačiau pagal šiuolaikinę tarptautinę teisę tai nėra vien valstybių daromi dalykai. Palestiniečių valdžia yra laikinas vietinės valdžios organas su ribotais įgaliojimais.

Egzistuoja dar viena problema, t.y. grįžtamosios teritorijų valdžios problema. Veikdama Palestinos žmonių vardu PIO nesinaudoja valdžia, kuri yra juridškai priklausoma nuo kitos valstybės ir veikia kaip kariaujančios šalies atstovas. O Palestinos valdžia užima kitokią padėtį, kadangi jos įgaliojimai atsiranda iš susitarimų tarp Izraelio ir PIO, kurių negali keisti nei valdžia, nei žmonės ir kurių pati PIO yra įsipareigojusi vienašališkai nekeisti preliminariu laikotarpiu. Be to egzistuoja vienašališkų Izraelio priemonių grėsmė bet kurio iš susitarimų pastebimo pažeidimo atveju. Savo sprendime Vajus upės memorandume Izraelio valdžia paskelbė, kad:

Vienašališkas Palestinos valdžios paskelbimas apie Palestinos Valstybės įkūrimą prieš pasiekiant susitarimą dėl galutinio statuso reikštų esminį laikinojo susitarimo pažeidimą. Tokio pažeidimo atveju Izraelio valdžia manytų turinti teisę imtis visų būtinų žingsnių, įskaitant Izraelio valdžios, teisės ir administravimo taikymą sprendimo reikalaujančiose teritorijose ir saugojamose Judėjos, Samarijos ir Gazos teritorijose taip, kaip ji manys esant tinkama. Izraelis patvirtina savo poziciją, kad, sutinkamai su Palestinos valdžios susitarimu, galutinis statusas turi būti laisvų derybų tarp šalių rezultatas be jokių vienašališkų žingsnių, galinčių pakeisti teritorijos statusą¹⁴².

Kyla klausimas, ar kokia nors kitokia išvada išplaukia laikotarpio nuo 1993 m. atžvilgiu, kai Izraelis dalį teritorinės kontrolės perdavė tarpiniam bei laikinam administravimui sutinkamai su susitarimais tarp Izraelio ir Palestinos Išsivadavimo Organizacijos. Ir ar įmanoma nustatyti tikslų

¹³⁹ JT Saugumo Tarybos rezoliucija S/RES/1515(2003). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-28]. Prieiga per internetą: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2003/res1515.htm> >

¹⁴⁰ Crawford J. *Creation of States in international law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 444.

¹⁴¹ *Bendradarbisukime. Europos kaiminystės politika*. Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras, 2006.[Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-17]. Prieiga per internetą: < [http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/information/enp_brochure lt.pdf](http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/information/enp_brochure_lt.pdf) >

¹⁴² The Wye River Memorandum. Art. V. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-22]. Prieiga per internetą: < http://www.state.gov/www/regions/nea/981023_interim_agm.html >

Izraelio valstybės ir Palestinos kaip autonomijos santykių turinį, vienos ir kitos pusės teisės ir pareigas. Viena, aišku, kad valtybė neturi pažeidinėti tarptautinės teisės paprotinių normų, kurios išplaukia iš „jėgos nenaudojimo“ principo ir visų kitų teisės aktų žmogaus teisių apsaugos srityje mažumų atvilgiu. Nuosekliai laikantis šio principo ir jei Izraelis būtų įgyvendinęs visus Jungtinių Tautų organizacijos reikalavimus, galima pradėti kalbėti apie tinkamą palestiniečių apsisprendimo teisės įgyvendinimą išreiškiant tai per vietinės savivaldos organus.

Pažymėtina, kad apsisprendimo teisės turinys siejamas ir su valstybinio teritorinio vientisumo principu. 1970 metais JT Generalinė Asamblėja Tarptautinių principų deklaracijoje išskyrė, kad tautų apsisprendimo teisė neturi būti vykdoma skaldant teritoriją, teritorinis vienetas turi išlikti ir tai galioja tautoms, kurios pačios gerbia tautų apsisprendimo teisę, turi valdžią atstovaujama visų gyventojų interesus. Doktrinoje iš šios deklaracijos nuostatų yra formuluojamas vidinio ir išorinio tautos apsisprendimo teisės formos. Vidinis apsisprendimas suprantamas kaip savanoriška tautos integracija į valstybę, jei tai yra įmanoma ir tauta neturėtų teisės bei galimybės realizuoti išorinės teisės. Išorinė apsisprendimo teisė-atsiskyrimas yra įgyvendinama, jei neįmanoma realizuoti vidinės teisės. Palestinos atveju, vidinė apsisprendimo teisė, išreikšta per autonomijos modelį nefunkcionuoja tinkamai dėl skirtingų tautų susipriešinimo, skirtingų religijų, istorinių bei politinių aplinkybių, Izraelio valstybės tarptautinių teisės normų pažeidinėjimo ir abipusiu tiek Izraelio valstybės, tiek Palestinos autonomijos valdžios nenoro daryti nuolaidas bei spręsti susidariusią grėsmingą situacija taikiu būdu.

Nors ir yra teigiama, kad autonomija-tai galimybė sureguliuoti vidinius konfliktus, tačiau kaip atkreipia dėmesį kiti tarptautinės teisės specialistai kad „*...autonomija, kaip valstybės elementas, egzistuoja tikrai koncepcijose, kaip abstrakcija kilusi iš galimybės esant ekstremalioms sąlygoms*“¹⁴³. Palestinos atveju ta ekstremali situacija tęsiasi, procesas yra toli gražu neužbaigtas ir jame toliau sutinkamos abipusės kliūtys. Izraelis nesilaiko tarptautinėje teisėje nustatytų teisės normų ir principų, o Palestina, sutinkamai su autonomijos turinio elementais, faktinės teritorinio darinio formos ir atstovaujamojo vietinio valdymo struktūrų buvimą, nesutinka su autonomijos statusu ir siekia įgyti visišką nepriklausomybę. Tuo labiau, kad nuo pat Palestinos nepriklausomybės paskelbimo dėl jos statuso vyrauja netikrumas. Vis dėl to tai autonomija ar valstybė? Galima pabandyti įvertinti Palestinos statusą remiantis visuotinai nustatytais valstybės kriterijais.

¹⁴³ Harris W. Autonomy and sovereignty as the impossible elements of a well-ordered politics. International Conference on “Individualism and Community in a Democratic Society”, Washington, D. C. October 6-11, 1996. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-18]. Prieiga per internetą: <
<http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/recordDetail?accno=ED407321> >

4.3 Palestinos valstybingumo kriterijai

Apžvelgiant įvairius šaltinius rašomo darbo tema, sutinkami skirtingi Palestinos pavadinimai. Vienur yra naudojama tiesiog Palestina, patys palestiniečiai save įvardija kaip Palestinos valstybę, Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos internetiniame tinklalapyje yra vartojama Palestinos Nacionalinės Administracijos pavadinimas. Todėl iškart kyla klausimas, kaip visgi įvardinti šį teritorinį darinį, ir ar galima būtų jį pavadinti Palestinos valstybe? Jei valstybingumas nėra tikrai faktinis klausimas ir jei Palestino žmonių teisės yra nepripažįstamos, kodėl tarptautinė teisė neturėtų vertinti jų, kaip turinčių tai, ką jie turi teisę turėti, t.y. savo valstybę? Tokia nuomonė sudarė pagrindą „nepriklausomybės deklaracijai“.

Jau minėta, kad 1988 m. lapkritį Palestinos Nacionalinė Taryba kaip atsaką į sukilimą užimtose teritorijose, žinomą kaip *intifada*, paskelbė „Palestinos valstybės įkūrimą mūsų palestinieškojoje teritorijoje su sostine šventąja Jeruzale“¹⁴⁴. Šią deklaraciją pripažino gana daug valstybių, nors neretai su abejonėmis. Savo ruožtu JT Generalinė Asamblėja 1988 m. gruodžio 15 d. sprendimu A/RES/43/177 (priimtu 104-2 (Izraelis, JAV) su 36 susilaikymais) „pripažino 1988 m. lapkričio 15 d. Palestinos Nacionalinės Tarybos paskelbtą Palestinos valstybę“, apibūdino tą deklaraciją, kaip „sutinkančią su JT Generalinės Asamblėjos sprendimu A/RES/181(II) (1947) ir įgyvendinančią neatimamas Palestinos žmonių teises“, ir patvirtino „poreikį leisti Palestinos žmonėms įgyvendinti jų suverenumą nuo 1967 metų okupuotoje jų teritorijoje“. Be to ji nusprendė, kad: Pavadinimas „Palestina“ turėtų būti naudojamas vietoj pavadinimo „Palestinos Išsivadavimo Organizacija“ JT sistemoje be išankstinio nusistatymo Palestinos Išsivadavimo Organizacijos stebėtojo statuso ir funkcijų JT sistemoje atžvilgiu remiantis atitinkamais JT sprendimais ir praktika¹⁴⁵. Tačiau nebuvo dedama pastangų rekomenduoti Palestiną narystei JT. Iki 1993 m. Palestiną kaip valstybę pripažino daugiau nei šimtas valstybių, tačiau ji niekada neužsitarnavo nieko panašaus į tariamai vieningos paramos lygmenį, kurio reikėtų įtvirtinant tam tikrą tarptautinės teisės normą Palestinos pripažinimo valstybe tikslu.

Nuolat kylančios abejonės dėl Palestinos statuso atsispindėjo tarptautinių organizacijų veikloje ir atskirų valstybių veiksmuose. Pavyzdžiui, 1989 m. gegužės 12 d. Pasaulinė sveikatos asamblėja atidėjo Palestinos prašymo dėl priėmimo į Pasaulinės sveikatos organizacijos narius svarstymą. Panašiai UNESCO Vykdomoji taryba atidėjo Palestinos prašymo dėl narystės UNESCO svarstymą, bet priėmė priemones, užtikrinančias, kad Palestina turėtų visas galimybes (negavus

¹⁴⁴ Palestinian Declaration of Independence, 15, November 1988, A/43/177(1988). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-28]. Prieiga per internetą: < http://www.un.org/russian/ga43/docs/res43_4.htm >

¹⁴⁵ JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/43/177 (1988). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-28]. Prieiga per internetą: < http://www.un.org/russian/ga/43/docs/res43_4.htm >

narystės) dalyvauti UNESCO darbe¹⁴⁶. Kita abejonių dėl Palestinos statuso išraiška yra informacinėje notoje, kurią kaip 1949 m. Ženevos Konvencijos apie karo įstatymus ir 1977 m. protokolų saugykla, Šveicarija adresavo suinteresuotoms valstybėms. Toje notoje pritardama konvencijoms ir protokolams Šveicarija pranešė, kad ji atsisakė priimti nuolatinio Palestinos stebėtojo „pranešimą“ JT būstinei Ženevoje remdamasi tuo, kad: *„dėl tarptautinės bendruomenės netikrumo dėl Palestinos valstybės egzistavimo ar neegzistavimo ir tol, kol problema nėra apibrėžta tam tikrais rėmais, Šveicarijos vyriausybė, užimdama patikėtinio postą, neturi galimybės spręsti, ar šis pranešimas gali būti vertinamas kaip priėjimo įrankis atitinkamų konvencijų sąlygų ir papildomų protokolų atžvilgiu. Vienašališkas keturių Ženevos Konvencijų ir papildomo protokolo pareiškimo paskelbimas, kurį Palestinos Išsivadavimo Organizacija įvykdė 1982 m. birželio 7 d., išlieka galiojantis“*¹⁴⁷.

Diskusijos ir abejonės dėl Palestinos statuso iškelia tam tikrus pastebėjimus tarptautinės teisės požiūriu. Nors apsisprendimo teisė gali nulemti ir dažnai nuveda į valstybingumą, ji nėra tas pats kaip ir valstybingumas. Egzistuoja stiprus ryšys tarp dviejų sąvokų: akivaizdus okupuotų teritorijų palestiniečių noras turėti savo valstybę ir Izraelio atsisakymas pripažįstant jų apsisprendimo teisę (atsisakymas, susijęs su „lėtai slenkančio nusavinimo“ per tolesnį kolonijų steigimą okupuotose teritorijose politika) kartu paėmus pagrindžia „įsivaizduojamo“ Palestinos valstybingumo formą.

Laikotarpiu po 1988 m. Palestinos valstybingumą galima pabandyti vertinti trimis teiginiais. Pirmia, įvertinant ją pagal nustatytus Montevideo Konvencijos valstybės požymius, antra, atsižvelgiant pripažinimo institutą, ir trečia, remiantis JT Generalinės Asamblėjos valdžia, kaip mandatinių teritorijų įgaliotos perėmėjos.

Atsižvelgiant į klasikinius valstybės sudedamuosius elementus: apibrėžtą teritoriją, nuolatinį gyventojų vyriausybę, bei galėjimą užmegzti ryšius, Palestina, laikinai valdoma Palestinos Išsivadavimo Organizacijos, teoriškai jau gali būti valstybė tarptautinėje teisėje, nes tarptautinė teisė vyriausybės požymio buvimą taip pat tapatina su įvairiomis valstybę atstovaujančiomis organizacijomis¹⁴⁸. Nuolatinį gyventojų kriterijus, vertinant jį pagal objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visumą, yra pakankamai aiškus. Palestiniečiai labiau atitinka tęstinumo, pastovumo ir nuolatinio ryšio su teritorija sąvokas. Jei sutinkamai su tais argumentais, kad iki JT Generalinės Asamblėjos Padalinimo sprendimo jų toje teritorijoje buvo dauguma, o dabartinė mažuma- Izraelio okupacijos ir neteisėtų veiksmų pasekmė, tai Palestina labiau atitiktų nuolatinį gyventojų požymį, nei Izraelis savo įsisteigimo metu. Kita vertus, jei

¹⁴⁶ Possible approaches and appropriate ways and means providing for the closest possible participation of Palestine in the action of Unesco. 132 EX/31, September 1989 [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-28]. Prieiga per internetą: < <http://unesdoc.unesco.org/ulis/cgi-bin/ExtractPDF.pl?catno=83783&look=new&II=1> >

¹⁴⁷ Crawford J. *Creation of States in International Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 440.

¹⁴⁸ Akerhust M., Malančuk P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 108.

vertinant ir tai, kad dabartinių metu Palestinoje gyvena apie du milijonus gyventojų (nors LR Užsienio reikalų ministerijos tinklalapyje pateiktas keturių milijonų gyventojų skaičius), tai jų nelabai ir galima būti traktuoti kaip gyventojų mažumos, nebent ji laikoma mažuma lyginant su žydais. Bet tarptautinė teisė nenustato konkretaus gyventojų skaičiaus būtino valstybės įsisteigimui, juo labiau, nuo pat pradžių, tai buvo dviejų valstybių Ekonominės Sąjungos idėja. Apibrėžtos teritorijos požymio nebuvimas Palestinoje, vėl gi yra Izraelio okupacijos pasekmė, bet šis požymis tuo pačiu liečia ir Izraelį, kuriam tapti valstybe jis nesukliudė. Kad Palestina gali užmegzti ryšius su kitomis valstybėmis ir save sąlyginai atstovauti-tai jau įrodyta šiame darbe ankstesniais teiginiais. Lieka paskutinis kriterijus-vyriausybės buvimo požymis, kuris apibrėžiamas kaip veiksminga teritorijos vidinė ir išorinė kontrolė. Taikant Montevideo Konvenciją sutinkamai su jos sąlygomis, iki 1993 metų Palestina galbūt net nebūtų galėjusi įkurti valstybės. Visą jos teritoriją buvo užėmęs Izraelis, kuris ten funkcionavo kaip valdžia ir reikalavo teisės tai daryti iki tolimesnio susitarimo. Palestinos Išsivadavimo Organizacija ten niekada nefunkcionavo kaip valdžia ir, sutikusi stiprų Izraelio priešišumą, neturėjo tam priemonių. Tiesa, kad Palestinos Nacionalinė Taryba užsitarnavo didžiosios daugumos okupuotų teritorijų Palestinos gyventojų ištikimybę. Tačiau Montevideo konvencija vertina valstybingumą būtinai kaip esamą padėtį, kaip realią tikrovę. Realiai, nepaisant žmonių atsidavimo, nei Palestinos Išsivadavimo Organizacija, nei Palestinos Nacionalinė Taryba neturėjo valdymo įgaliojimų okupuotose teritorijose. Nesvarbu, kad jos galėjo turėti teisę tai daryti, arba, tiksliau, kad Palestinos žmonės galėjo turėti pagrindą tam, kad jos tai darytų. Be abejo Montevideo Konvencija buvo sudaryta tuomet, kai apsisprendimo teisės principas dar nebuvo visuotinai pripažįstamas tarptautinėje teisėje, ir kai nebuvo suprantama beatsirandančios nuostatos, draudžiančios jėgos panaudojimą tarp valstybių, prasmė. Atkreipiant dėmesį į jau analizuotą šiame darbe valstybės nepriklausomybės sąvoką kaip būtiną valstybingumo sąlygą ir ją apimančius du elementus: organizuotos bendruomenės, turinčios išimtinę ar realią savivaldą, egzistavimą tam tikroje teritorijoje ir kitos valstybės vykdomos valdžios bei teisės ją vykdyti nebuvimą. Žvelgiant iš šios pozicijos, tvirtinimas, kad aiškiai numatytų sienų nebuvimas nėra valstybingumo prielaida, yra aksiominis. Sienos yra teritorijos *padarinys*. Tačiau teritorija valstybingumo kontekste nėra „kažkas nuosavas“: tai organizuotos bendruomenės, kuri ir yra valstybė, pagrindas¹⁴⁹. Be abejo prieš 1993 m. Palestinos Išsivadavimo Organizacija tiesiogiai ar netiesiogiai turėjo didelę įtaką okupuotose teritorijose ir užsitarnavo visuotinę jų gyventojų ištikimybę. Bet to toli gražu nepakanka patenkinti pirmo kriterijaus, t.y. organizuotos savivaldžios bendruomenės egzistavimo sąlygas. Tiesa, kad Izraelio valdymo įgaliojimai ir okupuotų teritorijų valdymas didžiąja dalimi

¹⁴⁹ Crawford J. *Creation of States in International law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 437.

neprilygo suvereniteto pretenzijai. Be to, pagal atitinkamus JT Saugumo Tarybos nutarimus tokia suvereniteto pretenzija negali būti pripažinta. Tarptautiniu mastu iš esmės sutariama, kad Palestinos žmonės turi teisę sukurti valstybę (priklausomai nuo garantijų, susijusių su kitų regiono valstybių saugumu). Bet visa tai nedaro įtakos faktui, kad bent jau iki 1993 metų jie iš tikrųjų to nedarė pagal visuotinai priimtus valstybės nepriklausomybės kriterijus.

Atsižvelgiant į pripažinimo institutą bei remiantis egzistuojančiomis valstybingumo koncepcijomis, aiškiausia alternatyva yra konstitucinė pripažinimo teorija. Pagal ją subjektas yra laikomas valstybe, jei kitos valstybės pripažįsta jį kaip valstybę. Tačiau šioje situacijoje iškyla keblumų, kadangi konstitucinė teorija veda į kraštutinį subjektyvumą valstybės sąvokos atžvilgiu, iš tikrųjų ardydama tai, ką siekia apibrėžti. Nėra tokios nuostatos, kad daugumos pripažinimas (išskyrus priėmimo į JT sistemą) yra privalomas trečiosioms valstybėms. Neegzistuojant tokiai „konkrečiai“ normai, konstitucinė teorija neišvengiamai veda į teiginį, kad kita valstybė neprivalo laikyti subjekto valstybe, jei ji jos nepripažino. Kadangi pagrindinės veikiančiosios pusės šiuo atveju yra JAV ir Izraelis, kuris nepripažino ir iki šiol nepripažįsta Palestinos valstybe, teorija niekur nenuveda.

Ir paskutinis pastebėjimas tai, kas liečia JT Generalinės Asamblėjos valdžią. JT Generalinė Asamblėja, kaip Tautų Sąjungos įpėdinis mandatų sistemos atžvilgiu, ar valdžios, kurią ji vykdo pagal padalijimo sprendimą, dėka, turėjo teisę pripažinti naują valstybę ir tai iš esmės padarė savo sprendimu A/RES/43/177(1988). Toks pripažinimas buvo „esminis, galutinis ir visuotinai sprendžiamasis“¹⁵⁰. Kitos valstybės, būtent Izraelis ir Jungtinės Valstijos turėtų pripažinti naują valstybę tiek todėl, kad tarptautinis Palestinos žmonių statusas jau buvo „laikiniai pripažintas“ 22 Tautų Sąjungos Konvencijos straipsnyje ir ta padėtis išsaugota 80 Chartijos straipsniu, tiek kad Izraelio atveju jo priimtas padalijimo sprendimas buvo „priėmimo į Jungtinių Tautų organizaciją sąlyga“. Tiek, kiek tai liečia Izraelį, teiginys, kad jis yra įpareigotas iš esmės atrodytų remiasi tvirtinimu, kad Izraelio priimtas padalijimo sprendimas buvo jo priėmimo į JT sąlyga. Tačiau, kaip minėta anksčiau, nors atitinkamos žydų organizacijos pripažino padalijimo sprendimą, kai tik jis buvo priimtas, Arabų lyga jo nepriėmė o, susidūrę su tokia situacija, kompetentingi JT organai to nepareikalavo. Vietoj to prasidėjo karas, atvedęs į trumpas paliaubas su visai kitokiomis sienomis. Izraelis nebuvo priimtas į JT, remiantis teritorijos padalijimu, kuris atspindėjo padalijimo sprendimą. Bet net jei tai būtų įvykę, tai nebūtų tapę Palestinos valstybės egzistavimo likusioje teritorijoje priežastimi, nesant jokio faktinio administravimo Palestinos žmonių vardu su pretenzijomis į nepriklausomybę.

¹⁵⁰ JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/43/177 (1988). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-28]. Prieiga per internetą: < http://www.un.org/russian/ga/43/docs/res43_4.htm >

Kita alternatyva būtų išnaudoti kitus tarptautinės teisės principus, kurie pakeitė Montevideo valstybingumo koncepcijos formuluotę. Remiantis šiomis naujovėmis, teisės ar jos nebuvimo būti laikomai valstybe sąvoka turėjo lemtos įtakos bent jau tais atvejais, kai taikomos normos yra laikomos galutinėmis ir neginčijamomis. Subjektai, kurie kitu atveju būtų kvalifikuojami kaip valstybė, negali būti taip apibūdinami, kadangi jų sukūrimas yra iš esmės neteisėtas. Palestina siejasi su priešinga problema, nes ji nėra pakankamai veiksmi, kad būtų laikoma valstybe, tačiau jos gyventojai turi apsisprendimo teisę, t.y. teisę nuspręsti įkurti savo valstybę¹⁵¹.

Taigi tarptautinė teisė aiškiai atskyrė apsisprendimo teisę nuo realaus valstybingumo pasiekimo ir dėl rimtos priežasties. Netgi išorinės apsisprendimo teisės įgyvendinimas neprivalo baigtis nepriklausomybe; yra kitų pasirinkimo galimybių. Be to vienas dalykas yra kai žmonės, veikiantys pagal atitinkamas procedūras, pasirenka nepriklausomybę ir visai kitas, kai žmonių atstovai, faktiškai prisiima atsakomybę ir už tarptautinius teritorijos santykius, ir už jos vidinį valdymą. Tais atvejais, kai yra aišku, kad teritorija pasieks nepriklausomybę per trumpą laiką, gali būti patogu bendrauti su naująja valdžia laikantis sąlygų, kad ji yra faktiškai nepriklausoma, t.y. remiantis principu *nasciturus pro jam natus habetur*. Tačiau netgi kai yra ganėtinai aišku, kad nauja valstybė pradės egzistuoti konkrečią dieną, sena valstybė vis tiek toliau egzistuoja iki nustatytos valandos, o valstybės tęstinumo tarptautinė teisė toliau tęsiasi su organizuoto valdžios perdavimo prielaida, o ne jos daliniu numatymu.

Galima teigti, kad kitokia padėtis yra tuomet, kai reikalavimą dėl nustatytos teritorijos valstybingumo įveda, primeta visuotinė tarptautinė teisė, o ypač tokia kategoriška nuostata, kaip kad apsisprendimo teisė. Tačiau tokiose situacijose, kai valstybės struktūros dar nebuvo faktiškai sukurtos ir kai liko neišspręstos rimtos problemos dėl manomos valstybės sudėties ir sienų, jos įsipareigojimų mažumoms toje teritorijoje ir įsipareigojimų gerbti valstybių kaimynių teises, valstybingumas neturėjo būti vertinamas kaip jau egzistuojantis, kaip kad buvo pagal įstatymo galiojimą.

Nepaisant to, tai gali būti dar ne viskas. Gali atsirasti nuomonė, kad tarptautinė teisė gali būti pateisinama dėl to, kad ji padarė tai, kas turėjo būti padaryta, jei priežastis, dėl kurios tai nebuvo padaryta, yra rimtas vienos šalies įsipareigojimų nevykdymas, ir jei to, kas nepadaryta pasekmė yra rimta žala kitai šaliai. Principą, kad valstybė negali pasikliauti savo pačios klaidingu elgesiu, kad išvengtų pasekmių jos tarptautiniams įsipareigojimams galima pritaikyti įstatymų papildymui, ir galima įsivaizduoti tokias aplinkybes, kai, nepaisant faktų, tarptautinė bendruomenė turėtų teisę laikyti naują valstybę egzistuojančia nurodytoje teritorijoje. Tačiau atrodo aišku, kad ši galimybė netinka Palestinos atveju. Sutartyse, kurioms pritarė JT Generalinė Asamblėja, PIO aiškiai sutiko,

¹⁵¹ JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija 1541(XV), principle V. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-04-03]. Prieiga per internetą: http://www.un.org/russian/ga/15docs/res15_2.htm >

kad dėl svarbios neišspręstų problemų darbotvarkės bus nuspręsta per nuolatinio statuso derybas. Savo ruožtu, JT Generalinė Asamblėja pareiškė, kad ji išlaiko „nuolatinę atsakomybę už Palestinos klausimą tol, kol jis bus išspręstas visais aspektais patenkinamu būdu sutinkamai su tarptautiniu teisėtumu“¹⁵². Abi šalys sutarė, kad dabartiniu metu negalima imtis vienašalių veiksmų, pakeičiančių status quo;¹⁵³ tai lygu padėčiai, kurią Teismas pasiekė savo 2004 m. liepos 9 d. konsultacinėje išvadoje¹⁵⁴. Tačiau tikslas yra pakeisti status quo dėl visapusio susitarimo, kurį priimtų visos suinteresuotos šalys – situacija atrodanti tokia tolima kaip visada¹⁵⁵. Esminis dalykas yra tai, kad derybų procesas nustatytų ir priimtinių tikslų link vis dar stovi vietoje. Tokioje situacijoje jis klaidingai atspindi realią situaciją, kad viena šalis jau turi tai, ko ji siekia. Jis taip pat gali duoti priešingus rezultatus. Sutarčių struktūra leidžia suprasti, kodėl PIO pozicija buvo atskirta nuo Palestinos valdžios ir kodėl būsimų derybų darbotvarkė yra tiksliai atspindėta esamų teritorijų valdžios išsaugojime. Jei vieną kartą pripažintos laisvės nebegalima atšaukti, tai yra priešastis jos nesuteikti arba padaryti tai kuo trapesniu būdu. Todėl susitarimai įgauna esminių struktūrinių sunkumų požymius, kuriuos, bent jau esamu laikotarpiu, vienašališki veiksmai gali tik pagilinti.

4.4 Palestinos ir Izraelio konflikto suregulavimo perspektyvos

Kaip išspręsti Izraelio ir arabų konfliktą? Tai ypač mėstamas viso pasaulio politikų, politologų ir žurnalistų klausimas, jau daugelį metų užduodamas įvairiomis progomis ir vis neatsakomas. Nes vieningo ir tikslaus atsakymo kol kas tiesiog nėra. Analizuojant šiandieninę geopolitinę Izraelio ir jo kaimynų padėtį, arabų valstybių bei palestiniečių aspiracijas, galima pabandyti pateikti konflikto išsprendimo galimybes. Norint pabandyti atsakyti, reikia atsižvelgti į šiame darbe išvardytus faktus, argumentus ir žinoma iš ko kilo ši problema ir kaip ji toliau vystėsi, galima išskirti du konflikto suregulavimo negalimumo aspektus. Sukonkretinus priešastis, dėl ko ši kompleksinė problema iki šiol niekaip neišsprendžia, galima bandyti pateikti jo tolimesnes suregulavimo galimybių gaires.

¹⁵² JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/57/107(2002). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-31]. Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/russian/documen/gadocs/57sess/57res2.htm> >

¹⁵³ Quartet Performance-based Roadmap to Permanent Two-State Solution to the Israeli-Palestinian Conflict: S/2003/509, S/RES/1515(2003)

¹⁵⁴ Tarptautinio Teisingumo Teismo 2004m. liepos 9d. Konsultacinė išvada Dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-31]. Prieiga per internetą: < http://www.icj-cij.org/homepage/ru/advisory_2004-07-09.pdf >

¹⁵⁵ Revised Disengagement Plan of 6 June 2004. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-04-03]. Prieiga per internetą: < <http://www.mfa.gov.il/MFA?Peace+Procces/Reference+Documents/Revised+Disengagement+Plan+6June-2004.htm> >

Pirmasis konflikto sureguliuavimo negalimumo aspektas kyla iš paties konflikto pobūdžio. Dvi skirtingos tautos turi pretenzijų į tą pačią teritoriją. Remiantis aukščiau išdėstytais šiame darbe faktais ir pagrįstais argumentais, galima pasakyti, kad Izraelio istorija, vietovės ir su tuo susiję sentimentai kelia neišvengiamą kultūrų ir tautų konfliktą. Faktas, kad Izraelis buvo įkurtas, remiantis dar tais laikais visuotinai negaliojusia apsisprendimo teise ir išreikštas daugiau politiniais motyvais, dirbtinai sukuriant valstybę žemėje, kurioje pati žydų tautos dauguma negyveno, o ieškojo geresnio gyvenimo kitose šalyse- pagrindinis vietos gyventojų nepasitenkinimo šaltinis ir tai nesuteikia žydų tautai teisės ignoruoti palestiniečių apsisprendimo teisės savo teritorijų atžvilgiu. „Šaltojo karo“ metais konfliktą kurstė dar ir dviejų pasaulio sistemų susidūrimas regione. Paskutiniojo praeito amžiaus dešimtmetyje atsirado viltis, kad Izraelis sudarys taiką su palestiniečiais ir aplinkynėmis musulmoniškomis pasaulio valstybėmis. Tačiau pastarųjų metų įvykiai rodo, kad visa tai-tik teorija, ir visų lyderių pastangos surasti abiem pusėm priimtina sprendimą kol kas neduoda rezultatų. Konfliktas, jau virtęs amžinu, kartu tapo ir pasauliniu. JAV jau keli dešimtmečiai tarpininkauja dviejų šalių derybose, tačiau jos tikroji pozicija nėra aiški, jau vien dėl to, kad ji nors ir skelbiasi siekianti taikaus sureguliuavimo, tačiau, kaip pastebi politologai, beatodairiškai remia savo ilgalaikį strateginį partnerį Izraelį. Be to, JAV vyriausybė po 2001 metų rugsėjo 11d. teroro aktų, oficialiai pasiskelbusi antiteroristinės kampanijos avangardu, nebeturi pagrindo smerkti valstybės sąjungininkės, kuri nuolat teigia, kad aktyviai ginasi nuo palestiniečių teroristų¹⁵⁶. Iš tarptautinės bendruomenės, ypač iš ES vadovybės, pasigirsta nuomonių, kad dabartinės Izraelio ir palestiniečių vadovybės nuėjo per toli asmeninės neapykantos ir neišmintingo užsispyrimo keliu, todėl tikėtina, kad užleidus vietas jaunesnei ir lankstesnei politikų kartai, galimas taikos pasiekimo ir konflikto išsprendimo progresas. Yra ir nuomonių, kad europiečiai būtų linkę perimti konflikto sureguliuavimo iniciatyva į savo rankas, nes JAV tarpininkavimas neduoda jokių rezultatų, tačiau Europos Sąjunga sudarančios valstybės narės nevisada tarpusavyje susitaria dėl bendrų nuostatų ir daugiau kalba apie principus nei veikia¹⁵⁷. Pačiam Izraeliui priimtinausias būdas yra, turbūt išvis iškeldinti palestiniečius, kuriuos jie nelaiko nacija, o įvardija kaip „*jordaniečius, sirus, egiptiečius ar libaniečius patekusius į Palestinos mandatinę teritoriją*“¹⁵⁸, todėl jų manymu, arabai turi grįžti iš ten kur atėjo. Palestiniečių perkėlimas yra radikali išeitis, kuriai jie aišku priešinsis, nors kita vertus tas tas perkėlimas jau vyksta įvairiomis formomis nuo pat Izraelio valstybės įsisteigimo dienos. Kitas variantas suvienijant izraeliečius ir palestiniečius į vieną valstybę su vienodomis pilietinėmis

¹⁵⁶ Račius E. *Kai plieskiasi gaisras, vien nerimauti dėl to neužtenka*. [Interanktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-31]. Prieiga per internetą: < www.tspmi.vu.lt/files/tpkomentarai/04_06.htm >

¹⁵⁷ Haine J-Y. *Kariniai reikalai. ESGP pertvarkyta?* [Interanktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-31]. Prieiga per internetą: < <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue2/lithuanian/military.html> >

¹⁵⁸ Druktenis G. S. *Izraelis žydų valstybė*. Vilnius: Artlora, 2006, p. 468.

teisėmis bei vyriausybe, kuri nebūtų palankesnė kuriai nors religinei ar etninei šalies grupei-irgi nelabai perspektyvus, nes pati ilgai trukusio konflikto istorija ir dviejų tautų susipriešinimas trukdytų tokiai unijai veikti. Taip pat abejotina, ar Izraelis su tuo sutiktų. Izraelis, kuris dabar kontroliuoja didžiąją dalį arabams skirtos 1947 metais padalytos Palestinos teritorijos, apgyvendintos tiek žydais, tiek palestiniečiais, naudoja daug Vakarų Kranto žemių armijos reikmėms ir žydų naujakuriams įsikurti. Kai kuriose vietovėse palestiniečiai turi savo autonomijos statusą ir siekia įkurti nepriklausomą Palestinos valstybę. Palestiniečiai priešinasi Izraelio administracijai bei žydų naujakurių įsikurimui. Norint numalšinti palestiniečių keliamus neramumus, Izraelis turi sutraukti šiose teritorijose daug karinių pajėgų, kas savo ruožtu reikalauja didelių išlaidų, be to, dar labiau didina įtampą. Variantas su *Status quo* Artimuosiuose Rytuose, kuris yra iki šiol, reikštų du esminius dalykus: Izraelis tebekontroliuotų šias teritorijas, turinčias daug priešiška nusiteikusių palestiniečių ir antra, Izraelis tebekontroliuotų 1967 metais iš Sirijos užimtas ir 1981 metais aneksuotas Golano aukštumas. Tačiau palestiniečių toks *Status quo* netenkina. Toks nusiteikimas reiškia naujas dideles aukas ir išlaidas Izraeliui, žydų ir palestiniečių ekstremistų grupuočių klestėjimą. Paskutinė ir ko gero, teisingausia konflikto sureguliuavimo galimybė būtų, pasitraukti Izraeliui iš okupuotų teritorijų, iškeldinti iš ten visus gyvenančius žydus, leisti sugrįžti palestiniečių pabėgėliams, kompensuojant jiems visą materialinę žalą, padaryta neteisėtais Izraelio vykdomos politikos veiksmais ir sutikti su Palestinos nepriklausomos valstybės egzistavimu. Aišku, visa tai reikalauja didelių išlaidų ir Izraelis su tokia idėja niekad nesutiks, be to, tai reikštų tiesioginį ankstesnės Izraelio valstybės vykdomos politikos palestiniečių atžvilgiu neteisėtumo pripažinimą. Tačiau remiantis tarptautinės teisės paprotinėmis normomis bei galiojančiais principais, Izraelis turi vykdyti tai, ką tarptautinė bendruomenė rekomenduoja daryti. Iš to kyla kitas pastebėjimas dėl egzistuojančios problemos.

Antras konflikto sureguliuavimo negalimumo aspektas būtų pats tarptautinės teisės pobūdis. Tarptautinė teisė yra horizontali teisinė sistema, neturinti aukščiausios valdžios, centralizuotos prievartos naudojimo sistemos. Viskas yra daroma valstybių laisva valia. Vieni autoriai, atkreipia dėmesį į tai, kad jei valstybės neturi aukštesnės valdžios ir jų santykiai yra paremti tik tiek, kiek valstybės gali tarpusavyje susitarti, tada pati teisė praranda savo realų privalomąjį pobūdį, kas yra pačios teisės esmė. Ar gali būti teisė „tikra“ kada teisės subjektai gali atmesti privalomuosius reikalavimus?¹⁵⁹ Kiti autoriai laiko, kad tarptautinė teisėtvara turi galią tik žmonių vaizduotėje ir ji neatitinka efektyviai nustatytos tvarkos sampratos, nes tam, kad ji būtų, jai trūksta jėgos panaudojimo teisinės kontrolės¹⁶⁰.

¹⁵⁹ Scharter. O. *The nature and reality of international law*. London: Nijhoff Publisher, 1991, P. 9.

¹⁶⁰ Vadalapas V. *Tarptautinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 18.

Iš tikrųjų, Tarptautinis Teisingumo Teismas gali funkcionuoti tik valstybėms sutikus dėl jo jurisdikcijos, o JT Saugumo Tarybos galimybės teisės užtikrinimo srityje yra ribotos tiek teisiškai, tiek politiškai. Tarptautinėje teisėje jėgos ir politikos įtaka yra aiškiai pasireiškianti. Pačių valstybių, kaip tarptautinės teisės dalyvių, santykių pagrindas-tarptautinės sutartys, įvairios deklaracijos, bei konvencijos. Jos sudarytos, remiantis istoriškai susiformavusiais ir nusistovėjusiais papročiais, kurie laikui bėgant virto teisės normomis, bei principais. Tai yra tos normos, kurias pripažįsta kvalifikuota dauguma valstybių. Galima būtų pastebėti, kad iš pagrindinių principų kylantys įsipareigojimai yra visuotino pobūdžio. Tai suteikia kiekvienai valstybei teisę ir tuo pačiu įpareigoja imtis priemonių, nukreiptų prieš principų pažeidinėjimą. Kitaip tariant, valstybė pažeidusi pagrindinius tarptautinius teisės principus yra atsakinga ne prieš konkrečią valstybę, kurios konkrečius interesus pažeidė, o prieš visą tarptautinę bendriją kaip visumą. Tą dar sykį įtvirtino Teismas savo konsultacinėje išvadoje, kad kitų valstybių pareiga yra nepripažinti dėl susiklosčiusios situacijos esamos padėties bei kitaip neprisidėti prie jos¹⁶¹, tačiau „tylus neprisidėjimas“ Izraelio-Palestinos konflikto atžvilgiu, didelės naudos neduoda.

Kol egzistuoja tarptautiniai santykiai, tol egzistuos ir problemos, ginčytini klausimai tarp valstybių. Tarptautinis ginčas, tarptautinėje teisėje įvardintas kaip nesutarimas dėl kokio nors fakto ar teisės normos tarp atitinkamų subjektų, t.y. valstybių, kada viena iš jų reiškia pretenzijas kitai, o pastaroji tai neigia arba tik iš dalies sutinka su reikalavimais. Jungtinių Tautų įstatai iš visų valstybių reikalauja „taikiomis priemonėmis, remiantis teisingumo ir tarptautinės teisės principais, sureguliuoti bei išspręsti tarptautinius ginčus arba situacijas, galinčias pažeisti taiką“¹⁶². Tarptautinė teisė nekuria įstatymų ir netaiko sankcijų. Viskas vyksta geranoriškais susitarimais tarp valstybių. Tačiau Izraelio ir Palestinos konflikto eigoje-geranoriškumo neužtenka. Per visą savo gyvavimo laikotarpį Izraelis ignoravo 33 JTO rezoliucijas. Tai kodėl tarptautinė teisė neturėtų to vertinti kaip pažeidimo visos valstybių bendruomenės atžvilgiu ir bendru susitarimu tarp valstybių negalėtų pradėti taikyti sankcijas Izraeliui? Tai būtų gan efektyvus būdas greičiau sureguliuoti įsisenėjusią problemą, nes paprastom priemonėm, vien išreiškus pasmerkimą ar pareiškus oficialią valstybės poziciją, kad Izraelis pažeidė vieną ar kitą tarptautinės teisės normą-seniai jau nebeduoda rezultatų. Yra nuomonių, kad ES, kaip sudedamoji tarptautinės teisės sistema, turėti veiksmingiau reaguoti į dabartinę padėtį Artimuosiuose Rytuose ir taikyti ekonomines bei kitokio pobūdžio sankcijas Europos mastu Izraeliui¹⁶³. Yra laikomasi griežtos

¹⁶¹ Tarptautinio Teisingumo Teismo 2004m. liepos 9d. konsultacinė išvada dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-31]. Prieiga per internetą: < http://www.icj-cij.org/homepage/ru/advisory_2004-07-09.pdf >

¹⁶² Vadapalas V. Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 22.

¹⁶³ *The EU, Israel and International Law: a Blueprint for Peace*. Washington Report on Middle East Affairs; Aug2006, Vol. 25 Issue 6, p.21-22. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-31]. Prieiga per internetą: < <http://web.ebscohost.com/ehost/delivery?vid=7&hid=14&sid=7e7ca48a-22cd-458c.htm> >

pozicijos, kad Izraelis turi pasitraukti iš okupuotų teritorijų, atstatyti savo sienas, kurios buvo numatytos iš pat pradžių JT Generalinės Asamblėjos Padalinimo sprendimu, pripažintų Palestiną, kaip nepriklausomą valstybę, sumokėtų palestiniečiams kompensaciją dėl visos patirtos žalos, tuo pačiu ir palestiniečiai turi susilaikyti nuo teroristinių veiksmų. Bet tai tik lieka planuose. Viską nulemia šioje vietoje politika ir nenoras gadinti draugiškų santykių tarp didžiųjų pasaulio valstybių.

Lygiai taip pat dėl nuolatinio JAV veto JT Saugumo Taryboje, Izraeliui tų sankcijų niekaip nepavyksta pritaikyti ir JTO kompetencijos rėmuose. Jei 1998-1999 metais Kosovo krizės metu, pasinaudojant Vienybės taikos labui rezoliucija, buvo įvestos NATO karinės pajėgos konfliktui sureguliuoti¹⁶⁴, tai Izraelio atžvilgiu niekad nieko panašaus net nebuvo bandoma daryti. Atkreipiant dėmesį į tai, kad NATO pagrindinė dalyvė yra JAV, kuri nuolat palaiko Izraelį, o kitos didžiosios valstybės nenori prisiimti atsakomybės ir pabloginti diplomatinius ryšius su JAV pateikdamos tokį pasiūlymą-ko gero taip niekad ir neatsitiks. JAV buvo pirmoji valstybė pripažinusi Izraelio valstybę, ne paslaptis, kad JAV ir Izraelį sieja itin glaudūs santykiai ir dabar. Izraelis yra priklausomas nuo ekonominės JAV paramos ir jis yra naudingas ne vien dėl palankios Artimuosiuose Rytuose geografinės padėties, bet dar ir dėl to, kad JAV gyvena tokio pat dydžio kaip visas Izraelis žydų gyventojų bendruomenė, kuri daro didelę įtaką JAV vykdomai tiek vidaus, tiek išorinei politikai. Pagarsėjęs žydų lobizmas per AIPAC(American-Israeli Public Affairs Committee) suformavo unikalią JAV ir Izraelio partnerystę plėtojant strategines grėsmes Artimuosiuose Rytuose ir tuo pačiu suteikė galimybę pačiam Izraeliui išlikti nebaudžiamam¹⁶⁵.

Kita vertus, palestiniečiai, kurių teisės nuolat yra pažeidinėjamos Izraelio valstybės, negali imtis jokių atsakomųjų, o juo labiau atvirų teroristinių veiksmų, nes tarptautinė teisė draudžia jėgos naudojimą prieš valstybę pažeidėją. Todėl Izraelio-Palestinos konflikto sureguliuavimo perspektyvos susijusios su pačiomis valstybėmis, konflikto dalyvėmis, jų noru taikiai bei kuo greičiau tą problemą išspręsti. Izraelis privalo laikytis tarptautinės teisės normų, išspręsti teritorijos, pabėgėlių ir kompensacijos klausimus. Palestiniečiai savo ruožtu turi susilaikyti nuo teroristinių veiksmų. Pasaulio valstybės, turėtų dėti daugiau pastangų ir visapusiškai stengtis prisidėti įvairiomis priemonėmis prie greito problemos išsprendimo. Pati konflikto eiga ir Izraelio nenoras vykdyti JTO rezoliucijų, veda dar ir prie to, kad nuolat nepavykstant pritaikyti Izraeliui tiesioginių sankcijų, reikalinga pačios organizacijos, ypač JT Saugumo Tarybos organo reforma, kad efektyviau ir veiksmingiau būtų reaguojama į pasaulinius konfliktus.

¹⁶⁴ Žalimas D. Palestinos sienos byla: aktualios tarptautinės teisės raidos problemos Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinėje išvadoje. Vilnius, Justitia, 2004m. Nr. 4(52).

¹⁶⁵ Mearcheimer J.J., Walt S. M. *The Israeli Lobby and U.S. Foreign Policy*. Middle East Policy, Vol. XII, No. 3, Fall, 2006. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-20]. Prieiga per internetą: < <http://www.blackwell-synergy.com/action/doSearch?> >

Išvados

Išanalizavus su Izraeliu susijusius istorinius dokumentus, Jungtinių Tautų priimtas jo atžvilgiu rezoliucijas, o taip pat visuotinai galiojančias tarptautinės teisės normas įtvirtintas įvairiose deklaracijose, konvencijose bei paktuose; apžvelgus Tarptautinio Teisngumo Teismo praktiką, specialią literatūrą nagrinėjamu klausimu, darytinos tokios išvados:

1. Tarptautinė teisė, kurioje valstybės dalyvauja kaip pagrindiniai teisinių santykių subjektai, neapibrėžia tiksliai valstybės sąvokos, nuo pateiktų Montevideo Konvencijos „Dėl valstybių teisių ir pareigų“ valstybės požymių praktikoje yra dažnai nukrypstama ir valstybių susidarymas paremtas daugiau faktinėmis situacijomis, kurios atsispindi tarptautinėje bendruomenėje konkrečiose jų susidarymo atvejuose kintant pačioms tarptautinės teisės nuostatoms. Visuotinai yra sutariama, kad apibrėžta teritorija, nuolatiniai gyventojai, veiksminga valdžios kontrolė ir galėjimas užmegzti santykius su kitomis valstybėmis yra klasikiniai steigiamieji valstybės elementai, tačiau valstybių susidarymo situacijų įvairovė leidžia kalbėti ir apie kitus, tautų apsisprendimo, pripažinimo, nepriklausomybės, pastovumo, teisinės tvarkos požymius, kad tam tikrą darinį būtų galima įvardinti kaip valstybę tarptautinės teisės prasme.
2. Konstatuotina, kad pripažinimo institutas tarptautinėje teisėje iki šiol yra politizuotas. Tai labai apsunkina pačios pripažinimo sampratos suvokimą, taip pat tai neprideda pripažinimo institutui efektyvumo, reguliuojant tarpvalstybinius santykius. Iki šiol pripažinimo institutas tarptautinėje teisėje reguliuojamas bendromis tarptautinės teisės normomis bei principais. Todėl apibendrinant būtų galima pasakyti, kad pripažinimo instituto kodifikavimo klausimas iki šiol yra atviras.
3. Nors Izraelio valstybės įsisteigimo idėja ir atsirado iš XIX a. pabaigos kilusio žydų nacionalizmo ir Palestina buvo tik viena iš galimų alternatyvų, kurioje žydų tauta galėtų įgyvendinti savo apsisprendimo teisę, tačiau tuo metu galiojusios tarptautinės teisės normos nenumatė nei naujos valstybės įsisteigimo galimybės teritorijoje, kurioje dauguma tos tautos žmonių negyveno, nei buvo pripažįstamas kaip visuotinai priimtas tautų apsisprendimo teisės principas. Žydų sutapatinimas su Palestina buvo daugiau D. Britanijos valstybės vidaus ir užsienio politikos bei jos strateginių tikslų Artimųjų Rytų atžvilgiu laikimosi išraiška.

4. Tautų Sąjungos suformuota nauja mandatų sistema, buvo įtvirtinta ir vėliau įsisteigusios Jungtinių Tautų organizacijos Chartijoje, suteikiant mandatinėms teritorijoms „globojamų teritorijų“ statusą. Tiek Tautų Sąjunga, tiek Jungtinių Tautų organizacija pripažino tarptautinę atsakomybę už tokių teritorijų valdymo, saugumo tikslų vykdymą bei įgyvendinimą, numatytą Statute, Chartijoje ir tarpusavio dvišalėse sutartyse. Abi organizacijos įtvirtino nuostatas, kuriose buvo atsisakyta prijungti kolonijines teritorijas, priklausiusias ankstesniame kare nugalėtoms valstybėms. Tuom buvo apgintas tarptautinis interesas kur kas ankstesniame, valstybių kelio link nepriklausomybės proceso etape, nei leido to meto tarptautinė teisė. Tautų apsisprendimo principas buvo pritaikytas jau mandatinėms ir globojamoms teritorijoms, kurios tapo pirmuoju atskiru tautų apsisprendimo teisės kriterijumi teritorijos atžvilgiu.
5. Konstatuotina, kad nors Izraelio Nepriklausomybės deklaracija iš dalies priklausė nuo JT Generalinės Asamblėjos 181(II) sprendimo, Izraelio valstybė nebuvo sukurta sutinkamai su Padalinimo planu. Paliaubų metu Izraelis užėmė kur kas didesnę teritoriją nei jam buvo suteikta pagal padalinimo sprendimą. Valstybė buvo sukurta nesilaikant mažumų apsaugos sąlygų, kurios buvo nurodytos JT Generalinės Asamblėjos 181(II) sprendime. Tačiau atsižvelgiant į socialinę ir politinę to meto Palestinos situaciją, padalinimas neprieštaravo Palestinei taikomam apsisprendimo teisės principui.
6. Izraelio valstybė taikant klasikines Montevideo Konvencijos „Dėl valstybių teisių ir pareigų“ nuostatas, neatitiko apibrėžtos teritorijos požymio, nuolatinį gyventojų požymis taip pat diskutuotinas, bet remiantis apsisprendimo teisės principu, sąlyginai galima sutikti su jo buvimu. Veiksmingos valdžios ir galėjimo užmegzti santykius su kitomis valstybėmis požymius, Izraelis atitiko, tačiau pritaikant kitą, nepriklausomybės, valstybės kaip teritorinio darinio elementą, kriterijų, tai buvo ne „tinkamo ir teisėto veiksmingumo“ kriterijus, taikomas apsisprendimo teisę turinčio vieneto egzistavimui, o griežtesnis stabilaus ir veiksmingo teritorijos valdymo kriterijus. Kitų valstybių skubotas Izraelio valstybės pripažinimas, kaip ir pačios valstybės įsisteigimo idėja, kilusi XIXa. pradžioje, buvo paremtas politiniu pagrindu.
7. Esminis Izraelio-Palestinos teritorinio sureguliuavimo konflikto elementas, kilęs 1948 metais-palestiniečių apsisprendimo teisės įgyvendinimo negalimumas. Palestinos autonomijos įkūrimas-kaip išeitis vidiniam konfliktui sureguliuoti, tačiau tinkamo palestiniečių apsisprendimo teisės įgyvendinimo negalimumas išlieka ir dabar dėl Izraelio valstybės tarptautinės teisės paprotinių normų nesilaikymo ir nuolatinio jų pažeidinėjimo.

8. Palestinos autonomija, atsižvelgiant į Montevideo Konvencijos „Dėl valstybių teisių ir pareigų“ sudedamuosius elementus, teoriškai galima būtų pripažinti valstybę. Juo labiau, kad jos egzistavimą parėmė ir JT Generalinės Asamblėja savo rezoliucijoje A/RES/43/177 (1988), tačiau nesant tinkamų pripažinimo institutą reguliuojančių normų, Palestinos autonomijos, kaip valstybės tarptautinis pripažinimas vėl gi priklauso nuo politinių didžiųjų valstybių interesų.
9. Nors apsisprendimo teisė gali nulemti ir dažnai nuveda į valstybingumą, ji nėra tas pats kaip ir valstybingumas. Tarptautinė teisė aiškiai atskiria apsisprendimo teisę nuo realaus valstybingumo pasiekimo, nes valstybingumas yra vertinamas kaip reali padėtis ir kai patys žmonės veikiantys pagal atitinkamas procedūras pasirenka nepriklausomybę, o Palestinos autonomijoje-skirtingi valdžios atstovai faktiškai prisiima atsakomybę už tarptautinius teritorijos santykius ir už jos vidinį valdymą.
10. Nors Palestinos nepriklausomos valstybės įkūrimo idėja yra kritikuojama ir jai nepritariama, nes apsisprendimo teisė įtvirtina teritorinio vientisumo principą, tačiau išorinė apsisprendimo teisės forma leidžia teritorinio vieneto atsiskyrimą, nesant galimybės tinkamai įgyvendinti vidinę apsisprendimo teisę, todėl manytina, kad Palestinos valstybės įkūrimas būtų geriausia išeitis įsisenėjusiam konfliktui išspręsti, bet tik tuo atveju, jei patys palestiniečiai turėtų vieningą, veiksmingą ir teisėtą valdžią.
11. Galimos konflikto sureguliuavimo perspektyvos šiuo atveju priklauso nuo pačių konflikto dalyvių. Izraelis privalo laikytis tarptautinės teisės normų, išspręsti teritorijos, pabėgėlių ir kompensacijos klausimus. Palestiniečiai savo ruožtu turi susilaikyti nuo teroristinių veiksmų ir viešų pareiškimų, kad sunaikins Izraelį. Pasaulio valstybės, turėtų dėti daugiau pastangų ir visapusiškai stengtis prisidėti įvairiomis priemonėmis prie greito problemos išsprendimo. Pati konflikto eiga ir Izraelio nenoras vykdyti JTO rezoliucijų, veda prie to, kad nuolat nepavykstant pritaikyti Izraeliui tiesioginių sankcijų, reikalinga pačios organizacijos, ypatingai JT Saugumo Tarybos organo reforma, kad efektyviau ir veiksmingiau būtų reaguojama į pasaulinius konfliktus.

Literatūros sąrašas

I. Teisės aktai

1. 1933m. Montevideo konvencija dėl valstybių teisių ir pareigų;
2. 1945m. JT Chartija. V. Ž., 2002, Nr.: 15-557 ;
3. 1948m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. V. Ž., 2006, 68-2497;
4. 1949 m. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos(protokolas), 1977. Įsigaliojo 2001. V. Ž. 2000 Nr.63;
5. 1949m.Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu. V. Ž .,2000 Nr.63-1904;
6. 1949m. Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais, V.Ž., 2000 Nr.63;
7. 1966m. JT Piliетinių ir politinių teisių paktas. V. Ž. 2002, Nr. 77-3288;
8. 1966m. JT Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. V. Ž. 2002, Nr. 77-3290;
9. Covenant of the League of Nations. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: < <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/leagcov.htm#art14> >;
10. The Palestine Mandate. 1922m.[Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-04]. Prieiga per internetą: < <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/palmanda.htm> >;
11. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/181(II) (1947). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-18]. Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/russian/ga/2/docs/res2.htm> >;
12. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/1514 (XV) (1960). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-11]. Prieiga per internetą: < http://www.un.org/russian/ga/15/docs/res15_2.htm >;
13. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/3236 (1974). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-23]. Prieiga per internetą: < http://www.un.org/russian/ga/29/docs/res29_1.htm >;
14. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/43/177 (1988). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-28]. Prieiga per internetą: < http://www.un.org/russian/ga/43/docs/res43_4.htm >;
15. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/45/67(1990). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-23]. Prieiga per internetą: http://www.un.org/russian/ga/45/docs/res45_2.thm >;
16. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/57/107(2002). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-31]. Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/russian/document/gadocs/57sess/57res2.htm> >;
17. JT Saugumo Tarybos rezoliucija S/RES/62(1948). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-17]. Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/russian/document/scresol/1948> > ;
18. JT Saugumo Tarybos rezoliucija S/RES/237(1967). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-27]. Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/russian/document/scresol/1967> >;
19. JT Saugumo Tarybos rezoliucija S/RES/242(1967). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-27]. Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/russian/document/scresol/1967> >;

20. JT Saugumo Tarybos rezoliucija S/RES/338(1973). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-27].
Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/russian/document/scresol/1973> >;
21. JT Saugumo Tarybos rezoliucija S/RES/446 (1979). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-20].
Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/russian/document/scresol/1979> >
22. JT Saugumo Tarybos rezoliucija S/RES/1511(2003). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-24].
Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2003/res1511.htm> >;
23. The Wye River Memorandum. Art. V [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-22]. Prieiga per internetą: < http://www.state.gov/www/regions/nea/981023_interim_agm.html >;
24. Israeli-Palestinian Interim Arrangement on the West Bank and the Gaza Strip. Washington, D.C., September 28, 1995. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-22]. Prieiga per internetą: < <http://www.israel.org/mfa/Peace%20Process/Guide%20the%20Peace%20Process/The%20Israeli-Palestinian.htm> >;
25. Revised Disengagement Plan. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-04-03]. Prieiga per internetą: < <http://www.mfa.gov.il/MFA?Peace+Procces/Reference+Documents/Revised+Disengagement+Plan+6June-2004.htm> >
26. Possible approaches and appropriate ways and means providing for the closest possible participation of Palestine in the action of Unesco. 132 EX/31, September 1989 [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-28]. Prieiga per internetą: < <http://unesdoc.unesco.org/ulis/cgi-bin/ExtractPDF.pl?catno=83783&look=new&II=1> >.

II.Specialioji literatūra

Monografijos, vadovėliai ir pan. leidiniai:

1. *A survey of Arab-Israeli relations*. Europe Publications Limited, 2004;
2. Akerhurst M., Malančuk P. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2000;
3. Asbek F. M. *International society in seacrh of transnational order*. Brill, 1976,
4. Brownlie I. *Principles of Public International Law..* Oxford Clarendon Press, 1990;
5. Calvocoressi P. *Pasaulio politika*. Vilnius: leidykla “Briedis”, 2001;
6. Crawford J. *Creation of States in International Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2006;
7. Dimont M. *Jews, god and History*. N. Y: Mentor Books, 1994;
8. Drukteinis G. S. *Izraelis žydų valstybė*. Vilnius: Artlora, 2006;
9. Eidintas A., Eidintas D. *Žydai, Izraelis ir palestiniečiai*. Vilnius, 2007;

10. Hannum H. *Autonomy, Sovereignty, and self-determination. Accomodation of conflicting rights*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996;
11. Hiller T., Taylor, & Francis Group. *Sourcebook on Public International law*. Cavendish Publishing, 1998;
12. Jarašiūnas E. ir kt. „*Lietuvos Konstitucinė teisė*“. Vilnius, 2002;
13. Kelsenas I. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002;
14. Kipper J., Sounders H. H. *The Middle East in global perspective. American Institute Enterprise, USA, Washington, D. C.* 1991;
15. Malančuk P. *Israel. Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: Elsevier, 1995, 2;
16. Marek K. *Identity and continuity of States in Public International law..Genevie: Librairie E Droz, 1954;*
17. Moore M., Buchanam A. *States, nations and borders. The ethic of making boundaries*. Cambrige University Press, 2003;
18. Riomeris M. *Suverinitetas*. Vilnius: Pradai, 1995;
19. Riomeris M. *Valstybė*. Vilnius: Pradai, 1995;
20. Scharter. O. *The nature and reality of international law*. London: Nijhoff Publisher, 1991
21. Vadapalas V. *Tarptautinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998;
22. Vadapalas V. *Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003;
23. Vansevičius S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000;
24. Žalimas D. *Lietuvos respublikos nepriklausomybės atkūrimas. Pagrindiniai klausimai apie tarptautinę teisę*. Vilnius: Rosma, 1997;
25. Бирюков П. Н. *Международное право*. Москва: Юрист, 2000;

Straipsniai periodiniuose leidiniuose:

1. Beinoravičius D. *Teisės ir įstatymo santykio raida modernėjančioje Europoje*. Vilnius, Jurisprudencija, 2002, t. 34(26); p.7;
2. Davis U. *Whither Palestine-Israel? Political reflection on citizenship, bi-nationalism and the one-state solution*. Holyland studies: A multidisciplinary Journal (Edinburgh University Press), Nov 2006, Vol. 5, Issue 2, p.199-210. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-02]. Prieiga per internetą: < <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=108hid=103&sid=01a76cce-643b-455d-8e6c-30def5c416%40session> >;

3. Foulkes I. *Switzerland deries Gaza campaing*. BBC News, Geneva. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-23]. Prieiga per internetą : < <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/5145654.stm> >;
4. Gwyn R. *Israel and the Potential for Conflict: A Rejoinder*. The Professional Geographer, Volume 22, Issue 5, Page 248-251, Sep 1970.[interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-15]. Prieiga per internetą :< <http://www.blackwell-synergy.com/action/doSearch?>>;
5. Haine J-Y. *Kariniai reikalai. ESGP pertvarkyta?* [Interanktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-31]. Prieiga per internetą: <<http://www.nato.int/docu/review/2005/issue2/lithuanian/military.html> >
6. Harris W. *Autonomy and sovereignty as the impossible elements of a well-ordered politics. International Conference on "Individualism and Community in a Democratic Society"*. Washington, D. C. October 6-11, 1996. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-18]. Prieiga per internetą: < <http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/recordDetail?accno=ED407321>;
7. Israeli and the Resources of the West Bank. Journal of Palestine Studies, Vol. 8, No. 4 (summer, 1979), p. 94-104. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: < <http://links.jstor.org/sici?sici=0377-X%28197922%298%3A4%3AIAITROT%E2.0.CO%3B> >;
8. Jerome Slater. *A Palestinian State and Israeli Security*. Political Science Quarterly, Vol.106, No.3(Autumn 1991), p. 411-429 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 02 13]. Prieiga per internetą: < <http://web.ebscohost.com/ehost/results?>>;
9. *Jewish nationalism and the question of Palestina*. By: Cocks, Joan. Interventions: The International Journal of Postcolonial Studies, Mar2006, Vol. 8 Issue 1, p24-39. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-01-12]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/results?>;
10. Jovanovic A. M. *Territorial Autonomy in Eastern Europe-Legacies of the Past*. Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe. University of Belgrade, Serbia, Issue 4/2002. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-25]. Prieiga per internetą: < http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus4-2002_Jovavic_kymlicka.pdf >
11. Lapidoth R. *Autonomy: Flexible solutions to Ethnic conflicts*. United States Institute of Peace Press, Washington D.C. 1997,p. 111-149. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-31]. Prieiga per internetą: < <http://www.springerlink.com/index/4NRRT6W6XA2AP76B.pdf> >;

12. Meisels T. A *Land without a People: an Evaluation of nations. Efficiency-based territorial claims*. Political studies: Vol 50, 959-973, Dec 2002. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-12]. Prieiga per internetą: < :< <http://www.blackwell-synergy.com/action/doSearch?>>;
13. Mitė V. *Baigėsi viršūnių susitikimas Anapolyje: sutarta tęsti pokalbius*. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-11]. Prieiga per internetą: <http://www.politika.lt/index.php?cid=9315>;
14. Mnookin R. *The Internal Israeli Conflict: The Past, Present, and Future of the Jewish West Bank and Gaza Settlements*. Negotiation Journal, Volume 21, Issue 2, Page 165-170, Apr 2005. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-15]. Prieiga per internetą :< <http://www.blackwell-synergy.com/action/doSearch?>>;
15. *Municipal Boundary Conflicts Between Jewish and Arab Local Authorities in Israel: Geography of Administration or Geopolitics?* By: Razin, Eran; Hazan, Anna. Geografiska Annaler Series B: Human Geography, 2004, Vol. 86 Issue 2, p79-94. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-15]. Prieiga per internetą :< <http://www.blackwell-synergy.com/action/doSearch?>>;
16. Puleikytė K. *Kosovo statuso klausimas: nepriklausomybė ar autonomija?*. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-11]. Prieiga per internetą: < <http://www.geopolitika.lt/?artc=221>>;
17. Račius E. *Kai plieskiasi gaisras, vien nerimauti dėl to neužtenka*. [Interanktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-31]. Prieiga per internetą: < www.tspmi.vu.lt/files/tpkomentarai/04_06.htm >;
18. *The EU, Israel and International Law: a Blueprint for Peace*. Washington Report on Middle East Affairs; Aug2006, Vol. 25 Issue 6, p.21-22. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-31]. Prieiga per internetą: < <http://web.ebscohost.com/ehost/delivery?vid=7&hid=14&sid=7e7ca48a-22cd-458c.htm> ;
19. Mearsheimer J.J., Walt S.M. *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy* . Middle East Policy, Volume 13, Issue 3, Page 29-87, Sep 2006. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-15]. Prieiga per internetą :< <http://www.blackwell-synergy.com/action/doSearch?>>;

20. *The new hope "The one state solution"*. Bainerman Joel. Middle East, Oct 2007. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-11]. Prieiga per internetą: < <http://web.ebscohost.com/ehost/results?>>;
21. *The origins and Evolution of the Palestine problem: Part II 1947-1977*. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-24] Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/Depts/dpa/gpa/ngo/history.html> ;
22. Zeedani S. *Palestinians and Israeli Jews: Divide and Share the Land*. Palestine - Israel Journal of Politics, Economics & Culture, 2007, Vol. 14 Issue 3, p104-109, [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 02 13]. Prieiga per internetą: < <http://web.ebscohost.com/ehost/results?>> ;
23. Žalimas D. *Palestinos byla: aktualios tarptautinės teisės raidos problemos Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinėje išvadoje*. Vilnius, Justitia.-2004.-Nr.4 (52).

III. Teismų praktika:

1. Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinė išvada 2004m. 07. 09 d. A/ES-10/273 dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-11]. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idesicions.htm>
2. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1950m. 06.11d. konsultacinė išvada dėl Pietvakarių Afrikos statuso. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-06]. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/homepage/ru/summary.php>
3. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1971m. birželio 21d. konsultacinė išvada dėl teisinių pasekmių valstybėms, nevykdančioms JT Saugumo tarybos rezoliucijos 276(1970). [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-06]. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/homepage/ru/summary.php>

IV. Travaux preparatoires:

1. *Bendradarbisukime. Europos kaiminystės politika*. Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras, 2006.[Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-17]. Prieiga per internetą: < [http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/information/enp_brochure lt.pdf](http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/information/enp_brochure_lt.pdf)

Magistro darbo „Izraelio valstybės įsteigimas ir jos teritorinio sureguliuavimo problema“ santrauka

Palestinoje liejamas kraujas ne tik didina arabų ir žydų tarpusavio neapykantą, tačiau taip pat yra geriausias pasiteisinimas arabų terorizmui visame pasaulyje. Neapykanta, žudynės, prievarta, teroras, ir praktiškai jokios vilties susitarti – tai Izraelio ir Palestinos kasdienybė. Šiais metais sukanka 60 metų nepriklausomai Izraelio valstybei, tačiau ji neegzistuoja taip, kaip egzistuoja dauguma kitų, savo laiku įsisteigusių pasaulio valstybių. Ši priežastis paskatino išsamiau pažvelgti į pačios Izraelio valstybės įsteigimą ir kodėl jos įsikūrimas sukėlė tiek problemų.

Šio darbo struktūrą sudaro keturios dalys. Pirmoje darbo dalyje yra aptariamas valstybių įsteigimas tarptautinės teisės požiūriu. Kadangi pati tarptautinė teisė yra susijusi su valstybių teisėmis ir pareigomis, yra aptariami konkretūs kriterijai, kurie atskleidžia valstybės sampratą tarptautinės teisės prasme, įvardijami pagrindiniai jos požymiai, atskleidžiamas jų teorinio ir faktinio buvimo skirtingumas. Tuo pačiu yra aptariama valstybės požymių vystimosi raida ir išskiriamas papildomų kriterijų atsiradimo svarbumas.

Antroje dalyje nagrinėjami vienos konkrečios Izraelio valstybės susidarymo ypatumai istorinio ir politinio konteksto visumoje. Ši dalys susideda iš keturių skyrių, kuriose nuosekliai aptariama Palestinos mandato susiformavimo istorinės aplinkybės, jo įtaką tolimesnei valstybės įsteigimo idėjai, paties mandato turinio teisėtumas, mandato kaip teisės akto tęstinumas, Jungtinių Tautų organizacijos padalinimo sprendimo priėmimas bei analizuojamas teisinis jį priėmusio subjekto veiksmų pagrįstumas.

Trečia dalis skirta Izraelio valstybės įsteigimui, nepriklausomybės paskelbimui. Ši dalis susideda iš trijų skyrių, kuriuose kiekvienam atskirai nagrinėjami Izraelio valstybės požymiai tarptautinės teisės prasme. Analizuojami teritorijos, nuolatinių gyventojų, veiksmingos valdžios kriterijai ir kiek tai atitiko Izraelio valstybei, kaip naujam įsisteigusiam teritoriniam dariniui sutinkamai su nustatytais tarptautinės teisės normomis. Daugiausia dėmesio skiriama pripažinimo institutui-kaip vienam iš aktualiausių tarptautinės teisės ir politikos klausimų.

Ketvirtojoje dalyje yra analizuojamas Palestinos autonomijos įkūrimas ir tuo pačiu Izraelio teritorinio sureguliuavimo problemos ypatumai. Ši dalis susideda iš keturių skyrių, kuriuose išskiriamos pagrindinės konflikto priežastis, Izraelio tarptautinės teisės normų pažeidimai, nagrinėjamas autonomijos turinys ir kiek tai atitinka santykyje su Izraelio valstybe, įvardijamos priežastys dėl ko Palestina visgi nepripažįstama kaip valstybė bei pateikiamos galimos konflikto sureguliuavimo perspektyvos į kurias viso pasaulio bendruomenė deda dideles viltis.

Summary of Master Thesis 'Establishment of the State of Israel and its Territorial Issues'

Blood in Palestine both sharpens hatred between Arabs and Jews and is the best justification to Arab terrorism all over the world. Hatred, slaughter, violence, terror and practically no hope to come to an agreement are inseparable elements of Israel and Palestine. Israel has been an independent state for 60 years now; however, it does not exist in the same way as many other states established some time ago. This reason became an inducement to analyse the establishment of the State of Israel and the problems caused by this process in a more detailed way.

This work consists of four parts. The first part discusses establishment of states in terms of international law. Whereas international law itself is pertinent to the state rights and responsibilities, specific criteria revealing state conception in the sense of international law and its main features are presented as well as discrepancy of their theoretical and practical existence. At the same time this part shows the development of state characteristics and distinguishes the importance of additional criteria uprising.

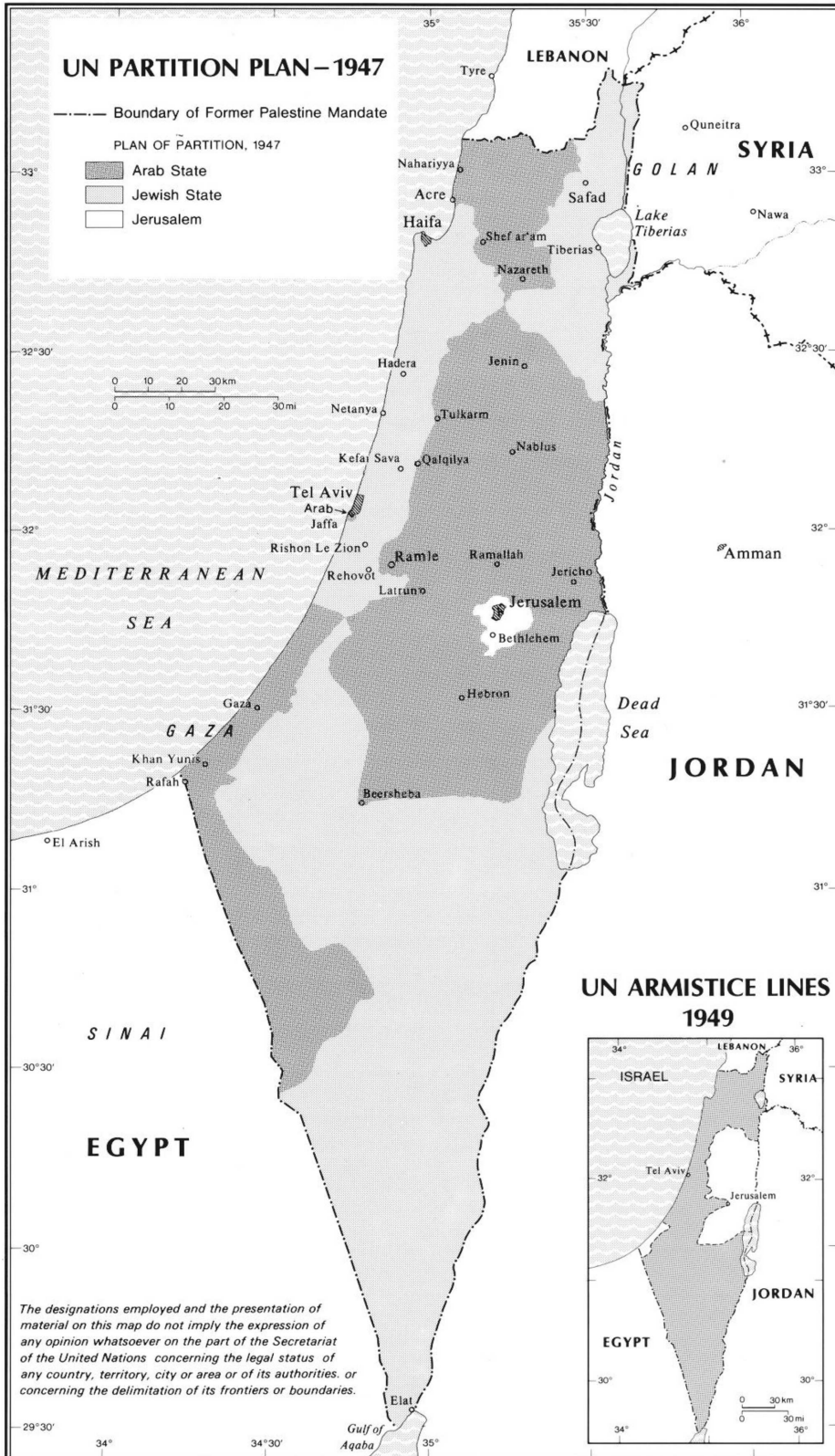
The second part analyses peculiarities of one particular Israel state formation in the entire historical and political context. This part consists of four chapters, which consistently discuss historical circumstances of the Palestine Mandate formation, its influence to further idea of state establishment, legitimacy of the mandate content, continuity of the mandate as a law, United Nations Partition Resolution and legal validity of its acceptance.

The third part is devoted to the creation of the State of Israel, declaration of independence. This part covers three chapters separately analysing attributes of the State of Israel in terms of international law. It studies the criteria of territory, permanent population and effective authority and how they were compatible with the State of Israel as a newly created territorial entity agreeably to the rules of international law. The biggest attention is paid to the recognition institution as one of the most relevant questions of international law and politics.

The fourth part analyses the creation of Palestine Autonomy and peculiarities of the problem of Israel territorial settlement. This part consists of four chapters which distinguish the main reasons of this problem and Israel breaches of international law rules analyse the content of the autonomy and how it is consistent with the State of Israel, define reasons for not recognising Palestine as a state and present possible perspectives to settle the conflict as hopes of all world community.

Priedai

Priedas I 1947m. JT Palestinos padalinimo planas

Priedas II

1967m. Izraelio okupuotos teritorijos

Priedas III
Palestinos gyventojų pasiskirstymas 1945 m.

